ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 31

ลดหมายเขตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามา

ประเทศสยาม

ก
BV
3315
ม44

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑

จดหมายเหตุเรื่องมิซชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำราญ บ้านชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

27 ก.พ. 2532

สำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑

จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

ISS A.B 5

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ศูนย์บรรณสาร
27 ก.พ. 2532

BV
3315
ป44

2 ส.ค. 2541

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

445262

คำนำ

พณ ท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นเจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) อดีตอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข มีบัญชามายังกรมศิลปากรให้จัดหาหนังสือสำหรับพิมพ์แจกเป็นของชำร่วยในงานนี้ กรมศิลปากรเห็นว่าในเวลานี้ประเทศไทยมีสัมพันธไมตรีอันดียิ่งกับประเทศสหรัฐอเมริกา ถ้าพิมพ์เรื่องอันเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในระหว่างประชาชนของประเทศทั้งสอง ซึ่งแรกมีขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ จะเหมาะดีนักหนา เรื่องดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๑ ของหอสมุดแห่งชาติ เป็นจดหมายเหตุว่าด้วยเรื่องมิซชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทย ซึ่งหมอ ดี. บี. บรัดเล ได้เรียบเรียงเป็นภาษาอังกฤษลงพิมพ์ในหนังสือบางกอกคาเลนดา อันได้พิมพ์ออกแต่ ค.ศ. ๑๘๕๙ ในรัชกาลที่ ๔ มาจน ค.ศ. ๑๘๗๓ ในรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๐๒–๒๔๑๖) และหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ หัวหน้ากองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้แปลเป็นภาษาไทยถวายสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงตรวจ กรมศิลปากรนำความดำรินี้ขึ้นกราบเรียน พณ ท่านนายกรัฐมนตรี เมื่อได้รับอนุมัติ จึงจัดพิมพ์ขึ้นโดยเร่งรีบเพื่อให้แล้วเสร็จทันงาน หากมีบกพร่องประการใด หวังว่าท่านผู้รับไปอ่านคงให้อภัย

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่ง พณ ท่านนายกรัฐมนตรีได้บำเพ็ญเพื่ออุทิศผลให้แก่ พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น) และให้พิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นส่วนสาธารณประโยชน์ ขอผลแห่งกุศลกิจทั้งปวงนี้จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์แก่ พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ ผู้ล่วงลับไป ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ ทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๒๑ ธันวาคม ๒๔๙๓

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

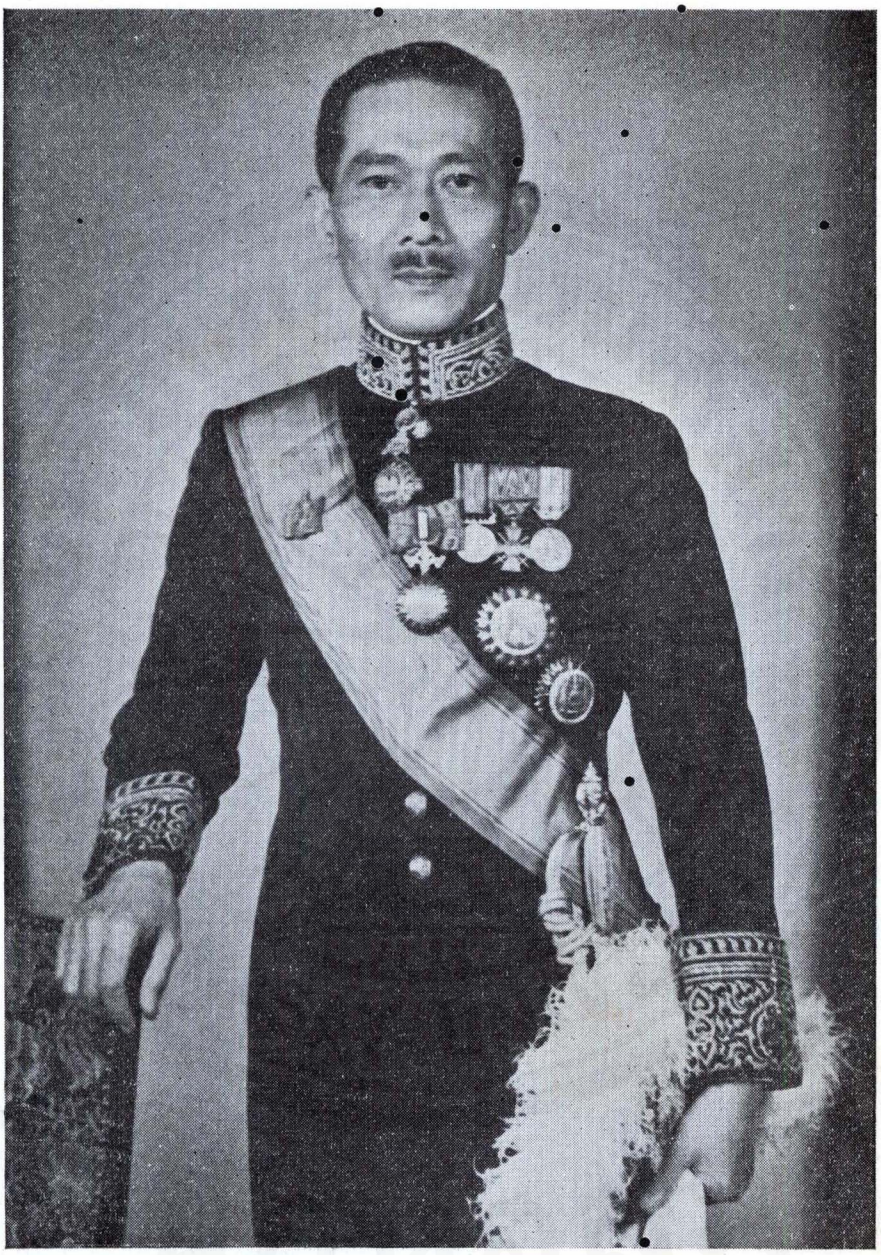

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ถ่ายเมื่อดำรงตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศเยอรมัน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ประวัติ

พลตรีประศาสน์ ชูถิ่น
(พระประศาสน์พิทยายุทธ)

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ เกิดเมื่อวันเสาร์ เดือน ๗ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีมะเมีย ตรงกับวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๓๗ เดิมชื่อวัน บิดาชื่อขุนสุภาไชย (เอื้อน) มารดาชื่อ วงษ์ ภูมิลำเนาเดิมอยู่ข้างวัดรังษีสุทธาวาส จังหวัดพระนคร ซึ่งบัดนี้ได้รวมเป็นวัดเดียวกับวัดบวรนิเวศวิหารแล้ว

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๕๑ ได้สมัครเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยในโรงเรียนนายร้อยทหารบก

วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๕๓ สอบไล่ได้เป็นทหารสัญญาบัตร วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๕๔ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนักเรียนทำการนายร้อยประจำกองโรงเรียนชั้นมัธยม ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๔๕ บาท และโดยเหตุที่สอบไล่ได้เป็นที่ ๕ ในจำนวนนักเรียน ๑๘๕ คน นับเป็นลำดับสูง ทั้งมีอายุน้อยเพียง ๑๖ ปีเท่านั้น ทางราชการกระทรวงกลาโหมจึงได้ส่งออกไปศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศเยอรมัน กับเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ได้รับพระราชทานเหรียญรมราชาภิเษก รัชกาลที่ ๖

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๕ ทางราชการทหารได้นำชื่อขึ้นทะเบียนทหารประจำการเพราะเหตุที่อายุครบ ๑๘ ปี และมีเลขเครื่องหมายทหารประจำการ

ดังนี้ ท.บ. ๑
ถ.๘๐๗
ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ ทางราชการได้ย้ายสำนักศึกษาวิชาทหารบกจากประเทศเยอรมัน ไปศึกษาในประเทศสวิตเซอร์แลนด์

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศร้อยตรีสังกัดกรมทหารบกราบที่ ๓ ประกอบกับในเวลานั้นได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ขึ้น ประเทศไทยได้เข้าร่วมในฝ่ายสัมพันธมิตรด้วย จึงได้รับคำสั่งให้เข้าทำหน้าที่เกี่ยวกับราชการสงครามครั้งนั้นด้วย รับเงินเดือนอัตราพิเศษ

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๖๑ สมเด็จพระปิตุลาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ ได้ทรงประทานนามสกุลว่า "ชูถิ่น"

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๖๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนยศเป็นร้อยโท คงรับเงินเดือนอัตราพิเศษ วันที่ ๒๑ กันยายน กลับจากราชการสงครามณ ทวีปยุโรปถึงกรุงเทพพระมหานครพร้อมกับกองทหารอาสา และในวันนั้นก็ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เป็นเกียรติยศและเหรียญงานพระราชสงครามเป็นที่ระลึก วันที่ ๑ ตุลาคม ได้รับคำสั่งให้เข้าประจำกรมทหารบกราบที่ ๓ ในตำแหน่งผู้บังคับหมวด ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๙๕ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนอีกเดือนละ ๑๐๐ บาท

วันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๖๔ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปประจำกองโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยมในตำแหน่งผู้บังคับหมวด ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๐๕ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๖ ธันวาคม ได้รับเครื่องอิสริยาภรณ์ของประเทศฝรั่งเศส ชื่อ ครัวซ์เดอะแกร์ (ตรากากบาทแห่งสงคราม) อันเป็นเกียรติยศซึ่งได้กระทำความดีความชอบร่วมรบกับฝรั่งเศสในสงครามโลกครั้งที่ ๑

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๕ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๑๕ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๒ มกราคม ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้บังคับกองร้อย โรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๖ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๓๕ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๗ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนยศเป็นร้อยเอก และวันที่ ๒๖ ตุลาคม ได้รับพระราชทานเหรียญชัยเป็นเหรียญที่ได้แก่ผู้ร่วมทำสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรทุกคน

วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๗ ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปเป็นครูวิชายุทธวิธีประจำกรมยุทธศึกษาทหารบก

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นหลวงประศาสน์พิทยายุทธ ถือศักดินา ๘๐๐ และ ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๙ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๔๕ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม และวันที่ ๑๓ กันยายน ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นอาจารย์วิชายุทธวิธีประจำกรมยุทธศึกษาทหารบก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๐ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๖๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๑ ได้เลื่อนพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๙๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม และได้ขึ้นบัญชีเป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการเป็นพิเศษโดยมิต้องเข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก วันที่ ๗ พฤษภาคม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนยศเป็นพันตรี

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๒ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๒๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑ กรกฎาคม ย้ายไปเป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการกองทัพที่ ๒ และ วันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์ช้างเผือก

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๓ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๖๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑ กันยายน ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นหัวหน้านายทหารฝ่ายเสนาธิการกองทัพที่ ๒ และวันที่ ๒ ธันวาคม ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๔ ได้เลื่อนรับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๓๐๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๒๔ เดือนเดียวกันทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนยศเป็นพันโท และในเดือนนี้เองได้ย้ายไปเป็นหัวหน้าแผนกที่ ๔ กรมเสนาธิการทหารบก วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ย้ายไปเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก และวันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับพระราชทานเหรียญจักรมาลา

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๗๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระประศาสน์พิทยายุทธ วันที่ ๒๔ มิถุนายน ได้เป็นหัวหน้าผู้หนึ่งในคณะราษฎรทำการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เป็นความชอบพิเศษแก่แผ่นดิน วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ได้รับตำแหน่งพิเศษเป็นกรรมการกลางกลาโหม ในเดือนสิงหาคม ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก และวันที่ ๑๐ ธันวาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๔๐๐ บาท กับเงินเพิ่มพิเศษรายเดือนเท่าเดิม วันที่ ๑๘ มิถุนายน กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี ในเดือนกันยายนปีนี้ได้ออกไปดูการทหารและการศึกษา ณ ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๓๗ ย้ายมาเป็นรองเสนาธิการทหารบก และวันที่ ๕ มกราคม ย้ายไปประจำกองบังคับการกองทัพบก

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศเป็นพันเอก ได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๕๐๐ บาท

วันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๓๙ ย้ายไปเป็นผู้ช่วยปลัดกระทรวงกลาโหม วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวร และวันที่ ๒๖ พฤษภาคมได้รับแต่งตั้งให้เป็นตุลาการประจำ

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๐ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๕๕๐ บาท วันที่ ๒๐ กันยายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตริตาภรณ์ช้างเผือก และวันที่ ๘ ธันวาคม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๔๑ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๖๐๐ บาท วันที่ ๘ กรกฎาคม ย้ายมาเป็นที่ปรึกษาการป้องกันพระราชอาณาจักร วันที่ ๒๐ กันยายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวิติยาภรณ์มงกุฎไทย วันที่ ๘ ตุลาคม ย้ายไปสำรองราชการกองบังคับการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม เพื่อเตรียมตัวไปรับราชการในตำแหน่งอัครราชทูต วันที่ ๗ ธันวาคม ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศเยอรมัน โดยกระทรวงการต่างประเทศได้ขอโอนจากกระทรวงกลาโหมไปรับราชการทางกระทรวงการต่างประเทศและแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ เนื่องจากการที่ต้องไปรับราชการยังประเทศเยอรมันนี้ จึงได้ลา

ศูนย์สารสนเทศกระทรวงการต่างประเทศ

ออกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ๒ และเมื่อต้องย้ายมารับราชการทางฝ่ายพลเรือนเช่นนี้ ทางกระทรวงกลาโหมจึงให้เป็นนายทหารนอกกอง สังกัดกองบังคับการสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๘๒ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๖๕๐ บาท

วันที่ ๒ เมษายน ๒๔๘๓ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๗๐๐ บาท และวันที่ ๑๙ กันยายน ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทวิติยาภรณ์ช้างเผือก

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๔๘๔ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๘๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศสวีเดนอีกตำแหน่งหนึ่ง วันที่ ๑ กรกฎาคม ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๘๐๐ บาท และวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกจากบรรดาศักดิ์

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ได้เลื่อนรับเงินเดือน ๆ ละ ๙๐๐ บาท วันที่ ๒ กันยายน พ้นจากตำแหน่งอัครราชทูตประจำประเทศสวีเดน และวันที่ ๑๕ ธันวาคม ได้รับอิสริยาภรณ์ แฟรดินสต์ออรเดนฟอม ดอยต์เชนอาดเลอร์ ชั้นที่ ๑ จากผู้นำมหาอาณาจักรเยอรมัน

วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๘ พ้นจากตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศเยอรมันโดยปริยาย เพราะเยอรมันยอมแพ้สงครามโดยไม่มีเงื่อนไข ในระหว่างที่สงครามเกิดขึ้นในยุโรป ได้ประจำอยู่ในประเทศเยอรมันตลอดมาจนเยอรมันยอมแพ้ จึงได้ถูกเจ้าหน้าที่ทหารรัสเซียควบคุมตัว

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ก็ได้ร่วมบำเพ็ญกุศลอุทิศไปให้ท่านผู้ถึงอนิจกรรมเป็นการพร้อมเพรียง ทั้งนี้ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้ทำความดีนั้น แม้ตัวจะตายไปแล้ว ความดีนั้นก็หาสูญสิ้นไปไม่ สมดังพุทธภาษิตว่า รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ ร่างกายของสัตว์ย่อมย่อยยับไป แต่ชื่อและสกุลไม่รู้จักย่อยยับ ในการพระราชทานเพลิง ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ได้รับพระราชทานโกศเป็นเกียรติยศ พร้อมด้วยกองทหารเกียรติยศ มีท่านผู้มีเกียรติมาร่วมชุมนุมเป็นจำนวนมาก

นอกจากประวัติส่วนนี้แล้ว ยังได้เขียนประวัติการศึกษาของพลตรีพระประศาสน์พิทยายุทธ ในทวีปยุโรปไว้ด้วย โดยพลโท พระศิลปศัสตราคม (ภักดี เกษลำลี) เป็นผู้เรียบเรียง และพันเอกหลวงสุรวุฒิสมรรถ (ชั้น ช่วงสุคันธ์) เป็นผู้ช่วยตรวจแก้ ขอขอบพระคุณท่านทั้งสองไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พ.ท. หลวงรณสิทธิพิชัย

๗ ธ.ค. ๔๓

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

พลตรี พระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น)

ถ่ายในขณะทำหน้าที่พลทหารบกอยู่ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘

สำนักหอจดหมายเหตุ TUDC โดย นายสุรชาย นามสุขุม หมดอายุ 08/06/2564

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ประวัติการศึกษา

ของ

พล ต. พระประศาสน์พิทยายุทธ

ในทวีปยุโรป ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ถึง ๒๔๖๒

พระประศาสน์พิทยายุทธ เสร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ห้อง ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยปรกติผู้จบการศึกษาชั้นนี้จะได้ออกไปรับราชการเป็นนายทหารบกต่อไป ตามระเบียบข้อบังคับของกระทรวงกลาโหมสมัยนั้น แต่เนื่องจากพระประศาสน์ ฯ ยังเป็นผู้มีอายุน้อยทั้งเป็นผู้มีความรู้ดีประกอบกับมีความประพฤติเรียบร้อย มีสติปัญญา และลักษณะนิสัยที่จะเป็นนายทหารผู้ใหญ่เป็นประโยชน์ในราชการกองทัพได้ ทางราชการจึงได้คัดเลือกส่งออกไปศึกษาวิชาทหารบกต่อในต่างประเทศ เมื่อได้ตระเตรียมตัวเรียบร้อยแล้วประจวบกับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนารถ พระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง จะเสด็จประพาสทางประเทศจีนและญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ พระประศาสน์ ฯ พร้อมด้วยนักเรียนอื่นซึ่งจะไปศึกษา ณ ทวีปยุโรปจึงได้ตามเสด็จโดยเรือพระที่นั่งจักรีไปจนถึงเมืองฮ่องกง และจากนั้นได้เดินทางผ่านประเทศญี่ปุ่น ไซบีเรีย และรัสเซียจนกระทั่งถึงกรุงเบอร์ลินประเทศเยอรมันในปี พ.ศ. ๒๔๕๔

เนื่องจากนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศเยอรมันยังไม่มีความรู้ทางภาษาเยอรมันและวิชาอื่น ๆ พอที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยของเยอรมันได้ จึงสถานทูตได้จัดส่งพระประศาสน์ ฯ และนักเรียนที่ไปในรุ่นเดียวกันให้ไปศึกษาวิชาขั้นต้นในความอำนวยการของโปรเฟสเซอร์ Vollhase ณ ตำบล Berlin - Lichterfelde การศึกษาในขณะนี้มีวิชาภาษาเยอรมัน คำนวณ ภาษาอังกฤษ ภาษา

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ฝรั่งเศส ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ในระยะนี้พระประศาสน์ฯ พักอยู่กับครอบครัวของโปรเฟสเซอร์ ได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรม ฯลฯ ของเยอรมันไปด้วยพร้อมกันอันจะเป็นประโยชน์สำหรับจะเป็นนายทหารสืบไป แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้เกิดสงครามขึ้นในยุโรป นักเรียนไทยที่ศึกษาวิชาทหาร และจะศึกษาวิชาทหาร ในประเทศเยอรมันไม่สามารถจะศึกษาวิชานั้นต่อไปได้ ทางราชการสถานทูตจึงต้องย้ายนักเรียนประเภทนี้ซึ่งมีพระประศาสน์ ฯ รวมอยู่ด้วยให้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์โดยมิให้เสียเวลาหรือต้องส่งกลับเมืองไทย เมื่อไปถึงประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พระประศาสน์ฯ ได้เข้าศึกษาอยู่ใน Institut Minerva อันเป็นสถานการศึกษาอันมีชื่อที่เมือง Zurich เตรียมตัวที่จะสอบเข้าศึกษาใน Polytechnische Hochschule อันเป็นมหาวิทยาลัยทางการช่าง และวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในโลก ในขณะเดียวกันทางราชการสถานทูตไทย ณ กรุงเบอร์ลินได้ติดต่อกับทางราชการของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ขอให้นักเรียนไทยในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ได้เข้าศึกษาวิชาทหารบกของประเทศนี้ต่อไป เมื่อพระประศาสน์ฯ ได้เข้าศึกษาวิชาอยู่ใน Polytechnische Hochschule แล้ว ทางราชการสวิตเซอร์แลนด์ก็ได้ตกลงรับนักเรียนไทยทั้งหมดให้เข้าศึกษาวิชาทหารต่อในกองทัพบก ของสวิตเซอร์แลนด์ได้ พระประศาสน์ฯ ได้เข้าเป็นพลทหารในโรงเรียนทหารปืนกลหนัก ณ เมือง Thun เป็นชั้นต้นจนจบภาค แล้วกลับมาเมือง Zurich เข้าศึกษาในโรงเรียนทหารราบในฐานะเป็นพลทหารเช่นเดียวกัน เมื่อจบหลักสูตรแล้วทางราชการได้ให้เข้าศึกษาในโรงเรียนนายสิบอีกติดต่อกันไปจนกระทั่งจบกระบวนการศึกษา ในระยะใกล้เคียงกันนี้ทางราชการทหารบกสวิตเซอร์แลนด์ได้เปิดโรงเรียนนายทหารสนามขึ้นที่เมืองนี้อีก พระประศาสน์ฯ จึงได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายทหารสนามรุ่นนี้ด้วย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

อันการทหารของสวิตเซอร์แลนด์นั้น ย่อมเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่ามีสมรรถภาพสูงเพียงไร กองทัพบกสวิตเซอร์แลนด์เข้มแข็ง ทหารมีวินัยดี มีอาวุธทันสมัย การศึกษาอบรมในโรงเรียนต่าง ๆ แม้จะใช้เวลาน้อย แต่ผู้ได้เข้าศึกษาก็ต้องใช้วิริยะอุตสาหะตลอดจนกำลังกายอย่างสูงสุดที่ลูกผู้ชายมีอยู่ พระประศาสน์ ฯ ได้ศึกษาในโรงเรียนทหารเหล่านี้ด้วยดีตลอดมา พระประศาสน์ฯ เป็นทหารที่ดีมีความขยันหมั่นเพียรอดทนอย่างยิ่งยวด แม้อากาศจะหนาว หิมะจะตก น้ำจะแข็ง จะต้องบุกป่าไต่เขาด้วยแบกน้ำหนักมีอาวุธและยุทธสัมภาระประจำกายครบถ้วนไม่น้อยกว่าเพื่อนทหารสวิตเซอร์แลนด์ ผู้มีร่างกายแข็งแรงกำยำล่ำสัน พระประศาสน์ ฯ ก็ไม่เคยย่อท้อ หรือแสดงออกซึ่งความอ่อนแอ จนปรากฏว่าได้รับความชมเชยเนือง ๆ จากนายทหารผู้ใหญ่ซึ่งมาตรวจสอบภาคการฝึกว่า—เป็น "ทหารตัวอย่างของไทย" แต่การศึกษาในโรงเรียนที่กล่าวหลังนี้ยังหาทันสุดสิ้นลงไม่ ประเทศไทยก็ได้ประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นปรปักษ์กับฝ่ายเยอรมัน ทางราชการทหารบกประเทศสวิตเซอร์แลนด์จึงจำเป็นต้องให้คนไทยรวมทั้งพระประศาสน์ ฯ ด้วย พ้นจากราชการทหารของประเทศนั้น เพราะเกรงว่าหากขืนให้ฝึกอบรมอยู่ต่อไปอาจเป็นเหตุให้ความเป็นกลางของเขาต่างพร้อยไป พระประศาสน์ ฯ ได้ออกจากกองทัพสวิตเซอร์แลนด์โดยได้รับประกาศนียบัตร จาก กองทัพบกของประเทศนั้น ให้มียศเป็นร้อยตรีได้ทั้ง ๆ ที่ยังศึกษาไม่จบดังกล่าวแล้ว

ในขณะเมื่อได้ศึกษาอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ หลัง จาก สถานทูตไทยในกรุงเบอร์ลินได้ย้ายไปตั้ง ณ กรุงโคเปนเฮเกนประเทศเดนมาร์กแล้ว นักเรียนไทยทั้งหมดได้โอนมาสังกัดอยู่ ในความ บังคับบัญชา ของ สถาน อัครราชทูตไทย ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อประเทศไทยได้เข้าสู่ภาวะสงครามแล้ว และจะส่งกองทหารอาสาไปทำการร่วมรบในประเทศฝรั่งเศส ทางราชการจึงเรียก

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

นักเรียนทหารไทยทั้งหมดในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ให้เดินทางไปกรุงปารีส เพื่อเตรียมตัวที่จะร่วมปฏิบัติราชการกับกองทหารอาสา ในชั้นต้นในประเทศฝรั่งเศส พระประศาสน์ ฯ ได้ไปศึกษาหาความชำนาญในวิชาภาษาฝรั่งเศส ณ เมือง Cean ในระยะเวลานี้ทางราชการได้ประจักษ์คุณความดีความสามารถของพระประศาสน์ฯ จึงได้แต่งตั้งให้มียศขึ้นร้อยตรีของประเทศไทย และอีกปีหนึ่งต่อมา ขณะที่พระประศาสน์ ฯ รับราชการอยู่ในหน่วยกองพันของกองทหารอาสา พระประศาสน์ ฯ ได้รับพระราชทานยศเป็นร้อยโท และได้ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในหน่วยนี้จนสุดสิ้นมหาสงครามโลกครั้งที่ ๑ เดินทางกลับยังภูมิพร้อมด้วยทหารอาสารุ่นที่สองเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๒

ในยามสุขพระประศาสน์ฯ ไม่เคยขาด เมื่อมีการสนุกเฮฮา มีพระประศาสน์ฯ มาร่วมวงด้วย ความสุขสนุกสนานจะมากขึ้นเป็นทวีคูณ ในยามทุกข์ร้อนพระประศาสน์ฯ ไม่เคยปลีกหนีเอาตัวรอด พระประศาสน์ ฯ จะช่วยแบ่งเบาความทุกข์รับภาระไปได้เป็นส่วนมาก พระประศาสน์ฯ เป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อย แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นแมวนอนหวด เป็นคนอ่อนโยนแต่ก็ไม่ถึงกับเรียกว่าอ่อนแอ เป็นมิตรที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักปฏิบัติตนเข้ากับสังคมของบุคคลทุกชั้น คุณสมบัติอันดีในตัวของพระประศาสน์ ฯ เหล่านี้ทำให้พระประศาสน์ฯ เป็นที่รักใคร่ของบรรดาเพื่อนฝูงทั้งไทยและเทศ.

พล ท. พระศิลปศัสตราคม

๒๙ พ.ย. ๙๓

พ.อ. ชั้น ช่วงสุคันธ์

๖ ธ.ค. ๙๓

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

จดหมายเหตุ

เรื่องมิชชันนารีอเมริกันมาประเทศไทย

ตอนที่ ๑

ศาสนาของพระเยซูคริสต์ ซึ่งฝรั่งมาสั่งสอนในประเทศไทยนี้เป็น ๒ ลัทธิ ลัทธิหนึ่งเรียกว่าโรมันคาธอลิก พวกบาดหลวงฝรั่งเศสนำมาสอนแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตั้งติดต่อมาจนบัดนี้ อีกลัทธิหนึ่งเรียกว่าโปรเตสแตนต์ เมื่อกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี หาปรากฏว่ามีฝรั่งชาติใดนำมาสั่งสอนไม่ จนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๑ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกมิชชันนารีอเมริกันจึงนำเข้ามาตั้งเป็นทีแรก แต่พวกมิชชันนารีที่เข้ามาในเมืองไทยครั้งนั้น มาต่างกันเป็น ๓ คราว คราวแรก คือ ม. ทอมลิน กับ ม. กัตส์ลาฟ และเรเวอเรนต์เอบิล ซึ่งเป็นพวกมิชชนนารี คณะลอนดอน มิชชันนารีโซไซเอตีมาก่อน คราวที่ ๒ คือเรเวอเรนต์ ยอนเตเลอร์โยนส์กับภรรยา และ เรเวอเรนต์วิลเลียมดีน ซึ่งเป็นมิชชันนารี คณะอเมริกัน แบบติสต์ บอด เข้ามา คราวที่ ๓ คือเรเวอเรนต์ รอบินสันกับภรรยา เรเวอเรนต์ เอส. ยอนสันกับภรรยา และหมอ ดี.บี. บรัดเลกับภรรยา ซึ่งเป็นมิชชันนารี คณะอเมริกันบอด ออฟคอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ เข้ามา

มิชชันนารีที่มาคราวที่ ๑ นั้น มาโดยลำพัง ด้วยมาสอนศาสนาอยู่ในเมืองจีน มาทราบว่ามีจีนมาอยู่ในประเทศไทยมากจึงตามมา ไม่ได้รับคำสั่งจากสมาคมการศาสนาในประเทศอเมริกา แต่เมื่อมาถึงเมืองไทยได้เห็นว่าเมืองนี้สมควรจะเป็นที่แผ่ศาสนาคริสตัง จึงได้มีจดหมายแจ้งความดำริของตนไปยังสมาคมการศาสนา และออกความเห็นให้ส่งมิชชันนารีเข้ามาตั้งสอนศาสนา

Copyright © Thammasart University TUDC Thammasart University Digital Collection

ในเมืองไทย ส่วนชุดมาคราวที่ ๒ กับที่ ๓ นั้น มาโดยได้รับคำสั่งโดยตรงจากสมาคมการศาสนาในประเทศอเมริกา และเมื่อมาถึงเมืองไทยแล้ว ชุดที่ ๒ กับชุดที่ ๓ นี้ ได้ร่วมกันเข้าเป็นคณะเดียวกัน ให้ชื่อใหม่ว่า อเมริกัน แบบติสต์ บอด แอนด์ อเมริกัน บอด ออฟ คอมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ มิชชันนารีทั้ง ๓ ชุดนี้ได้มาดำเนินการ คือเผยแผ่ศาสนาอย่างเดียวกัน เรื่องราวของมิชชันนารีทั้ง ๓ คณะนี้ มีเค้าความดังจะได้เล่าโดยย่อต่อไปนี้

มิชชันนารีคณะที่ ๑

ม. กัตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน เมื่อก่อนจะมาสู่ประเทศไทยได้มาพักอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ จนถึงวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๑ โดยสารเรือสำเภาจีนลำหนึ่งแล่นใบมา ๑๙ วัน มาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม

นอกจากมิชชันนารีทั้ง ๒ ที่กล่าวแล้ว ยังมีมิชชันนารีอีกคนหนึ่ง ชื่อ ม. เม็คเฮิสต์ อยู่ที่เมืองปัตตาเวียในเกาะชวา ตั้งใจจะมาเมืองไทยเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๓๗๐ แต่ในปีนั้นมีเหตุขัดข้องเสียมาไม่ได้ ครั้นมาถึงปี พ.ศ. ๒๓๗๑ ได้ทราบว่า ม. กัตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน กำลังเตรียมเดินทางจะมาเมืองไทย เห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะสมทบมาด้วยได้ จึงโดยสารเรือใบออกจากเมืองปัตตาเวียเดินทางมายังเมืองสิงคโปร์แต่มาไม่ทัน ม. กัตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน ได้ออกเรือจากสิงคโปร์มาเสียได้ ๒ วันก่อน จึงเป็นอันคลาดกัน เมื่อการเป็นเช่นนั้น ม. เม็คเฮิสต์ จึงโดยสารเรือลำหนึ่งมายังเมืองปหัง เมืองตรังกานู เมืองคมามัน เมืองปัตตานี และต่อมาจนถึงเมืองสงขลา เพื่อจะหาเรือใหญ่อาศัยมายังกรุงเทพฯ หรือไปเมืองญวน แต่ก็ไม่สำเร็จอีก ม. เม็คเฮิสต์ก็กลับไปยังเมืองสิงคโปร์

ดาวน์โหลดโดย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ฝ่าย ม. กัตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน ครั้นมาถึงกรุงเทพ ฯ มาพบ ม. คาลอส เดอซิลเวียรา ซึ่งเป็นกงสุลปอตุเกตอยู่ในครั้งนั้น (๑) ได้ช่วยเหลือพวกมิชชันนารีทั้ง ๒ นี้เป็นอันมาก คือให้ที่อยู่และเมื่อถูกเกียดกันก็ได้ช่วยป้องกัน บ้านที่มิชชันนารีทั้ง ๒ นี้อยู่นั้น จึงอยู่ใกล้กับกงสุลปอตุเกต

พอ ม. กัตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน มาอยู่ในเมืองไทยได้ ๒ สัปดาห์ ขออนุญาตจากรัฐบาลได้แล้วก็เริ่มชักชวนพวกจีนให้เข้าถือศาสนาคริสตัง และแจกจ่ายหนังสือสอนศาสนาซึ่งพิมพ์มาแต่เมืองจีน การที่เที่ยวแจกหนังสือนั้น พวกถือศาสนาโรมันคาธอลิกเที่ยวพูดหาว่า พวกอเมริกันจะมาปลุกให้พวกจีนก่อการกำเริบ จนทราบถึงพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงสะดุ้งพระทัย จึงตรัสสั่งให้เอามาแปลออก แต่ครั้นทรงทราบว่ามิได้มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นปฏิปักษ์แก่รัฐบาล ก็โปรด ฯ อนุญาตให้พวกมิชชันนารีสั่งสอนอยู่ได้อีกต่อไป ถึงเช่นนั้นก็ดีก็ยังมีข่าวว่าได้มีประกาศออกห้ามมิให้ไทยผู้ใดผู้หนึ่งรับแจกหนังสือ ถ้าเจ้าพนักงานพบหนังสือนั้นมีอยู่ที่ผู้ใด ผู้นั้นจะต้องถูกจับและริบหนังสือนั้นทันที เหตุเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแก่มิชชันนารีทั้ง ๒ อยู่เนือง ๆ (๒) จน ม. คาลอสเดอซิลเวียราต้องพลอยถูกตำหนิติโทษในการที่รับพวกมิชชันนารีทั้ง ๒ นี้ไว้ และในที่สุดได้รับคำสั่งให้ไล่เขาทั้ง ๒ ไปตามเรื่อง แต่ ม. คาลอสได้วิ่งเต้นช่วยเหลืออย่างแข็งแรง และคงเป็นมิตรอันดีอยู่จนถึงที่สุด ครั้งนั้นเจ้าพระยาพระคลัง (๓) ถึงบอกให้ ม. ชันเตอร์ พ่อค้าอังกฤษคนแรก ซึ่งในเวลานั้นอยู่ในกรุงเทพ ฯ จัดการเอาคนทั้ง ๒ นี้ลงเรือไปส่งเสียยังเมืองสิงคโปร์

เมื่อพวกมิชชันนารีทั้ง ๒ รู้เรื่องว่าตัวจะต้องถูกไล่ดังนั้น จึงยื่นคำร้องต่อเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ อยากทราบถึงคดีที่เขา

---

(๑) มาแต่รัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งเป็นที่หลวงอภัยวาณิช

(๒) ถึงเกิดการขัดข้องอย่างนี้ มิชชันนารีทั้ง ๒ ก็ยังพยายามที่จะสอนศาสนาแก่ไทยอยู่เสมอ

(๓) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ถูกกล่าวหา และอยากทราบว่าเหตุใดเขาจึงจะต้องถูกไล่ออกจากเมืองไทย โดยมิได้มีความผิดอย่างหนึ่งอย่างใด เขาอ้างว่าเขาควรจะได้รับความยุติธรรมเท่ากับพวกบาดหลวงโรมันคาธอลิกเหมือนกัน และว่าถ้าเขาจะต้องถูกไล่จริง ๆ แล้วก็ขอให้รัฐบาลออกหนังสือให้ฉบับหนึ่ง แจ้งความผิดของเขาที่สมควรจะถูกไล่ออกจากประเทศ จะได้เอาไปแสดงแก่อังกฤษที่เมืองสิงคโปร์ การคัดค้านอันแข็งแรงของเขาทั้ง ๒ นี้มีผลดี กล่าวคือเจ้าพระยาพระคลังตกลงอนุญาตให้เขาอยู่ต่อไปอีก แต่ขอให้เขาระมัดระวังในเรื่องแจกหนังสือให้มาก

เมื่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสงบกันไปแล้ว เขาทั้ง ๒ ได้กลับตั้งต้นดำเนินการตามเดิมอีก คือแจกหนังสือแต่แจกอย่างระมัดระวัง(๑) และแจกยารักษาโรคต่าง ๆ(๒) ด้วย ต่อมาไม่ช้านักคนทั้งหลายก็มีความชอบพอเชื่อถือเขา พากันมารับหนังสือแจกและขอยาเป็นจำนวนมาก ประมาณเดือนเศษเท่านั้นเขาก็มีโอกาสได้สมาคมติดต่อกับประชาชนมีจำนวนมาก และในจำนวนหนังสือจีน ๒๕ หีบซึ่งเขาเอามา ก็เหลืออยู่แต่เพียง ๒ หีบเท่านั้น

ในระหว่างนี้เขารู้สึกว่าหนังสือสอนศาสนาที่แจกอยู่นั้น ถ้ามีเป็นภาษาไทยแจกแก่พวกไทยบ้างแล้ว จะมีประโยชน์มาก เขาจึงเริ่มเรียนภาษาไทยและจัดการจ้างจีนและพม่าให้แปลพระคัมภีร์(๓) จากภาษาจีนเป็นไทย คือให้จีนคนหนึ่งชื่อคิง ซึ่งเป็นผู้รู้ภาษาไทยแปลภาษาจีนออกเป็นภาษาไทยโดยวิธีว่าปากเปล่า ให้พม่าคนหนึ่งชื่อ อัน เป็นผู้จดเรียบเรียงตามคำที่จีนคิงแปลออกจากภาษาจีนนั้นเป็นภาษาไทย แต่เมื่อได้แจกหนังสือ(๔) และยาที่มีอยู่หมดแล้ว ม. ทอมลิน เกิดไม่ใคร่สบายและคิดที่จะกลับไปรักษาตัวยังเมืองสิงคโปร์ ทั้งจะได้ไปเอาหนังสือ

---

(๑) คือแจกเฉพาะจีน

(๒) แจกให้ทั้งไทยและจีน

(๓) คือพระคัมภีร์ไบเบล

(๔) หนังสือภาษาจีน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

และยามาไว้อีก วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๒ ม. ทอมลิน ลงเรือออกจากเมืองไทยไปยังเมืองสิงคโปร์ ทิ้งให้ ม. กัตส์ลาฟ ดำเนินการต่อไปในเมืองไทยโดยลำพัง

ในระหว่าง ๖ เดือนตั้งแต่ ม. ทอมลิน กับ ม. กัตส์ลาฟ มาอยู่ในเมืองไทยนั้น ได้จัดการแปลพระคัมภีร์ใหม่อันพรรณนาถึงเกียรติคุณของพระเยซูคริสต์ทั้ง ๔ คัมภีร์[๑] ออกเป็นภาษาไทย เขียนด้วยอักษรโรมันจบบริบูรณ์[๒] และทั้งได้แต่งอภิธานภาษาอังกฤษกับภาษาไทยขึ้นอีกเล่ม ๑ สำเร็จตั้งแต่อักษร เอ ไปจนถึงอักษร อาร์ กับทั้งได้ช่วยกันแปลพระคัมภีร์ออกเป็นภาษาลาว เขมร และแต่งอภิธานกับไวยากรณ์เป็นภาษาไทยและภาษาเขมรไว้อีกด้วย แต่หนังสือที่ ม. กัตส์ลาฟ และ ม. ทอมลินแต่งไว้ในครั้งนั้น ไม่ใคร่จะถูกต้องเรียบร้อยนัก เพราะฉะนั้นจึงได้พิมพ์ออกเพียง ๒ คัมภีร์เท่านั้น คือคัมภีร์ลูก กับ คัมภีร์จอน[๓] หนังสือที่แปลออกจากพระคัมภีร์เหล่านี้ ภายหลัง ม. กัตส์ลาฟส่งไปให้เรเวอเรนต์รอบินสัน มอบไว้เป็นสมบัติของสมาคมอเมริกัน แบบติสต์ บอด แอนด์ อเมริกัน บอด ออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ พร้อมด้วยหนังสือต่าง ๆ ที่เป็นภาษาไทย ภาษาลาว และภาษาญวนอีกเป็นจำนวนมาก หนังสือไทยต่าง ๆ ที่ ม. กัตส์ลาฟ ให้แก่สมาคมนั้น ยังคงอยู่ในสมาคมต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๐๙ ส่วนต้นฉบับที่เขียนด้วยกระดาษไทยนั้น ภายหลังได้เอาใช้ ทำใบปก หนังสือเสียหมด

ก่อนที่ ม. ทอมลิน จะออกไปจากประเทศไทย เขาได้รวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ที่มิชชันนารีได้ทำไปในระหว่างเวลา ๖ เดือน มอบสำเนาให้กับตัน

---

(๑) คือ คัมภีร์ แมตธิว มาร์ค ลูก และจอน

(๒) พวกบาดหลวงโรมันคาธอลิกก็ใช้เขียนภาษาไทยด้วยอักษรโรมันเหมือนกัน

(๓) พระคัมภีร์ทั้ง ๒ ท่านได้พิมพ์ขึ้นนั้น พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน เพราะในเวลานั้นตัวพิมพ์อักษรไทยยังหาไม่ในประเทศนี้ไม่

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

คอฟพิน ชาวอเมริกัน (๑) ขอให้ส่งไปยังสมาคมการศาสนาในอเมริกา

เมื่อ ม. ทอมลินุ ไปเมืองสิงคโปร์แล้ว ม. กัตส์ลาฟ ได้ทำการอยู่ในเมืองไทยอีกหลายเดือน ได้แต่งหนังสืออธิบายเรื่องศาสนาคริสตังเป็นภาษาไทย และได้แปลพระคัมภีร์ใหม่บางตอนออกเป็นภาษาไทย ครั้นทำงานของตนได้ตามที่ได้กะไว้แล้ว จึงได้ออกจากเมืองไทยไปยังสิงคโปร์ชั่วคราว เพื่อจะจัดการพิมพ์หนังสือเหล่านั้น ในการที่ไปคราวนี้เขาได้ต่งงานกับนางสาวมาเรียเนเวล ซึ่งแต่ก่อนนี้ได้เคยอยู่ในตระกูลของหมอแอนดริวรีดเมืองลอนดอน ครั้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๒ ม. กัตส์ลาฟกลับมาเมืองไทยอีก อาศัยมากับเรืออเมริกันลำ ๑ ซึ่งเดวิสันเป็นกัปตัน ม. เดวิสันผู้นี้ได้เคยเป็นคนถือจดหมายฉบับหนึ่งไปให้สมาคมการศาสนาที่ในอเมริกา ขอให้สมาคมจัดการส่งมิชชันนารีมายังเมืองไทย ม. กัตส์ลาฟกับภรรยาได้ช่วยกันพยายามทำการที่จะให้การศาสนาเจริญยิ่งขึ้น มิได้เบื่อหน่าย ได้แปลหนังสือเรื่องศาสนาออกหลายเล่มใช้เวลามาก แทบว่าจะไม่มีเวลาพักผ่อนหลับนอนเลย และทั้งได้จ้างคนคัดลำเนาไว้อีกเป็นจำนวนมาก

ม. กัตส์ลาฟกับภรรยาได้ดำเนินการอันยาก ลำบากของเขาอีกต่อมาจนถึงวันที่ ๑๖ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๓ นางกัตส์ลาฟ คลอดบุตรีแฝดแล้วตกโลหิตถึงแก่กรรมในสองสามชั่วโมงนั้นเอง ส่วนบุตรีแฝดนั้น คนหนึ่งตายตั้งแต่คลอด อีกคนหนึ่งอยู่มาได้เกือบถึงกลางเดือนมิถุนายนปีต่อมาก็ตาย ม. กัตส์ลาฟเมื่อต้องพรากภรรยาที่รัก และต้องอยู่แต่ตัวคนเดียวเช่นนั้น ก็เกิดความรำคาญใจจึงคิดที่จะไปยังประเทศจีน

ครั้นวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๔ ม. กัตส์ลาฟ โดยสารเรือลำเภาออกไปประเทศจีน ก่อนที่ ม. กัตส์ลาฟจะออกเดินทางไป ได้ทิ้งบุตรีน้อยไว้แก่

---

(๑) กัปตันคอฟพินคนนี้ ที่มาพาเด็กแปลสองคนติดกัน ชื่ออินกับชื่อจนไปอเมริกา

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

แม่นมไทยคนหนึ่ง และสั่งแม่นมคนนั้นไว้ว่าถ้าได้พบกับนางทอมสัน ซึ่งยังอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ในเวลานั้นมากรุงเทพ ฯ เมื่อใดก็ขอให้มอบลูกของตนให้แก่นางทอมสันนั้นไป แต่ว่าพอไปถึงสันดอนในวันที่ ๙ ได้ทราบข่าวว่าบุตรนั้นตายเสียอีก เรือสำเภาที่ ม. กัตส์ลาฟโดยสารนั้นออกจากสันดอนไปในวันที่ ๑๘ มิถุนายน ก่อนหน้าที่ ม. ทอมสัน และเรเวอเรนต์เอบิลมาถึงสองสามวันเท่านั้น ม. ทอมสันหวังว่าจะมาให้ถึงกรุงเทพ ฯ ก่อน ม. กัตส์ลาฟออกจากเมืองไทย แล้วจะชวนให้อยู่ในเมืองไทยอีกครึ่งปีหรือปีหนึ่ง เพื่อช่วยกันแก้ไขพระคัมภีร์ที่ได้แปลออกเป็นภาษาไทยไว้เล้วนั้นให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น แต่ไม่ทันกัน เพราะ ม. กัตส์ลาฟไปเสียก่อนแล้ว

ตามจดหมายเหตุของ ม. กัตส์ลาฟ เขียนไว้มีใจความว่า ก่อนที่เขาจะลงเรือใบไปเมืองจีนสองสามวัน ได้พบกับพ่อค้าจีนชาวเมืองกวางตุ้งตอนตะวันออกคนหนึ่งชื่อลินจัง ได้เคยเป็นมิตรกันมาแต่ก่อน จีนคนนี้ชวนให้เขาไปเรือใบของตน แต่ ม. กัตส์ลาฟไม่ไปด้วย เพราะไม่ชอบกิริยาของจีนคนนั้น ม. กัตส์ลาฟได้ลงเรือใบของจีนอีกคนหนึ่งชื่อซินซันตรงไปเมืองเทียนสิน เรือที่ไปบรรทุกไม้ฝาง น้ำตาล พริกไทย ขนนกและผ้าดอก มีลูกเรือประมาณ ๕๐ คน ม. ยันเตอร์กัปตันดอสัน และ ม. แมคโดแนล ได้ตามไปส่งจนถึงเรือ

เรือล่องลงไป ๖ วัน พอวันที่ ๙ ถึงสันดอน เมื่อคืนวันที่ ๘ ม. กัตส์ลาฟป่วย อาการหนักมากแทบจะไม่รอด แต่พอเช้าวันที่ ๙ ก็เผอิญค่อยยังชั่ว วันที่ ๑๔ เมื่อเรือยังทอดอยู่ที่สันดอนมีไทย (๑) คนหนึ่งไปหา ม. กัตส์ลาฟ ขอตรวจข้าวของ เมื่อตรวจไม่พบสิ่งของที่ต้องห้ามแล้วก็กลับไป เรือทอดอยู่ที่สันดอนจนถึงวันที่ ๑๗ ครั้นวันที่ ๑๘ จึงออกเดินทางต่อไป วันที่ ๑๙ ถึงเกาะคราม วันที่ ๒๒ กันยายน ถึงปากน้ำไพโฮเมืองเทียนสิน (๒)

---

(๑) คือพวกชาวด่าน

(๒) ความที่ยกมาตอนนี้คัดจากหนังสือไรนีสเวโปชิตอรี เล่ม ๑ หน้า ๘๑, ๘๕, ๘๗, ๑ ศ. ๑๘๓๒

ตรวจสอบเพิ่มเติมได้ที่ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร หมายเลขวัตถุ 08/002584

ตามเรื่องของ ม. กัตส์ลาฟ ซึ่งได้กล่าวมาข้างบนนี้ หมอบรัดเลสรรเสริญ ม. กัตส์ลาฟว่าเป็นผู้มีความพากเพียรอุตสาหะยิ่งนัก เพราะเมื่อมาถึงเมืองไทยใหม่ ๆ มีผู้อิจฉาริษยามาก แต่ก็ได้อดทนพยายามประกอบกิจที่ตั้งใจไว้มิได้เอาใจใส่ต่อสิ่งเหล่านั้น จนในที่สุดได้ผ่านพ้นอุปสรรคทั้งหลายนั้น ๆ เสียได้ กลับเป็นผู้มีหน้ามีตา ในระหว่างเวลาอยู่ในเมืองไทย ได้แจกหนังสือว่าด้วยเรื่องศาสนาและแจกยารักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งเป็นอุบายในการที่จะดำเนินกิจในศาสนาให้สะดวกยิ่ง ๆ ขึ้น เพราะการแจกยาและรับรักษาโรคซึ่งบรรดามิชชันนารีทั้งหลายกระทำกันในสมัยนั้น คนไทยจึงเรียกบรรดาพวกมิชชันนารีว่า "หมอ" นี่เป็นกิจการส่วนหนึ่งซึ่ง ม กัตส์ลาฟได้กระทำไปในเวลาที่ตนอยู่ในเมืองไทย ยังมีกิจอย่างอื่นอีก ซึ่งนับว่า ม. กัตส์ลาฟได้ทำในเวลาที่ตนออกจากเมืองไทยไปแล้ว คือในเวลาที่ตนยังอยู่ในเมืองไทย ได้ตรวจดูอุปนิสัยใจคอของไทยและไตร่ตรองถึงความเป็นไปต่าง ๆ ในเมืองนี้ เมื่อเห็นว่าเมืองนี้สมควรจะเป็นที่แผ่ศาสนาคริสตังให้มาประดิษฐานอยู่ได้แล้ว จึงมีจดหมายไปถึงคณะผู้อำนวยการศาสนา ซึ่งตั้งสาขาอยู่ในกรุงลอนดอน ออกความเห็นให้คณะรีบจัดการส่งมิชชันนารีเข้ามายังเมืองไทย และได้เขียนจดหมายถึง เรเวอเรนต์ เจ. จัดสัน ที่ประเทศพม่าอีกฉบับหนึ่ง เป็นใจความว่าอยากได้หนังสือสอนศาสนาเป็นภาษาพม่าบ้าง และต้องการมิชชันนารีซึ่งเคยทำการอยู่ในประเทศพม่าสักคนหนึ่ง เพื่อประโยชน์จะสั่งสอนพวกพม่าและญวนซึ่งอยู่ในเมืองไทยนี้ หนังสือที่ ม. กัตส์ลาฟเขียนไปนั้น ม. ทอมลิน เพื่อนร่วมคิดก็ได้ช่วยเหลือชี้แจงเหตุผลสนับสนุนความเห็นเพิ่มเติมลงไปในหนังสือนั้นอีกด้วย แต่ในเวลานั้นมิชชันนารีในประเทศพม่าก็มีจำกัดไม่มีตัวมิชชันนารีที่จะส่งให้เข้ามาช่วยเหลือในเมืองไทยได้

ครั้นต่อมา ม. กัตส์ลาฟ กับ ม. ทอมลิน ได้พยายามเขียนจดหมายขอมิชชันนารีเข้ามาทำงานในเมืองไทยอีก คราวนี้เขียนถึงคณะอเมริกัน บอด ออฟ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

คอมมิชชั่นเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ ซึ่งอยู่ในประเทศอเมริกาฝากกัปตันคอฟพีนไป เมื่อคณะกรรมการได้รับหนังสือของ ม. กัตส์ลาฟก็เห็นชอบด้วย แต่เวลานั้นยังไม่มีตัวมิชชันนารีที่จะส่งตรงมายังเมืองไทย แต่บังเอิญประจวบกับเวลาที่เรเวอเรนต์ เดวิด เอบิล มิชชันนารีประจำตะวันออกของคณะนั้น กำลังจะเดินทางไปเมืองกวางตุ้ง คณะกรรมการจึงสั่งให้เรเวอเรนต์ เอบิล แวะมาเมืองไทยด้วย เรเวอเรนต์ เอบิล ได้มาทัน ม. ทอมลิน ที่สิงคโปร์ และเลยสมทบกันเดินทางต่อมาถึงเมืองไทย

พฤติเหตุของ ม. กัตส์ลาฟ หมดเพียงเท่านี้ จะได้เล่าถึงพฤติเหตุของเรเวอเรนต์ เอบิล กับ ม. ทอมลิน อีกต่อไป

ฝ่าย เรเวอเรนต์ เอบิล เมื่อได้ทำการที่เมืองกวางตุ้ง และโดยสารเรือไปยังเกาะชวา และเกาะอื่น ๆ เพื่อตรวจหลักฐานของฮอลันดา ตามคำสั่งโดยตรงของผู้อำนวยการคณะแล้ว จึงออกเดินทางไปเมืองสิงคโปร์ เพื่อหาเรือต่อมาเมืองไทย บังเอิญพบกับ ม. ทอมลิน ซึ่งออกไปเปลี่ยนอากาศที่นั่น กำลังจะเดินทางกลับมากรุงเทพ ฯ เขาทั้ง ๒ จึงได้เดินทางมาด้วยกัน

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๔ จึงโดยสารเรือชื่อโซเฟีย (๑) ซึ่งชาวอังกฤษเป็นกัปตัน ออกจากสิงคโปร์มาเมืองไทย ได้มาถึงกรุงเทพ ฯ ในวันที่ ๒ กรกฎาคม พอมาถึง ม. คาลอส เดอ ซิลเวียรา กงสุลปอตุเกต ได้มีความเอื้อเฟื้อรับรองคนทั้ง ๒ เป็นอย่างดี มีสิ่งที่ทำให้ ม. ทอมลินเสียใจอยู่อย่างหนึ่ง คือมาไม่ทัน ม. กัตส์ลาฟ เขาทั้ง ๒ ได้พักอยู่ที่เรือนซึ่งเคยอยู่กับ ม. กัตส์ลาฟครั้งอยู่ก่อนนั้น

ม. ทอมลิน กลับมาประเทศไทยเที่ยวนี้ ได้นำยามาเป็นจำนวนมาก หนังสือจีน ๖ หีบ และหนังสือภาษาไทยพิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน ๓๐๐ ฉบับ

---

(๑) เป็นเรืออาหรับชนิดหนึ่ง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ม. กัตส์ลาฟ ได้เหลือหนังสือไว้ให้เขาอีก ๗ หีบ ครั้นจัดแจงที่อยู่ที่พักเรียบร้อยแล้ว ม. ทอมลินก็เริ่มแจกหนังสือ แจกยาอีก มีผู้มาขอยาและหนังสือเป็นจำนวนมาก ในไม่ช้าหนังสือภาษาไทยที่นำมาก็หมด(๑) ม. ทอมลิน รู้สึกปลื้มใจในการงานที่ใดทำไปแล้วนั้นมาก และพูดถึงคนสำคัญ ๆ ซึ่งได้เคยไปหาเขาและขอหนังสือจากเขา เช่นพระองค์หนึ่งซึ่งเป็นสมภารอยู่ในวัดของเจ้าพระยาพระคลังก็ได้เคยมาขอลอกพระคัมภีร์ใหม่ไปหลายภาค ม. ทอมลินได้ตั้งโรงสวดสำหรับบูชาพระเจ้าขึ้นแห่งหนึ่ง ในเรือนของเขา มีการสวดมนต์กันทุก ๆ วันเสาร์ คำสวดนั้นเป็นภาษาจีน มีพวกจีนไปทำสักการบูชากันมาก ในพวกจีนเหล่านั้น ม. ทอมลินเคยพูดถึงเด็กคนใช้ ๒ คน ว่าไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้เขายินดีเท่าที่ได้เห็นเด็ก ๒ คนของเขากลับใจได้เห็นปรากฏอยู่ดังนี้เลย

เมื่อ เรเวอเรนด์ เอบิล เห็นชัดว่า เมืองไทยจะเป็นสถานที่ ๆ จะประดิษฐานศาสนาคริสตังอันสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งเช่นนี้แล้ว จึงได้มีหนังสือไปยังคณะกรรมการลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๔ ว่า "มีสิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าควรจะเตือนคณะกรรมการให้ทราบ คือเมืองไทยในเวลานี้มีผู้ที่ต้องการจะรับโอวาทคำสั่งสอนมากมาย เกินกำลังที่พวกมิชชันนารีที่มีอยู่จะเทศนาสั่งสอนให้ทั่วถึงกันได้ และกรุงเทพ ฯ เป็นสถานที่ใหม่อันสำคัญที่พวกเราต้องการยึดไว้เป็นที่ประดิษฐานศาสนา สมควรแล้วที่จะต้องมีผู้มาช่วยเหลือ เหตุนั้นขอให้ส่งมิชชันนารีมาอีกสองหรือสามคนโดยเร็วที่สุด" และกล่าวต่อไปในหนังสือฉบับเดียวกันนั้นว่า "อันข้อซึ่งจะพูดจากันด้วยเรื่องจะตั้งที่เมืองไทยเป็นแหล่งแห่งศาสนานั้น จะต้องจัดการเสียในเวลาเร็วที่สุด อนึ่ง ม. ทอมลิน เพื่อนผู้เอาการเอางานของข้าพเจ้าก็ดูเหมือนว่าจะไม่อยู่ในเมืองไทยอีกนานเท่าไรนัก เขาได้มาจากสิงคโปร์โดยมิได้เอาพวกจีนลูกน้องมาด้วย และครอบครัวของเขาก็ยังอยู่ที่เมืองสิงคโปร์"

---

(๑) คิดไม่เห็นว่า หนังสือนั้นจะมีประโยชน์ในการสอนศาสนาได้อย่างไร เพราะไทยในสมัยนั้นเห็นจะอ่านอักษรโรมันได้น้อยเต็มที

ดาวน์โหลดเมื่อวันที่ 08/06/2564 บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เรเวอเรนต์ เอบิล ชอบเมืองไทยมาก และตั้งใจว่าจะไม่โยกย้ายไปที่อื่นอีก แต่ภายหลังมาประสบเกิดป่วยไข้เข้า เรเวอเรนต์ เอบิล จึงคิดที่จะไปเปลี่ยนอากาศที่เมืองอื่นชั่วคราว ด้วยในครั้งหนึ่ง (๑) น้ำขึ้นมาก ท่วมถนนหนทางทั่วทุกแห่งอยู่ประมาณสองเดือนเศษ จนหาที่เหมาะ ๆ จะออกกำลังกายไม่ได้ จึงทำให้เกิดเป็นไข้ขึ้น นี่เองเป็นเหตุทำให้เขาคิดจะไปรักษาตัวที่เมืองสิงคโปร์ พร้อมกับ ม. ทอมลิน ซึ่งจำเป็นต้องไปเยี่ยมภรรยาผู้ป่วยอยู่ที่สิงคโปร์นั้นด้วย

ครั้นถึงวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๔ เรเวอเรนต์ เอบิล กับ ม. ทอมลิน จึงออกเดินทางจากเมืองไทยไปสิงคโปร์ วันที่ ๑๓ ก็ถึง เรเวอเรนต์ เอบิล ได้ไปเที่ยวที่สิงคโปร์และมละกาเช่นนั้น การป่วยไข้ก็กลับหายเป็นปรกติ ครั้นวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๓๕ เรเวอเรนต์ เอบิล ได้โดยสารเรือลำเภากลับมาเมืองไทยอีก แต่มาโดยลำพัง ม. ทอมลินหาได้กลับมาด้วยไม่ เที่ยวนี้เรเวอเรนต์ เอบิล ตั้งใจจะมาให้ถึงกรุงเทพ ฯ ก่อนที่จะมีเรือลำเภาลำใดลำหนึ่งไปยังเมืองจีน โดยประสงค์จะจัดการฝากหนังสือเรื่องศาสนาคริสตังไปยังเมืองจีน ครั้นวันที่ ๑๘ พฤษภาคม เขาได้มาถึงกรุงเทพ ฯ ม. เดอซิลเวียรา ได้รับรองเป็นอันดี แต่ในเที่ยวนี้เขารู้สึกว่าที่กรุงเทพ ฯ มีการกวดขันมากไม่เหมือนเมื่อก่อน ภายหลังที่เขามาถึงแล้วไม่สู้ช้านัก มีหมายประกาศออกครั้งที่ ๒ ห้ามไม่ให้ราษฎรรับแจกหนังสือต่าง ๆ แต่เขาก็ยังได้รับอนุญาตให้ฝากหนังสือไปยังเมืองจีนได้ดังความปรารถนา

เรเวอเรนต์ เอบิล ได้แจกจ่ายยารักษาโรคต่าง ๆ ให้แก่คนเจ็บป่วยมีจำนวนมาก ซึ่งมีมาหาทุก ๆ วัน และรู้สึกมีความปลื้มใจที่ได้เห็นว่ามีผู้มาทำสักการบูชาพระเป็นเจ้าในวันเสาร์ขึ้นมากหน้าหลายตา การที่มาประชุมกันไหว้พระเป็นเจ้าเช่นนี้ แม้ในเวลาที่ เรเวอเรนต์ เอบิล ไปอยู่ที่เมืองสิงคโปร์ ก็ได้

---

(๑) เมื่อปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๕๓

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

กระทำกันอยู่เนือง ๆ เรเวอเรนต์ เอบิล รู้สึกยินดีมาก ได้จดหมายเหตุไว้ว่า "แต่ก่อนนี้ในวันเสาร์มีพวกจีนมาไหว้พระสวดมนต์เพียงครั้งละ ๑๒ ถึง ๒๐ คนเท่านั้น แต่เดี๋ยวนี้มีครั้งละมาก ๆ ในบาญชีปรากฏว่ามีผู้มาเข้าชื่อถือศาสนามากขึ้นเป็นลำดับ ข้าพเจ้าเชื่อว่าต่อไปจะเป็นสมาคมหรือสโมสรอันใหญ่ได้แห่งหนึ่ง ในระหว่างเวลาแจกยาข้าพเจ้าเคยอธิบายแก่ผู้มาขอว่าควรจะไปในการพิธีที่ในโรงสวดของข้าพเจ้าบ้าง ได้กำหนดวันและชั่วโมงแก่เขาเหล่านั้นให้ไปรับยา ณ ที่นั้น โดยวิธีนี้ได้มีคนไปยังโรงสวดเป็นอันมาก ต่างมีความยินดีและพอใจจนดูเหมือนว่าไม่มีความเกียจคร้านในเรื่องนี้เสียเลย นอกจากนี้ยังมีอีกประมาณ ๖ คน ได้มีความร่าเริงใน ลของการสวดมนต์ไหว้พระ และรับคำสั่งสอนทุก ๆ วัน ผลที่ปรากฏแล้วคือว่ามีคนหมู่มาก เห็นแล้ว ว่าคำสอนของศาสนาคริสตังเป็นคำสอนอันดีและแท้จริง และบางคนถือมั่นฝังหัวใจเสียจนไม่มีเวลาที่จะลืมได้อีกเลย และเขาทั้งหลายคงจะละการนับถือลัทธิอื่น ๆ และมาเชื่อถือในพระเป็นเจ้าอันแท้จริงของเราพระองค์เดียวได้อย่างแน่นอน แต่ข้าพเจ้าไม่กล้าพอที่จะทำพิธีรับหรือตั้งชื่อให้แก่ใคร ๆ ที่จะเข้าศาสนาด้วยตัวข้าพเจ้าเองได้ เพราะฉะนั้นความหวังที่จะให้เขาทั้งหลายอยู่ในคำสั่งสอนไปทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของยากมาก หรืออยู่ไกลที่สุด เพราะหัวใจของเขาพึ่งจะหลุดพ้นจากความมืดมนได้ใหม่ ๆ เท่านั้น"

มีจีนผู้หนึ่งซึ่ง ม. กัตส์ลาฟ ได้ทำพิธีรับเข้าศาสนาไว้ ต่อมาปรากฏว่าเป็นผู้เชื่อมั่นในคำสั่งสอนของพระเป็นเจ้าเสียจริง ๆ จีนผู้นี้คือ จีนบุญตี ที่กลับมาจากเมืองจีนและญวน ได้ช่วยเหลือ เรเวอเรนต์ เอบิล มาก คือเป็นผู้ฝึกหัดคนที่ไปสวดมนต์ให้รู้ระเบียบ ก่อนที่ เรเวอเรนต์ เอบิล จะออกไปจากเมืองไทย เขาได้ตั้งใจให้จีนบุญตีเป็นผู้แนะนำกำกับผู้ที่จะมาทำพิธีทั้งหมด และได้ตกลงกับ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ม. ซิลเวียรา ขออนุญาตให้ผู้ที่จะมาทำพิธีพักอาศัยทำกันในเรือนหลังเดิมที่เคยทำกันมานั้นได้

ในการที่จะปลูกสร้างสิ่งใด ๆ ขึ้น เพื่อจะได้ให้เป็นการสะดวกแก่มิซซันนารีนั้น เรเวอเรนต์ เอบิล ออกความเห็นว่าควรจะสร้างถนนอิฐ ในระหว่างที่พักของมิซซันนารี และหมู่บ้านจีน และควรทำสัญญากับเจ้าฟ้า[๑] ว่าด้วยที่อยู่ให้เป็นหลักฐาน และเหมาะโอกาสดีก็จะได้เลยแนะนำพระองค์ให้เข้าถือศาสนาคริสตังเสียด้วยทีเดียว

เรเวอเรนต์ เอบิล ได้รู้จักคุ้นเคยกับเจ้าฟ้าพระองค์นี้มาตั้งแต่แรกเข้ามาถึงเมืองไทยใหม่ ๆ พระองค์มีพระเมตตาแก่เขาเช่นเดียวกับที่ได้มีพระเมตตาแก่ ม. กัตส์ลาฟ และ ม. ทอมลิน และ เรเวอเรนต์ เอบิล ได้กล่าวถึงคุณสิทธิ์[๒] ซึ่งเป็นผู้ที่พวกมิซซันนารีหวังจะได้อาศัยเป็นอันมากอีกคนหนึ่ง

แต่เพราะเกิดเหตุมีความไม่ผาสุกขึ้นเนือง ๆ ในระหว่างเวลาที่เรเวอเรนต์ เอบิล อยู่ในเมืองไทย จึงคิดที่จะเดินทางจากเมืองไทยไปยังเมืองอื่น

วันที่ ๕ พฤศจิกายน เรเวอเรนต์ เอบิล โดยสารเรือใบของ ม. ฮันเตอร์ พ่อค้าอังกฤษ ออกจากกรุงเทพ ฯ ไปยังสิงคโปร์ ม ฮันเตอร์ นี้เป็นผู้ที่ ม. กัตส์ลาฟ ชมว่าเป็นผู้หนึ่งมีความเอื้อเฟื้อแก่มิซซันนารีเป็นอย่างดี โดยความเอื้อเฟื้อของกัปตัน นอริส เรเวอเรนต์ เอบิล จึงได้โดยสารเรือไปสิงคโปร์โดยมิได้เสียค่าโสหุ้ยอย่างใดเลย พอเขาถึงสิงคโปร์ไม่สู้ช้านัก เรเวอเรนต์ โรเบิต เบิล ซึ่งเป็นคนสอนศาสนาประจำอยู่ที่สิงคโปร์ก็ถึงแก่มรณะ เรเวอเรนต์ เอบิล ไปทันยังได้พยาบาลเขาอยู่จนหมดลมหายใจ

---

๑ คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยนั้นเรียกกันว่าเจ้าฟ้าน้อย หรือทูลกระหม่อมพระองค์น้อย

๒ หลวงสิทธินายเวรมหาดเล็ก ซึ่งภายหลังได้เลื่อนขึ้นเป็นพระนายไวย คือสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เรเวอเรนด์ เอบิล รู้สึกว่าตนมีความสุขมากขึ้น เมื่อได้รับเชิญให้เป็นหัวหน้าสอนศาสนา จึงตกลงยอมรับหน้าที่ ความหวังเดิมที่คิดว่าจะกลับไปประเทศอเมริกา เป็นอันงดเลิกไว้ก่อน เรเวอเรนด์ เอบิล ได้พยายามเรียนภาษารักษาไข้เจ็บคนในพื้นเมือง และพยายามแจกหนังสือศาสนาคริสตังให้แก่พวกจีนทุก ๆ บ้าน โดยเหตุที่ตนตรากตรำต่องานมากเช่นนี้ โรคเดิมก็กลับกำเริบขึ้นอีก เลยจำเป็นต้องออกจากเมืองสิงคโปร์ไปยังประเทศอเมริกา ตามคำเชื้อเชิญของคณะกรรมการ ซึ่งต้องการจะให้เขากลับไปประจำอยู่ที่นั่นตั้งแต่เขายังอยู่ในกรุงเทพ ฯ แล้ว

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๖ เขาโดยสารเรืออังกฤษออกจากสิงคโปร์ไปประเทศอังกฤษ เมื่อได้ท่องเที่ยวไปในประเทศอังกฤษ ฮอลันดา เยอรมัน ฝรั่งเศส และสวิสเซอรแลนด์แล้ว ก็กลับไปยังประเทศอเมริกา

ความจริง เรเวอเรนด์ เอบิล ผู้นี้ เมื่ออยู่เมืองไทยได้ตั้งใจว่าจะเอาประเทศนี้เป็นที่ประดิษฐานศาสนา ถ้าหากว่าเขามีความผาสุกสบายดีแล้ว เขาคงจะไม่ไปที่ไหนอีก จะเป็นมิชชันนารีอยู่ในเมืองไทยจนถึงที่สุด เหตุนั้นคณะกรรมการจึงถือว่าเขาเป็นมิชชันนารีประจำการแพนกประเทศไทยผู้หนึ่ง

ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๗๕ คณะกรรมการได้มีประกาศอย่างเปิดเผยว่าจะส่งมิชชันนารีเข้ามายังเมืองไทย

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ ม. สเตเฟ่น และ เรเวอเรนด์ ชาร์ลสรอบินสัน ได้ถูกคณะกรรมการเลือกให้มาดำเนินการสอนศาสนาในเมืองไทย เรเวอเรนด์ อิรา เตรซี ก็หวังว่าจะได้มาเป็นผู้ช่วยด้วยผู้หนึ่ง แต่ภายหลังให้ไปเสียยังประเทศจีน

วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๕ ขณะที่ เรเวอเรนด์ เอบิล ยังอยู่ในประเทศไทย เรเวอเรนด์ ยอน เทเลอร์ โยนส์ ได้ถูกพวกมิชชันนารีที่เมือง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

พม่าเลือกให้เข้ามาเป็นมิชชันนารีในเมืองไทย และได้ออกเดินทางจากมอลเมน มาสิงคโปร์

ในเวลาที่ เรเวอเรนต์ โยนส์ ยังอยู่ที่สิงคโปร์ เรเวอเรนต์ เอบิล ได้ออกไปจากประเทศไทย พบกันที่นั่น ก่อนที่เอบิลจะออกเดินทางไปอเมริกา ได้เล่าให้ ม. โยนส์ฟังถึงเรื่องสมาคมน้อย ๆ ของตนในกรุงเทพฯ และขอให้ ม. โยนส์ช่วยเอื้อเฟื้อสมาคมนั้นให้ได้มาประชุมกันเหมือนแต่ก่อน จนกว่าพวกมิชชันนารีจะมาถึง

เรื่องราวของมิชชันนารีชุดที่ ๑ ซึ่งเข้ามาทำกิจการในเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๒ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๕ หมดความเพียงเท่านี้

มิชชันนารีชุดที่ ๒ และที่ ๓

มิชชันนารีชุดที่ ๒ คือ เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนส์ กับภรรยา และ เรเวอเรนต์ วิลเลียมคินกับภรรยา มิชชันนารีชุดที่ ๓ คือ เรเวอเรนต์ รอบินสันกับภรรยา เรเวอเรนต์ เอส. ยอนสันกับภรรยา และ หมอ ดี.บี. บรัดเลกับภรรยา

มิชชันนารีชุดที่ ๒ เป็นคณะ อเมริกัน แบบติสต์ บอด มาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๖ ชุดที่ ๓ เป็นคณะ อเมริกัน บอด คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ มาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘ ภายหลัง ๒ คณะนี้รวมเป็นคณะเดียวกัน และเรียกชื่อย่อว่าคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม.[๑] ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นนั้น

มิชชันนารีชุดที่ ๒ มาจากประเทศพม่า ชุดที่ ๓ มาจากประเทศอเมริกา แต่ก่อนจะมาถึงเมืองไทย ต้องเดินทางมายังเมืองสิงคโปร์เสียก่อนแล้วจึงได้เดินทางต่อมายังประเทศไทยอีกต่อหนึ่ง

---

(๑) อักษรย่อ ๕ คำนี้หมายความว่า อเมริกัน บอด คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชื่นภูมิ หมดอายุ 08/08/2564

เมื่อพวกมิซชันนารีชุดที่ ๒ มาถึงเมืองไทยใหม่ ๆ ได้พักอยู่ที่บ้านกงสุลปอตุเกต ต่อมาไม่สู้ช้านัก จึงได้ว่าเช่าที่ของนายกลิ่น ตลาการคนหนึ่ง ซึ่งเป็นน้องชายของพระราชาคณะผู้ใหญ่ฝ่ายพระสงฆ์ไทยองค์หนึ่ง(๑) เหนือวัดเกาะขึ้นมาเล็กน้อย และได้สร้างเรือนทำด้วยไม้สักขึ้น ๒ หลังเป็นที่พักอาศัย ครั้นเมื่อมิซชันนารีชุดที่ ๓ เข้ามาถึงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ จึงได้ตรงมาอยู่ที่เรือน ๒ หลังนี้ทีเดียว ที่ ๆ พวกมิซชันนารีเช่าจากนายกลิ่นอยู่นั้นเป็นที่สกปรก มีเรือนเตี้ย ๆ หลังคามุงจากอยู่รอบ ทางเข้าบ้านก็เปียกแฉะเสมอ ข้างหน้าบ้านเป็นคูต้องใช้เรือหรือมิฉะนั้นก็ต้องเดินบนไม้กระดานแผ่นเดียวซึ่งทอดยาวยืดเป็นสะพานเดินเข้าไป ข้อนี้เพราะวัดเกาะอยู่ใกล้แม่น้ำที่เป็นชายเลนลุ่มน้ำขึ้นถึงอยู่เสมอ ในที่ใกล้เคียงกับที่ ๆ มิซชันนารีอยู่นั้นมีตลาด(๒) ตลาดนี้เองพวกมิซชันนารีได้พบคนเจ็บป่วยบ่อย ๆ เพราะอยู่ในที่ ๆ สกปรกอันเป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่เรือน ๒ หลังนี้ นอกจากเป็นที่พักของพวกมิซชันนารีแล้ว ยังใช้เป็นสถานที่จำหน่ายยาและรักษาโรคต่าง ๆ ด้วย

กิจการของพวกมิซชันนารีทั้ง ๒ ชุดนี้ ก็อย่างเดียวกับชุดที่ ๑ กล่าวคือตั้งหน้าทำการแจกหนังสือสอนศาสนาคริสตังและแจกยาสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ อันเป็นอุบายจะให้คนรักใคร่นับถือแล้วจะได้ชักชวนเข้าถือศาสนาได้ง่าย ๆ เพราะฉะนั้น จะได้กล่าวถึงกิจการของพวกมิซชันนารีเหล่านี้แต่เฉพาะบางคน ซึ่งเป็นคนสำคัญและเป็นคนที่อยู่ในเมืองไทยนานที่สุด เท่านั้น

เรเวอเรนต์ ยอน เทเลอร์ โยนส์(๓)

มิซชันนารีผู้นี้อยู่ในคณะอเมริกัน แบบติสต์ บอด มาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ พอมาถึงแล้วก็เริ่มสืบถามถึงพวกที่เลื่อมใสในศาสนาคริสตัง ซึ่ง

---

(๑) คือน้องสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ จี่ สมัยนั้นดูเหมือนยังเป็นที่พระธรรมไตรโลก

(๒) คือตลาดสำเพ็ง

(๓) ในหนังสือแสดงกิจจานุกิจ เรียกว่า หมอยอน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บุญนิยมไพ หมดอายุ 08/08/2564

เรเวอเรนต์ เอบิล ได้ส่งไว้เมื่อพบกันที่สิงคโปร์ให้ช่วยทนุบำรุงให้จงได้นั้น เขาสามารถรวบรวมคนพวกนั้นเข้าเป็นคณะน้อย ๆ ได้อีก ๑ และให้มาประชุมกันได้ในวันทำพิธีไหว้พระเป็นเจ้า คือประชุมกันสวดมนต์และอ่านพระคัมภีร์ และให้โอวาทสั่งสอนทั่วทุกคน ในปีนั้นเองมีจีน ๓ คนได้สมัครขอให้ทำพิธีรับตนเข้าในศาสนา เรเวอเรนต์ ยอนเทเลอร์ โยนส์ ได้ทำพิธีรับจีนทั้ง ๓ คนนั้น ในวันที่ ๘ เดือน ธันวาคม คือ จีนเปง ๑ จีน ใจ ๑ และจีนไลเสง ๑ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๓๗ เขาทั้ง ๓ ได้ถึงแก่กรรมเสียทั้งหมด หาไม่คงจะเป็นกำลังในการช่วยเผยแผ่ศาสนาให้แพร่หลายได้บ้างเป็นแน่ คณะน้อยซึ่ง เรเวอเรนต์ เอบิล ได้รวบรวมตั้งขึ้นไว้นั้น นับแต่ ยอน เทเลอร์ โยนส์ ได้มาเป็นผู้อุปถัมภ์ให้โอวาทสั่งสอนก็เชื่อถือพระเป็นเจ้าและอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของ โยนส์เป็น อันดี เพราะฉะนั้นโยนส์นับว่าเป็นคนสำคัญผู้หนึ่งซึ่งได้มาคุมคณะน้อย ๆ นั้นขึ้นไว้ได้อันเป็นปัจจัยให้ผู้อื่นเข้าในศาสนาได้สืบๆ มา เรื่องราวของเรเวอเรนต์ โยนส์ นอกจากที่ได้เล่ามาแล้วนี้ ก็ไม่เห็นมีอะไรควรจะเล่าไว้ในที่นี้อีก จะขอเล่าถึงผู้อื่นอีกต่อไป

หมอ ดี. บี. บรัดเล

หมอบรัดเล เป็นคนสำคัญที่สุดในคณะอเมริกัน บอด คอมมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิซชันส์ ซึ่งมาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ ฉะนั้นจะได้นำเรื่องของหมอผู้นี้มาเล่าให้ผู้อ่านได้ฟัง ตามจดหมายเหตุรายวัน ซึ่งตัวหมอบรัดเล ได้จดไว้เอง ดังต่อไปนี้ (๑)

---

(๑) ความตรงนี้เป็นสำนวนอันแทรก

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

วันนี้ ม. ฮันเตอร์ ซึ่งเป็นพ่อค้าชาวยุโรปคนเดียวที่อยู่เมืองไทยในสมัยนั้น มาหาหมอบรัดเลแต่เช้า บอกว่าพระยาศรีพิพัฒน์[๑] ให้มาเชิญตัวเขาไปในพระนามของพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อให้ไปรักษาคนไข้และพวกเชลยซึ่งป่วยเป็นไข้ทรพิษและโรคอหิวาต์ เขายอมไปรักษาโดยเต็มใจ แต่เอา ม. ฮันเตอร์ไปด้วย ชั้นแรกเขาไปที่บ้านของพระยาศรีพิพัฒน์นั้นก่อน แล้วภายหลังจึงได้ไปหาพระนาย[๒] ซึ่งเป็นน้องภรรยาของพระยาศรีพิพัฒน์ พระนายได้นำเขาไปยังที่ๆ คนเจ็บอยู่ เมื่อไปถึงที่คนเจ็บอยู่ พระนายได้ชี้แจงกับเขาว่าในหลวงมิได้เอาพระทัยใส่ในบุคคลเหล่านั้นดอก[๓] ถ้าว่าเขารักษาบุคคลเหล่านี้หายได้ดีเรียบร้อยแล้ว ในหลวงจึงจะให้เขาเข้าไปทำการรักษาคนชั้นสูงในวังต่อไป ครั้งนี้เป็นการทดลองความสามารถของเขาดูก่อน เขาเห็นจริงด้วยตามคำบอกเล่าของพระนายว่าในหลวงมิได้เอาพระทัยใส่ในบุคคลเหล่านั้น เพราะคนป่วยเหล่านั้นล้วนแต่เป็นเชลยและทาสทั้งนั้น คนไข้เหล่านี้อยู่ในที่สกปรกชื้นแฉะ หลังคาเรือนก็ทำด้วยกระแชง อย่างหลังคาเรือซึ่งใช้ในการสงครามอันจอดอยู่ที่คลองบางหลวง อาหารการกินก็ไม่สอาด คนรักษาพยาบาลก็ไม่มี คนไข้เหล่านี้ล้วนแต่มีอาการเพียบ ๆ ไปตามกัน สถานที่อยู่ก็สกปรก อาหารการกินก็ไม่สะอาดพอ เช่นนั้นเขาก็หมดหนทางที่จะช่วยเหลือได้ เขาได้อธิบายถึงเรื่องความไม่สะอาดของอาหารการกินและความสกปรกของที่อยู่ให้พระนายฟัง และดูเหมือนว่าพระนายก็เห็นจริงด้วย เขาได้ปลอบโยนเอาใจคนไข้ต่าง ๆ และพวกคนไข้ก็ได้แสดงอาการขอความช่วยเหลือจากเขา แต่ไม่ไหว หมดความสามารถของเขาเสียแล้ว

---

(๑) คือสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ

(๒) เห็นจะเป็นเจ้าพระยาพลเทพ เดือน สมัยนั้นจะมียศถาบรรดาศักดิ์เป็นอย่างไรไม่ทราบแน่

(๓) คำซึ่งบอกนั้น สันนิษฐานว่าเห็นจะบอกว่า "ไม่ใช่ข้าราชการ"

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เมื่อพระนายสังเกตเห็นเขารักษาโรคไข้ทรพิษและอหิวาต์ไม่ไหวเช่นนั้นจึงถามเขาว่า คนที่เป็นโรคอหิวาต์ก็ดี ไข้ทรพิษก็ดี ถ้าเพียงแต่เห็นเท่านั้นอาจบอกได้หรือไม่ว่า จะตายหรือจะรอด เขาตอบว่าบอกไม่ได้ เมื่อได้ฟังคำปฏิเสธเช่นนั้น พระนายก็แสดงท่าว่าเขาเห็นจะไม่ใช่หมอที่เก่งจริงดังใจท่านเสียแล้ว ในเมืองไทยนี้ ในครั้งนั้นเห็นจะมีหมอชั้นเลว ๆ เที่ยวอวดคุยต่าง ๆ ว่าเพียงแต่ได้เห็นคนไข้ก็รู้ได้ทีเดียวว่าจะตายหรือรอด เป็นจำนวนมาก เที่ยวหลอกลวงคนโง่ ๆ ให้เชื่อถือความสามารถของตัว และพรรณนาคุณยาเสียอย่างเลิศลอย จึงถือกันจนชินว่าถ้าหมอที่เก่งแล้วพอแลเห็นคนไข้ก็รู้ทีเดียวว่าจะเป็นหรือตาย เพราะฉะนั้นเมื่อพระนายได้ฟังคำปฏิเสธของหมอบรัดเลจึงได้แสดงว่าหมอบรัดเลไม่เก่งจริงดังว่า ครั้นสนทนากับพระนายพอสมควรแก่เวลาแล้วเขาก็กลับมายังบ้าน

วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เขาได้จัดบ้านและร้านขายยาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คอยโอกาสที่เขาจะได้ทำการรักษาคนเจ็บป่วย

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เขาได้รักษาคนป่วยหลายคน อนุญาตให้มาขอความช่วยเหลือเขาได้ตลอดทั้งวัน แต่ความจริง การรักษามีต้องทำเพียงวันละ ๑ หรือ ๒ ชั่วโมงเท่านั้นก็พอ

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เขาได้รักษาคนไข้หลายคน แต่โดยมากเป็นจีน ในเย็นวันนี้เจ้าฟ้าน้อยเสด็จมาเยี่ยมพวกมิชชันนารี

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เขาได้สัญญาไว้ว่าจะไปเฝ้าเจ้าฟ้าน้อย และได้ไปเฝ้าตามสัญญานั้น

วันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เขาพร้อมด้วย ม. รอบินสัน ได้ไปเฝ้าพระองค์ น.[๑] พระเจ้าลูกเธอพระองค์หนึ่ง ซึ่งประทับอยู่ในวัง พระองค์ น. นี้โปรดภาษาอังกฤษมาก เขาได้เขียนอักษรอังกฤษทั้งสระและพยัญชนะ และตัวกล้าพร้อมเสร็จถวายพระองค์ไว้ในวันนี้เอง เขาพร้อมด้วยเรเวอเรนต์ รอบินสัน ได้รับเกียรติยศให้รับประทานอาหารร่วมโต๊ะกับพระองค์ น. และเมื่อเสร็จการรับประทานอาหารแล้ว พระองค์ น. ยังได้พาไปดูเครื่องพิณพาทย์อีกด้วย ในเครื่องพิณพาทย์เหล่านั้น เขาทั้ง ๒ ชอบฆ้องวงมากกว่าอย่างอื่น

วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

มีคนป่วยมาหาพวกมิชชันนารีเป็นอันมาก ถึงกับที่อยู่แน่นไปหมดตั้งแต่เช้าจนเย็น พวกคนป่วยที่มาเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นคนที่มีโรคอย่างอาการมากจึงมาทั้งนั้น

วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

มีข้าราชการไทยคนหนึ่ง มาที่ร้านขายยาของพวกมิชชันนารี ดูเหมือนเพื่อจะสืบสวน พอไปถึงร้านได้เที่ยวดูตามขวดยาต่าง ๆ และลองจิบน้ำในแก้วบนโต๊ะว่าจะเป็นเหล้าหรือน้ำตาลเมา

วันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

นายกลิ่นซึ่งเป็นเจ้าของที่ ๆ พวกมิชชันนารีเช่าอยู่นั้น มาบอกแก่พวกมิชชันนารีว่า การที่พวกมิชชันนารีอยู่ในที่นั้น พวกข้าราชการไม่ใคร่พอใจ สงสัย

---

(๑) พระองค์ น. นี้สันนิษฐานว่า จะเป็นพระองค์เจ้าคเนจร (กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร) เวลานั้นพระชันษาได้ ๒๐ ปี

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

การประกอบอาชีพของพวกมิชชันนารี นายกลิ่นออกความเห็นว่า พวกมิชชันนารีควรจะไปขออนุญาตจากเจ้าพระยาพระคลังเสียก่อนจะดีกว่า มิฉะนั้นอาจถูกไล่ให้ออกจากที่นั่นได้ มิวันใดก็วันหนึ่ง

วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ตอนเช้าวันนี้ มีคนป่วยมาหาหมอบรัดเลกว่า ๑๐๐ คน เพื่อขอคำแนะนำในทางยาและขอยาสำหรับรักษาโรค เขาได้ให้คนป่วยเหล่านั้นสวดมนต์และอ่านพระคัมภีร์ก่อนที่เขาจะให้ยารักษาโรค เพื่อเป็นการชักจูงคนป่วยให้เห็นฤทธิ์เดชของพระเจ้าว่าศักดิ์สิทธิ์ เมื่อสวดมนต์แล้วกินยาจะหายดี และต่อไปจะได้มีความเชื่อถือในพระเจ้ามาก ๆ

และในวันเดียวกันนี้เอง หมอบรัดเลพร้อมด้วยพวกมิชชันนารีได้ไปหา ม. ฮันเตอร์ และได้ไปดูเรืออังกฤษลำหนึ่ง ชื่อ ปีรามัส ซึ่งกัปตัน เวลเลอร์นำเข้ามา กัปตันเวลเลอร์ผู้นี้ ทำงานอยู่กับ ม. ฮันเตอร์ ทั้งได้ไปดูเรืออีกลำหนึ่ง ซึ่งพึ่งมาถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อ ๒—๓ วันก่อนนี้ เรือลำนี้ต่ออย่างแบบอังกฤษ แต่เป็นของพ่อค้าชาวเมืองสุหรัต[๑] คนหนึ่ง และคนเรือทั้งหมดก็เป็นชาวเมืองสุหรัต

วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ม. ฮันเตอร์ พาพวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง เจรจากันด้วยเรื่องที่ ๆ พวกมิชชันนารีอยู่ แต่ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังไม่มีอำนาจในเรื่องนี้ แต่ได้แนะนำให้ ม. ฮันเตอร์พาพวกมิชชันนารีไปหาพระยาโชฎึก[๒] ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในที่ดินแปลงนั้น พวกมิชชันนารีรู้สึกว่ายากมาก ถ้าพระยาโชฎึกเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดในที่ดินแปลงนั้นแล้ว ทราบอยู่ว่าแกเป็นคนที่ไม่ชอบพวก

(๑) อยู่ในอินเดีย

(๒) พระยาโชฎึก ทองจีน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

คริสตัง เมื่อ ม. ฮันเตอร์จะกลับ ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังได้แนะนำอีกว่า ควรไปหาพระยาโชฎึก และได้ชี้แจงว่าการที่พวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปอยู่ที่อื่นนั้น เป็นเพราะพวกมิชชันนารีแจกหนังสือมากเกินไปจนเป็นที่น่าสงสัย และเป็นการผิดธรรมเนียมการทำบุญของคนไทย ที่จริงการทำบุญแจกหนังสือนั้น รัฐบาลก็ยินยอมให้ทำเหมือนกัน แต่ต้องเป็นบางครั้งบางคราว หรือแจกแก่พระเจ้าพระสงฆ์ ไม่แจกแก่บุคคลทั่วไป เมื่อผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังอ้างข้อขัดข้องให้ฟังดังนั้นแล้ว จึงได้กล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าหากว่าไม่เป็นการขัดข้องแก่ธรรมเนียมไทยดังว่าแล้ว ตัวท่านก็ไม่อยากจะขัดขวางในเรื่องการบุญกุศลของพวกมิชชันนารีเลย และว่าตัวท่านก็ชอบการบุญกุศลอยู่เหมือนกัน

ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังพูดดูเหมือนเป็นที่เล่นที่จริง แต่เป็นข้อความสำคัญมาก ผู้ช่วยนี้เป็นน้องชายของสมเด็จองค์ใหญ่ (ซึ่งได้ถึงพิราลัยไปเสียภายหลังเมื่อได้เซ็นสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่าอังกฤษกับไทย เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙ ได้ ๒—๓ วัน เท่านั้น)

ในเวลาที่ หมอบรัดเล เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ ตัวเจ้าพระยาพระคลังไม่อยู่ไปเมืองจันทบุรี เพื่อสร้างป้อมป้องกันพวกญวน และได้ต่อเรือใบไทยลำใหญ่ขึ้นเป็นครั้งแรก ท่านมีบุตรชายคนหนึ่ง ชื่อคุณสิทธิ์ (๑) เป็นมือขวาในการช่วยต่อเรือ และเป็นคนสำคัญของเมืองไทย

วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๓๘

ม. ฮันเตอร์ มาหาพวกมิชชันนารี บอกว่าได้ไปหาพระยาโชฎึกมาแล้ว พระยาโชฎึกบอกว่า พวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปอยู่ที่อื่นซึ่งมีอีก ๓ แห่ง แต่ที่ดินทั้ง ๓ แห่ง ที่พระยาโชฎึกบอกให้นั้น ล้วนแต่เป็นที่พวกบาดหลวงโรมัน

(๑) คือสมเด็จเจ้าพระอาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อยังเป็นตำแหน่งหลวงสิทธิ์นายเวรมหาดเล็ก

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

คาธอลิกอยู่ทั้งนั้น พระยาโชฎึกไม่ชอบให้พวกมิชชันนารีสวดมนต์เป็นภาษาจีน และแจกหนังสือแก่จีน เพราะเมื่อพวกมิชชันนารีได้ดีขึ้นมาก ๆ แล้ว เกรงว่าจะคิดการกำเริบขึ้นในภายหลัง

วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

กัปตันเวลเลอร์ เกิดวิวาทขึ้นกับพระวัดเกาะ ถูกพระวัดเกาะตีปางตาย เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นดังนี้ คือในเย็นวันนั้น กัปตันเวลเลอร์ กับ ม. ฮันเตอร์ ถือปืนมาเที่ยวเล่นที่บ้านพวกมิชชันนารี นึกอุตริจะไปยิงนกพิลาบเล่น ม. ฮันเตอร์คุยอยู่กับพวกมิชชันนารี กัปตันเวลเลอร์ถือปืนเดินเข้าไปในวัด พอไปถึงก็ยิงนกพิลาบตาย ๒ ตัว ขณะนั้นเป็นเวลาที่พระกำลังสวดมนต์เย็นอยู่ เมื่อได้ยินเสียงปืนพระจึงได้กรูกันออกมา เดิมก็เพียงแต่จะว่ากล่าวกันก่อน แต่ทำไมจึงได้เกิดตีกันขึ้นก็ไม่ทราบ กัปตันเวลเลอร์ถูกตีที่ท้ายทอย แผลสาหัสถึงกับสลบไป ปืนก็หาย พอ ม. ฮันเตอร์ทราบเรื่องฉวยปืนได้ก็วิ่งไปช่วยกัปตันเวลเลอร์ คิดเคืองพระเป็นอันมาก ไปถึงก็ว่าพระเสียต่าง ๆ นา ๆ แต่ ม. ฮันเตอร์เป็นผู้ที่มีคนยำเกรงมาก หาไม่ก็คงจะโดนพระตีเข้าอีก พอกัปตันเวลเลอร์ได้สติ ม. ฮันเตอร์ก็ช่วยพยุงให้เดินมาที่บ้านพวกมิชชันนารี ทั้งยังเปรอะเปื้อนเลือดอยู่ ในระหว่างที่หมอบรัดเลจัดการพันแผลอยู่นั้น กัปตันเวลเลอร์ยังเป็นลมสลบไปอีกหลายครั้ง ม. ฮันเตอร์ได้รีบไปหา ปอร์ตกัปตัน(๑) และคาดคั้นว่าให้นำเรื่องนี้ชำระให้จงได้ ปอร์ตกัปตันตกใจ จึงรีบนำคดีไปเสนอต่อผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ หมอบรัดเล ไปเยี่ยมกัปตันเวลเลอร์ พบกำลังนอน แต่อาการค่อยยังชั่วมากแล้ว ในเรื่องนี้เจ้าหน้าที่กำลังไต่สวนกันอย่างเอาจริงเอาจัง ม. ฮันเตอร์คาดคั้นจะเอาเรื่องให้ได้

---

(๑) คือเจ้าท่า

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ ม. อันเตอร์เตือนขอให้รีบชำระเรื่องพระติกัปตันเวลเลอร์อีก มีข่าวว่าในหลวงได้ตรัสสั่งให้พระราชาคณะประชุมหารือตัดสินอธิกรณ์นั้นโดยเร็ว

วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

นายกลิ่น[๑] มาขู่ไล่พวกมิชชันนารีอีก ว่าถ้าในหลวงเสด็จผ่านมาเห็นเข้า ตัวเขาจะต้องถูกลงพระราชอาชญาอย่างหนัก และอีกราว ๒๐ วัน ในหลวงจะเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคมายังวัดเกาะ ฉะนั้นขอให้พวกมิชชันนารีรีบย้ายไปเสียก่อนกำหนดเสด็จพระราชดำเนินนี้ให้ได้

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ สมเด็จพระสังฆราช ลงทัณฑกรรมพระสงฆ์ที่ติกัปตันเวลเลอร์ โดยให้นั่งกลางแดดครึ่งวัน และทัณฑกรรมอย่างอื่นอีก แล้วไม่มีประกาศของสมเด็จพระสังฆราชออกห้ามมิให้พวกพระสงฆ์เกะกะวุ่นวายกับพวกฝรั่งอีกต่อไป

วันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ พวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง ร้องทุกข์เรื่องพวกจีนทำเสียงอึกทึกต่าง ๆ อันเป็นเครื่องหนวกหู ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง[๒] รับรองเป็นอันดี และว่าจะต้องประชุมเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ขอให้จัดการเรื่องนี้ให้พวกมิชชันนารีรู้สึกดีใจ และขอบใจผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังในเรื่องนี้มาก วันที่พวกมิชชันนารีไปหาผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลังนี้ ว่ามีเทศน์ด้วย[๓]

---

(๑) เจ้าของที่ดิน

(๒) สันนิษฐานว่าพระยาพิพัฒโกษา

(๓) เห็นจะเป็นวันพระ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้เป็นวันเกิดของ ม. อันเตอร์ ๆ มีการเลี้ยงโต๊ะที่บ้าน ได้เชิญพระยาศรีพิพัฒน์ และบุตรชายหัวปี[๑] ของท่านมากินเลี้ยงด้วย บุตรชายหัวปีของพระยาศรีพิพัฒน์ผู้นี้ พวกมิชชันนารีว่าเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร

วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้มีคนป่วยมาก

วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ผู้ช่วยเจ้าพระยาพระคลัง เชิญเรเวอเรนต์รอบินสัน กับยอนสันไปที่บ้านเพื่อฟังคำเด็ดขาดเรื่องพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายที่อยู่ในภายในกำหนด ๕ วัน พวกมิชชันนารีจึงต้องไปเช่าบ้านเล็ก ๆ ของเรเวอเรนต์โยนส์อยู่หลังหนึ่ง กับบ้านของ ม. อันเตอร์อีก ๒ หลัง

วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

เมื่อพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายจากที่อยู่เดิมเช่นนี้ จึงต้องไปอาศัยบ้านเรเวอเรนต์โยนส์อยู่บ้าง ม. อันเตอร์อยู่บ้างไปหลางก่อน จนกว่าจะหาที่อยู่ได้เป็นปรกติ เรเวอเรนต์รอบินสัน ไปพักอยู่กับพวกปอตุเกต เรเวอเรนต์ยอนสันไปอยู่ที่แพซึ่งพวกมิชชันนารีซื้อไว้ว่าจะทำร้านขายยา หมอบรัดเลกับครอบครัวไปอยู่บ้าน สันต ครูส[๒] พอรู้ข่าวว่าพวกมิชชันนารีจะต้องย้ายไปเช่นนี้ พวกคนป่วยพากันเสียดายเป็นอันมาก พวกมิชชันนารีจะย้ายไปในวันนี้แล้ว แต่มารีบุตรีของเรเวอเรนต์ยอนสันป่วยมากจึงต้องผัดไปอีก เรื่องที่ถูกย้ายสถานที่นี้ เพราะรัฐบาล

(๑) คือพระสุริยภักดี (สนิท)

(๒) คือกะดีจีน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

รังเกียจด้วยพวกมิชชันนารีอยู่ในระหว่างบ้านของพวกจีน และเป็นที่นับถือของพวกจีนมากด้วย เกรงว่าเมื่อพวกมิชชันนารีมีพวกมาก ๆ แล้วจะชักชวนพวกจีนก่อการกำเริบขึ้น

วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

พวกมิชชันนารีต้องย้ายไปวันนี้ เพราะหมดกำหนดที่ผัดไว้ ถึงแม้ว่าลูกสาวของเรเวอเรนต์ยอนสันเจ็บจวนจะตาย เรเวอเรนต์ยอนสันได้ย้ายไปอยู่กับพวกปอตุเกต ใกล้กับโรงสวด ตั้งแต่เมื่อวันที่ ๒ แล้ว

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ลูกของเรเวอเรนต์ยอนสันตาย

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ได้จัดการฝังศพผู้ที่ตายใกล้กับที่ ๆ ฝังศพของเมีย ม. กัตส์ลาฟ และศพของคนอื่น ๆ ซึ่งได้ฝังไว้ในกาลก่อน

เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยา มาอยู่กับพวกมิชชันนารีได้ ๕ วันแล้ว ก็กลับไปยังแพ (๑) ที่ไปอยู่นั้นอีก

ต่อมาพวกมิชชันนารีย้ายไปอยู่ทางฝั่งคลองอีกฟากหนึ่งใกล้กับพวกปอตุเกต มีห้างอังกฤษอยู่ในระหว่างกลาง (๒) พวกมิชชันนารีได้ทำสัญญาเช่ากับเจ้าพระยาพระคลัง เจ้าพระยาพระคลังปลูกเรือนให้พวกมิชชันนารีอยู่ ๒ หลัง เป็นเรือนขนาดใหญ่ คิดเอาค่าเช่าเดือนละ ๖๕ บาท พวกมิชชันนารีเห็นว่าไม่แพงนัก เมื่อคิดเทียบกับเรือนที่พวกลอนดอนมิชชันนารีเช่าอยู่ที่สิงคโปร์และปีนังก็เห็นว่าดีกว่าด้วย เรือน ๒ หลังนี้เป็นเรือนไม้ มุงด้วยกระเบื้องอย่างวัด มีระเบียงรอบ ทำแข็งแรงดี

(๑) แพหลังนี้จอดอยู่หน้าตะลีจีน

(๒) ที่รมเข้ำตรงหน้าวัดประยุรวงศ์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิซซันนารีไปอยู่ในเรือยีรามัส เพื่อคอยดูในหลวงเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปพระราชทานกฐินตามอารามต่าง ๆ ซึ่งอยู่ริมน้ำ พระองค์เสด็จไปโดยเรือศรีปิดทอง ยาวประมาณ ๑๐๐ ฟิต กว้างประมาณ ๖ หรือ ๘ ฟิต หัวท้ายปิดทอง ตรงกลางมีพระแท่นที่ประทับ ในหลวงประทับบนพระแท่น มีม่านปิดรอบพระแท่น มีฝีพายประมาณ ๖๐ คน นั่งเป็นคู่ ๆ พายพร้อม ๆ กัน และมีคนตีฆ้องคอยให้จังหวะพายด้วย มีเรืออีกลำหนึ่งร้องเพลง (๑) ตามเสด็จมาข้างหลังเรือทรง (๒) นอกจากเรือพระที่นั่งลำทรงนี้แล้วยังมีเรือขนาดใหญ่อีกประมาณ ๖๐ ลำ อยู่หน้าเรือพระที่นั่งบ้าง ตามมาข้างหลังบ้าง เป็นกระบวนใหญ่

ตามธรรมเนียมไทยแต่โบราณ ถือกันว่าเป็นการไม่สมควรยิ่งนักที่คอยจ้องมองดูในหลวงซึ่งเสด็จผ่านมา ฉะนั้นเมื่อเสด็จไปถึงไหน พวกที่แอบดูต้องหลบไปหมด ประตูหน้าต่างก็ต้องปิด เรือแพนาวาจะผ่านไปมาไม่ได้ ผู้ที่ต้องการจะดูจริง ๆ ต้องคอยระวัง คือเมื่อเสด็จผ่านมาตรงตัว ต้องหมอบก้มหน้าลงทำความเคารพ แต่พวกฝรั่งได้รับความผ่อนผันให้ยืนดูได้ แต่ต้องเปิดหมวกถวายคำนับ พวกฝรั่งได้รับผ่อนผันพิเศษเช่นนี้ หมอบรัดเลเลยถือโอกาสดูในหลวงเสียพอใจทางช่องกระจกเรือยีรามัส ปอร์ตกัปตัน เกรงว่าเรเวอเรนต์ยอนสันกับภรรยาซึ่งอยู่ที่แพ จะปล่อยให้คนใช้และพวกเด็ก ๆ ไปยืนดูในหลวงจึงไปวางยามไว้คอยห้าม และสั่งอย่าให้อึง

วันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ มีขุนนางไทยหนุ่มคนหนึ่ง มาหาพวกมิซซันนารี ขุนนางหนุ่มผู้นี้พวกมิซซันนารีกล่าวว่า ท่าทางคมขำเฉียบแหลม พูดจาไพเราะ เมื่อแรกมาถึง

---

(๑) เพลงเห่เรือ

(๒) หมายถึงว่าเรือผาไตรพระกฐินควรจะไปข้างหน้า

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ได้สนทนากับพวกมิซซันนารีอยู่สักพักหนึ่ง ครั้นจวนจะกลับ จึงได้สนทนากับยอนแบบติสต์ผู้ช่วยในร้านขายยา ตอนที่คุยกับยอนแบบติสต์นี้เอง ขุนนางหนุ่มคนนั้นได้บอกว่า ตัวท่านคือหลวงนายสิทธิ์ บุตรหัวปีของเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ พึ่งกลับมาจากจันทบุรี โดยเรือที่ไปต่อมาจากที่นั่นซึ่งได้ให้ชื่อว่า " อาเรียล " ส่วนบิดาของท่านยังคงอยู่ที่จันทบุรี เมื่อพวกมิซซันนารีรู้เข้าเช่นนี้ จึงเชื้อเชิญให้ท่านอยู่สนทนากันอีกก่อน ท่านก็ยอมอยู่สนทนาด้วยอีกครู่หนึ่ง ขณะเมื่อจะลาไปได้เชิญให้พวกมิซซันนารีไปเที่ยวที่บ้านของท่านบ้าง

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิซซันนารี ได้ไปหาหลวงนายสิทธิ์ยังบ้านของท่าน บ้านของหลวงนายสิทธิ์นี้ หมอบรัดเลกล่าวว่าใหญ่โตงดงามมาก ที่หน้าบ้านเขียนป้ายติดไว้ว่า " นี่บ้านหลวงนายสิทธิ์ ขอเชิญท่านสหายทั้งหลาย " ที่บ้านหลวงนายสิทธิ์นี้ พวกมิซซันนารีได้รู้จักคนดี ๆ อีกหลายคน ข้อนี้พวกมิซซันนารีรู้สึกชอบพอและรักใคร่ท่านมาก

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

พวกมิซซันนารีไปชมเรือใบ อาเรียล ซึ่งต่อมาจากเมืองจันทบุรี มาถึงได้ ๒—๓ วันเท่านั้น จะนำมาถวายให้ในหลวงทอดพระเนตร พวกมิซซันนารีกล่าวว่า เรืออาเรียลนี้ เป็นเรือลำแรกที่ทำเทียมเรือฝรั่ง หลวงนายสิทธิ์ไม่มีแบบดี แต่เที่ยวได้จำแบบจากเรือฝรั่งลำโน้นนิดลำนี้หน่อย แล้วมาทำขึ้น ถึงเช่นนั้น นับว่าทำพอใช้ทีเดียว หลวงนายสิทธิ์ผู้นี้เป็นคนฉลาดไหวพริบนัก คนไทยออกจะฉลาดเทียมฝรั่งแล้ว นอกจากเรืออาเรียลที่นำมาถวายทอดพระเนตร หลวงนายสิทธิ์ยังได้ต่อเรืออื่น ๆ ที่เมืองจันทบุรีนี้อีกเป็นจำนวนมาก น้ำหนักตั้งแต่ ๓๐๐ ตัน ถึง ๔๐๐ ตัน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

หอสมุดแห่งชาติ

ภรรยาของหลวงนายสิทธิ์(๑) นิสัยคล้ายกับสามี ชอบสมาคมกับชาวต่างประเทศ ได้ชอบพอรักใคร่กับนางแบบติสต์มาก ถึงกับเคยไปนอนค้างที่บ้านนางแบบติสต์ กินหมากติด

เรเวอเรนต์โยนส์มีลูก ๓ คน แต่ ๒ คนก่อน พออายุได้ ๑๐ เดือนเศษก็ตายเสียเช่นเดียวกันทั้ง ๒ คน เวลานี้เหลืออีกคนเดียวเป็นคนที่ ๓ ชื่อ ฮอวาร์ด คนนี้ก็อีกนะแหละไม่ใคร่จะสมประกอบ ป่วย ๆ ไข้ ๆ อยู่เสมอ จึงได้มอบให้หมอบรัดเลเป็นผู้คอยรักษา ลูกของพวกมิชชันนารีมักไม่ค่อยจะรอด ข้อนี้เป็นของธรรมดา ดูแต่ลูกของรอบินสันก็ตายเหมือนกัน เนื่องด้วยลูกเจ็บ ๆ ไข้ ๆ นี้ นางโยนส์คิดจะเอาลูกไปไว้ในเรือลำหนึ่งซึ่งทอดอยู่นอกสันดอน และถ้ายังไม่ค่อยยังชั่ว ก็จะได้ให้เลยไปอยู่เสียที่สิงคโปร์ทีเดียว

เรื่องเด็กของพวกมิชชันนารีเลี้ยงยากนั้น หมอบรัดเลออกความเห็นไว้ว่าเป็นเพราะแม่บำรุงรักษาไม่ดี อากาศก็ไม่ดีด้วย บิดามารดามักไปอยู่เสียที่สิงคโปร์ทิ้งลูกไว้ทางนี้บ้าง อนึ่งแม่นมไทยก็เต็มที่ ไม่ค่อยจะมีวิธีอะไรมากนัก นอกจากจะหาของต่าง ๆ ให้เด็กกินกันเด็กร้องไห้เท่านั้น เมื่อพี่เลี้ยงนางนมไทยไม่มีความรู้ในทางเลี้ยงเด็กเช่นนี้แล้ว บิดามารดาของเด็กยังไว้ใจเชื่อถือ ก็นับว่าเป็นความผิดของบิดามารดาเอง

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เปิดห้างขายยาใหม่ที่บ้านพวกมิชชันนารี ห้องหับจัดสะอาดสะอ้านเรียบร้อยดี มีห้องเหลืออีกห้องหนึ่ง จึงจัดเป็นห้องสำหรับผสมยา

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

เรเวอเรนต์ยอนสันกับภรรยา มาหาหมอบรัดเลแจ้งว่า หลวงนายสิทธิ์เชิญเขาทั้ง ๒ ไปเมืองจันทบุรี และจะให้พักอยู่ที่นั่นสัก ๖ เดือน ด้วยหลวง

---

(๑) ชื่อกลิ่น เป็นมารดาเจ้าพระยาสุรวงศ์วัยวัฒน์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

445262

นายสิทธิ์ ภรรยาและลูก มีความประสงค์จะเรียนภาษาอังกฤษ ในโอกาสอันนี้ ยอนสันจะได้แจกหนังสือและสอนศาสนาแก่พวกจีนที่จันทบุรีด้วย

วันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ยอนสันกับภรรยาตกลงจะไปกับหลวงนายสิทธิ์แน่นอน หมอบรัดเลก็จะไปด้วยแต่ไปเปลี่ยนอากาศชั่วคราว เมื่อสบายดีแล้วจะกลับมา เพราะหมอบรัดเลไม่ใคร่จะสบายมาตั้งแต่พวกมิชชันนารีถูกไล่ออกจากที่อยู่เดิม หมอเป็นผู้วิ่งเต้นเรื่องที่อยู่อันเป็นภารธุระมากมาย

วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

หมอบรัดเล ออกจากบ้านไปลงเรือ อาเรียล ซึ่งจะไปยังเมืองจันทบุรี พร้อมด้วยยอนสันกับภรรยา ไปถึงเรือเวลาเที่ยงตรง ได้พบกับมารดา(๑) และภรรยาของหลวงนายสิทธิ์ไปถึงเรือก่อนแล้ว มารดาและภรรยาของหลวงนายสิทธิ์นี้เป็นคนอัธยาศัยดีทั้งคู่ คุณกลิ่นออกตัวและขอโทษแก่พวกฝรั่งว่าเรือคับแคบ หลวงนายสิทธิ์จัดให้พวกฝรั่งพักบนดาดฟ้าชั้นบน หมอบรัดเลต้องอยู่พรากจากเมียเป็นครั้งแรก ตั้งแต่แต่งงานมา เรือแล่นไปสะดวกดีเกินที่คาดหมายกัน

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

รุ่งเช้าเรือล่องลงมาถึงปากน้ำ มารดาและญาติพี่น้องผู้หญิงของหลวงนายสิทธิ์ลงเรือมาส่งแค่นี้แล้วขึ้นจากเรือที่ปากน้ำ ตกเวลากลางคืนพวกมิชชันนารีร้องเพลงเล่นกันแก้ง่วง หลวงนายสิทธิ์บอกว่าบนดาดฟ้าดีกว่าข้างล่าง เพราะข้างล่างปะปนกันมากนัก พวกที่อยู่ข้างล่างก็ซ้อมเพลงกล่อมช้างเผือกที่ได้ ณ เมืองจันทบุรีกัน วันหนึ่งร้องหลาย ๆ เที่ยวกลับไปกลับมาจนน่าเบื่อ ม. ยอนสันกับภรรยาอยู่ห้องใกล้ ๆ กับหมอบรัดเล พวกมิชชันนารีที่ไปเมือง

(๑) ท่านผู้หญิงจัน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

จันทบุรีคราวนี้ ได้รับความเอาใจใส่จากกัปตันลีช พวกลูกเรือและผู้ที่มาด้วยเป็นอย่างดี

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

พอน้ำมากข้ามสันดอนได้ ก็ออกเรือ หลวงนายสิทธิ์แสดงว่ามีความเสียใจที่ต้องจากมารดาไป และมารดาก็เหมือนกัน เมื่อจะจากไปแสดงว่าเสียดายที่จะจากบุตรและหลาน ในจำพวกบุตรของหลวงนายสิทธิ์ชั้นหลังได้เป็นอัครมหาเสนาบดีและเสนาบดีกระทรวงกลาโหมคนหนึ่ง (๑) เรือแล่นไปโดยสวัสดิภาพ

ศรีมหาราชา

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘

ถึงศรีมหาราชา เรือทอดสมอทางทิศใต้ของเขาเขียว วันนี้เดือนหงายดีทำให้รู้สึกโปร่งใจมาก เวลาประมาณ ๕ นาฬิกา หลวงนายสิทธิ์เชิญหมอบรัดเลพร้อมด้วยโยนส์และภรรยา ให้ขึ้นไปเที่ยวบนฝั่ง พวกมิชชันนารีจึงขึ้นไปเที่ยวบนฝั่งกับหลวงนายสิทธิ์และคุณกลิ่นภรรยาของท่าน พอไปถึงที่พัก พวกมิชชันนารีได้พบคนเป็นจำนวนมาก ออกรู้สึกเสียใจที่เวลาออกจากกรุงเทพฯ ไม่ได้เอาหนังสือ (๒) ติดตัวมาด้วย หาไม่ก็จะได้แจกแก่ผู้ที่ได้พบเป็นจำนวนมากเหล่านี้ หลวงนายสิทธิ์และพวกมิชชันนารีเที่ยวอยู่ที่ฝั่งนั้นหลายชั่วโมง มีความสนุกสนานและสบายเป็นอันมาก และรับประทานอาหารกันที่ฝั่งนั้น มีผู้คนจัดอาหารมาให้มากมาย เวลา ๑๐ นาฬิกา จึงบ่ายหน้ากลับไปยังเรือ คุณกลิ่นกับพวกมิชชันนารีมาเรือลำเดียวกัน หลวงนายสิทธิ์มาอีกลำหนึ่งต่างหาก เวลา ๑๑ นาฬิกา เรือถอนสมอเดินทางต่อไปอีก

---

(๑) คือเจ้าพระยาสุรวงศ์วัยวัฒน์ วร บุนนาค

(๒) หนังสือเรื่องสอนศาสนา

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ เรือแล่นมาในกลางทะเล ๓ วัน คลื่นลมแรงมาก จนดูเหมือนเรือแล่นไปไม่ค่อยเขยื่อนที่เลย

วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้กำหนดกันไว้ว่าจะมาถึงปากน้ำจันทบุรี ก็มาถึงตามที่คาดหมาย ผ่านแหลม ๆ หนึ่งเรียกว่าแหลมสิงห์ และเกาะเล็ก ๆ อีกเกาะหนึ่ง น้ำขึ้นมาก จนฝั่งปริ่มน้ำ ทำให้แลเห็นภาพทางเกาะงดงามมากเหลือที่จะพรรณนา.

ท่าเรือจันทบุรี

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ แลเห็นเมืองจันทบุรี พวกมิชชันนารีรู้สึกยินดีเป็นอันมากที่เดินทางผ่านพ้นอันตรายมาได้ และขอบคุณพระเป็นเจ้ามาก ที่ปากน้ำเมืองจันทบุรีมีท่าเรือ ที่ท่าเรือนี้มีภูเขายื่นออกมาทางทะเลโค้งเป็นวงแขน เหมาะที่จะเป็นท่าเรือมากทีเดียว จากทะเลขึ้นไปประมาณ ๑๐ ไมล์ แลเห็นเขาสระบาปและต้นมะพร้าวขึ้นสะพรั่งไปหมด

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ เพราะเหตุที่เมืองจันทบุรีไม่ได้อยู่ริมทะเล หลวงนายสิทธิ์ล่วงหน้าขึ้นไปเมืองตั้งแต่เมื่อวานนี้ส่งเรือมารับพวกมิชชันนารีลำ ๑ พวกมิชชันนารีดีใจมากที่จะได้ขึ้นบก แต่เรือที่ส่งมารับนั้นเป็นเรือใบ เผอิญลมไม่มีต้องใช้แจว เลยไม่ถึงในตอนเย็นวันนั้น ต้องค้างคืนในเรือคืน ๑ เวลา ๔ นาฬิกา พวกมิชชันนารีตื่นขึ้นนึกว่าถึงเมืองแล้ว แต่ยังไม่ถึงซึ่งบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งหลวงนายสิทธิ์กะไว้ว่าจะมาคอยพวกมิชชันนารีอยู่ที่นั่น แต่พวกมิชชันนารีมาถึงช้าไป จึงคลาดกับหลวงนายสิทธิ์ไปเสีย

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ เรือนที่พวกมิชชันนารีพักอยู่นี้เป็นเรือนบ้านนอก อยู่ที่ตำบลอู่ต่อเรือไทย ซึ่งเจ้าพระยาพระคลังกับหลวงนายสิทธิ์มาทำการต่ออยู่นั้น ในเวลานั้นก็ยังมีเรือที่กำลังต่ออยู่อีกกว่า ๕๐ ลำ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

น้ำหนัก ๓๐๐ ถึง ๔๐๐ ตัน เรื่องที่ไทยเตรียมต่อเรือไว้มากเช่นนี้ เข้าใจว่าเป็นเพราะต้องการจะเตรียมตัวไว้มิให้พวกญวนมารบกวนทางเมืองแถบนี้

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๘ หมอบรัดเลกับ ม. โยนส์และภรรยาเดินทางไปยังบางกะจะ ในเวลาที่พวกมิชชันนารีผ่านไปนั้น มีคนมาดูและถามว่าจะไปไหนกัน พวกมิชชันนารีบอกว่าจะไปหาหลวงนายสิทธิ์ คนเหล่านั้นก็ช่วยบอกหนทางให้ เวลา ๑๖ นาฬิกา พวกมิชชันนารีไปถึงบ้านหลวงนายสิทธิ์ และรับประทานอาหารเย็นพร้อมกันที่นั่น

วันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้หลวงนายสิทธิ์ มีความกรุณาเตรียมข้าวของและเครื่องเสบียงอาหารอันจะใช้เป็นของสำหรับเดินทางกลับกรุงเทพ ฯ ให้แก่หมอบรัดเลเป็นจำนวนมาก

วันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้หมอบรัดเลลงเรือที่ปากน้ำจันทบุรี เดินทางกลับกรุงเทพ ฯ กลับมาพร้อมกับน้องเขยของหลวงนายสิทธิ์(๑) วันที่ ๑๙ ถึงปากน้ำเมืองสมุทร วันที่ ๒๐ ลงเรือสำปั้นเข้ามากรุงเทพ ฯ กับนายสุดจินดา วันที่ ๒๑ ถึงกรุงเทพ ฯ มีความสุขสบายดี

วันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ เจ้าพระยาภัยโณฤทธิ์ ทราบว่าหมอบรัดเลกลับมาจากจันทบุรี ก็ให้เชิญตัวไปหาที่บ้าน เพื่อตรวจดูโรคที่ท่านได้เป็นมาแล้วประมาณ ๒๐ ปี เมื่อหมอบรัดเลไปถึงไม่ใคร่จะยอมให้ตรวจเท้าทั้ง ๒ ข้าง ให้ตรวจดูและลองรักษาดูข้างเดียวก่อน ครั้นหมอบรัดเลตรวจและพูดจาถูกต้องเป็นที่พอใจ จึงได้ยอมให้ตรวจและรักษาทั้ง ๒ ข้าง เจ้าคุณผู้นี้ หมอบรัดเลว่าเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยนดียิ่งนัก

---

(๑) คือพระยาสุรเสนา สวัสดิ์ ต้นสกุล สวัสดิชูโต เวลานั้น เป็นนายสุดจินดา หุ้มแพรมหาดเล็ก

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ หมอบรัดเลไปเยี่ยมและตรวจอาการโรคของเจ้าคุณภัยโณฤทธิ์อีก คราวนี้เจ้าคุณมอบภาระเรื่องโรคของท่านให้หมอบรัดเลทั้งสิ้นทีเดียว เท้าข้างหนึ่ง ซึ่งหมอบรัดเลพอกยาไว้ตั้งแต่เมื่อวานนี้ค่อยยังชั่วขึ้นมาก แต่อีกข้างหนึ่งยังมีความปวดอยู่บ้าง

วันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้เจ้าคุณได้ต้อนรับหมอบรัดเลอย่างเต็มที่ ขอบใจมาก ให้สัมโอ มะพร้าวและกล้วยแก่หมอบรัดเลเพื่อเป็นการตอบแทนในการที่ได้รักษาโรคของท่าน

วันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘ วันนี้มีการเลี้ยงอาหารเย็นที่บ้านกงสุลปอตุเกต พวกมิซชันนารีได้รับเชิญทุกคน และนอกจากพวกมิซชันนารีแล้วยังมี ม. ฮันเตอร์ ม. เซส์ กัปตันลิช ม. มัวแลโยซินดิซิลวา เป็นแขกมาในการรับประทานอาหารวันนี้อีก ก่อนเวลาที่พวกมิซชันนารีจะลุกจากโต๊ะ มีมหาดเล็กผู้หนึ่งรับ ๆ สั่งมาจากเจ้าฟ้าน้อย กล่าวขอโทษต่อพวกแขกในการที่เจ้าฟ้าน้อยมิได้เสด็จมาเสวยร่วมโต๊ะด้วย และบอกหมอบรัดเลว่าหม่อม ของเจ้าฟ้าน้อยประสูติพระธิดา พระองค์ขอเชิญหมอบรัดเลไปที่พระราชวังให้จงได้ เรื่องนี้มหาดเล็กได้บอกอย่างลับ ๆ เสียอีก แต่ถึงเช่นนั้น ในชั่วประเดี๋ยวเดียวก็รู้กันทั่วหมด เพราะนางผู้ประสูติพระธิดานี้ มิใช่เป็นคนสามัญ เป็นหม่อมของเจ้าฟ้าน้อยซึ่งนับเป็นที่ ๒ รองแต่พระเจ้าแผ่นดินของประเทศ

หมอบรัดเลกลับถึงบ้าน ก็มีคนเอาเรือมารับไปวังของเจ้าฟ้าน้อย พอไปถึงหน้าท่าก็พบพระองค์ท่านประทับรออยู่แล้ว ครั้นทอดพระเนตรเห็นหมอบรัดเล ก็ตรัสทีเดียวว่าหม่อมของพระองค์ประสูติธิดาองค์หนึ่ง(๑) ก่อนหน้าที่หมอบรัดเลกลับมาถึงหน่อยหนึ่ง และตรัสต่อไปว่า ตามธรรมเนียมไทยเมื่อหญิงคลอดบุตรแล้วต้องอยู่ไฟ ฉะนั้น หม่อมของพระองค์ก็กำลังอยู่ไฟ และจะต้องอยู่ให้ครบ ๓๐ วัน

---

(๑) คือพระองค์หญิงใหญ่ พี่กรมพระราชวังบวร ฯ ในเจ้าคุณจอมมารดาเอม

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ด้วย เพราะพึ่งจะคลอดเป็นครั้งแรก ถ้าครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ก็อยู่ลดลงมาเป็นลำดับ คือ ๒๕ วัน ๑๘ วัน ๑๕ วัน และ ๑๑ วัน

วันที่ ๒๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เวลาเย็น หมอบรัดเลกับภรรยาไปเฝ้าเจ้าฟ้าน้อยอีก พระองค์ทรงรับรองเป็นอย่างดี หม่อมยังคงอยู่ที่กระดานไฟ ชั้นแรกดูเหมือนหม่อมอยู่ข้างจะละอายในการที่นางบรัดเล ผู้ซึ่งเธอไม่เคยรู้จักเข้าไปหาด้วย แต่เพราะเป็นหญิงด้วยกัน ไม่ช้าก็ระงับความอายเสียได้ นางบรัดเลได้แนะนำให้เธอกินยาของหมอบรัดเล และแนะนำให้ ๆ น้ำนมของเธอเองให้ธิดาเสวย อย่ามอบให้แก่นางนมในชั้นแรกนี้

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้เจ้าคุณภัยโณฤทธิ์ ให้คนมาแจ้งแก่หมอบรัดเลว่า ท่านได้หายจากโรคที่เป็นแล้วและขอบใจหมอบรัดเลมาก และถ้าข้างหน้ามีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นแก่ท่านแล้ว จะต้องขอใช้หมอบรัดเลเสมอ

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เวลา ๑๔ นาฬิกา เจ้าฟ้าน้อยให้มหาดเล็กรีบมาตามหมอบรัดเลไปดูหม่อมและธิดาของพระองค์ พอหมอบรัดเลทราบข่าวก็รีบไปพระราชวังทีเดียว แต่หมอบรัดเลไปถึงไม่ทันจะช่วยเหลือธิดาอย่างใด ๆ ได้เสียแล้ว เพราะสิ้นชีพเสียก่อนหน้าที่หมอบรัดเลมาถึงแล้ว เจ้าฟ้าน้อยทรงพระโทมนัสมาก ในการที่หม่อมเจ้าอันเป็นธิดาหัวปีของพระองค์ได้สิ้นชีพไปนั้น บรรดาพระญาติและบริพารก็ร้องไห้อาลัยถึงเธอเป็นอันมาก ดูเหมือนว่าเจ้าฟ้าน้อยทรงพระดำริจะเลิกใช้หมอไทย ซึ่งได้ถวายพระโอสถรักษาพยาบาลหม่อมของพระองค์อยู่นั้น และจะมอบภาระให้หมอบรัดเลถวายพระโอสถแต่ผู้เดียว แต่ต้องเสียพระทัยด้วยไม่สม

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ด้วยพระดำริ เพราะพระราชมารดาและเหล่าพระภคินีกับทั้งหมอหลวงและผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ไม่เห็นชอบด้วยตามพระดำรินั้น

วันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ เวลาบ่าย เจ้าฟ้าน้อยทรงส่งเรือมารับหมอบรัดเลกับภรรยาให้ไปเฝ้าสมเด็จพระราชินี(๑) พระชนนีของพระองค์ หมอบรัดเล พร้อมด้วยภรรยาจึงได้รีบไปเฝ้าตามพระกระแสรับสั่งนั้น สมเด็จพระราชินีนี้ประทับอยู่ในวังเดียวกับเจ้าฟ้าน้อย แต่ต่างตำหนัก ก่อนหน้าที่จะเฝ้าสมเด็จพระราชินี เจ้าฟ้าน้อยทรงพาให้หมอบรัดเลกับภรรยาชมเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งเป็นเครื่องลาว(๒) หมอบรัดเลเคยทราบว่าแคนมีเสียงไพเราะนัก อยากจะได้ฟัง จึงถามว่าใครๆ ที่อยู่ในที่นี้เป่าแคนได้บ้าง เจ้าฟ้าน้อยตรัสตอบว่า ได้ซิ แล้วพระองค์จึงหยิบแคนขึ้นทรงเป่า และตรัสถามหมอบรัดเลว่า ต้องการจะฟังแอ่วด้วยหรือ เมื่อหมอบรัดเลตอบรับแล้ว พระองค์จึงตรัสเรียกคนใช้เข้ามาคน ๑ คนใช้นั้นเข้ามากระทำความเคารพโดยคุกเข่ากราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็นั่งลงยังพื้นคอยฟังแคนอยู่ ครั้นได้จังหวะก็เริ่มแอ่วอย่างไพเราะจับใจ ดูเหมือนจะได้ศึกษามาเป็นอันดี จากโรงเรียนสอนดนตรีฉะนั้น

ประมาณสักครึ่งชั่วโมงกว่า ๆ มีข้าหลวงตัวโปรดคน ๑ ซึ่งเรียกกันว่าคุณเข้ามาเฝ้าเจ้าฟ้าน้อย นั่งพับเพียบลงถวายบังคมแล้วทูลว่า เวลานี้เข้าเฝ้าได้แล้ว ครั้นทราบเช่นนั้น หมอบรัดเลกับภรรยาจึงเดินเคียงแขนกันเข้าไป เจ้าฟ้าน้อยทรงพระดำเนินตามไปข้างหลัง การที่หมอบรัดเลกับภรรยาเดินเคียงแขนกันเข้าไปเช่นนั้น ดูเหมือนจะทำให้เห็นเป็นการแปลกมาก หนทางที่เดินเข้าไป ผ่านพวกข้าหลวงไปเป็นอันมาก พวกข้าหลวงเหล่านี้เมื่อเห็นเจ้าฟ้าน้อยเสด็จมาก็หมอบ

---

(๑) สมเด็จพระศรีสุริโยทัยบรมราชินี

(๒) แคน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ลงถวายบังคมทุกคน หมอบรัดเลกับภรรยาเข้าไปถึงตำหนักของสมเด็จพระราชินี แล้วเข้าไปในท้องพระโรง เวลานั้นสมเด็จพระราชินียังไม่ได้เสด็จออกมาประทับบนพระแท่น ซึ่งตั้งอยู่กลางท้องพระโรง ที่ข้างหน้าพระแท่นมีหมู่เจ้าหญิงประทับอยู่ ๑๒ — ๑๓ พระองค์ หมอบรัดเลกับภรรยานั่งบนเก้าอี้ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกับพระแท่นที่ประทับนั้น ในขณะนั้นเจ้าหญิงองค์หนึ่งซึ่งประทับอยู่ในท้องพระโรงนั้นต้องพระประสงค์ให้หมอบรัดเลตรวจอาการโรคของพระองค์ ในเวลาที่หมอบรัดเลกำลังตรวจอยู่นั้น สมเด็จพระราชินีก็เสด็จออกมาจากพระทวารกลางซึ่งอยู่ตรงกับพระแท่นที่ประทับ นางบรัดเลเห็นพระองค์ก่อนจึงลุกขึ้นเดินตรงเข้าไปเฝ้า การที่นางบรัดเลอาจเดินเข้าไปเฝ้าเช่นนั้น ดูเหมือนเจ้าหน้าที่ผู้เฝ้าแหนอยู่รู้สึกไม่พอใจกันมาก แต่หากไม่กล้าที่จะพูดประการใด เมื่อนางบรัดเลเข้าไปถึงพระองค์แล้ว ทูลถามถึงสุขทุกข์ส่วนพระองค์ทันที พระองค์ตรัสตอบว่าไม่ใคร่จะทรงสบาย และใคร่จะได้หมอมารักษา เมื่อดำรัสเป็นช่องเช่นนั้น นางบรัดเลจึงออกมานำหมอบรัดเลเข้าไปเฝ้าใกล้ ๆ หมอบรัดเลลุกขึ้นทำความเคารพอย่างธรรมเนียมอเมริกัน และพระองค์ก็ประทานพระหัตถ์ให้จับเป็นเกียรติยศ เมื่อเสร็จการทำความเคารพแล้ว หมอบรัดเลก็รีบลงมือตรวจพระโรคทันที ดูเหมือนพระองค์จะทรงแปลกพระทัยมาก ที่หมอบรัดเลซึ่งใคร ๆ ก็กล่าวยกย่องสรรเสริญว่าเป็นหมอที่มีความรู้ดี แต่หาสมจริงตามคำที่เล่าลือกันไม่ รู้อาการพระโรคของพระองค์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น หมอบรัดเลเลยต้องทูลสารภาพว่า เขาไม่มีความรู้อย่างที่เข้าใจกันจนชินในเมืองไทยว่า พอเห็นคนไข้ก็ทราบได้ทันทีทีเดียวว่าจะเป็นหรือจะตายเช่นนั้น และการที่ถือกันเช่นนั้นเองทำให้ความสามารถทางใช้ยาของเขาถูกลบหลู่มาก หมอบรัดเลทูลต่อไปว่าหมออเมริกันที่มีชื่อเสียงไม่คุยอวดดีเหมือนหมอไทยเลย และว่าการที่จะรู้ว่าจะเป็นหรือจะตายนั้น ธรรมดามนุษย์ย่อมรู้ไม่ได้ รู้ได้แต่พระเจ้าบนสวรรค์พระองค์เดียวเท่านั้น แล้วสมเด็จ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

พระราชินีตรัสถามถึงเรื่องประเทศอเมริกาว่าไกลเท่าไรจากประเทศไทย และเดินทางมาเสียค่าพาหนะเท่าไร พวกมิชชันนารีจะมาอยู่ในเมืองไทยนี้นานเท่าไร และที่สุดตรัสถามว่า ประเทศอเมริกามีความสุขสบายอย่างประเทศไทยนี้หรือไม่ หมอบรัดเลทูลตอบว่ามีความสุขสบายมาก ตรัสว่าถ้าเช่นนั้นแล้ว ทำไมพวกท่านจึงมาประเทศนี้เล่า หมอบรัดเลทูลตอบว่า การที่มานี้ มิได้มาหาความสุขมาโดยหวังจะนำคำสั่งสอนของพระเยซูคริสต์มาเผยแผ่แก่สัตวโลกทั่วไป ในระหว่างที่สมเด็จพระราชินีตรัสแก่หมอบรัดเลนั้น เจ้าฟ้าน้อยประทับนิ่งมิได้ตรัสประการใดเลย และดูเหมือนว่าพระองค์ทรงเกรงกลัวพระชนนีมากทีเดียว

เมื่อได้เฝ้าสมเด็จพระราชินีอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่งแล้ว หมอบรัดเลกับภรรยาก็ทูลลากลับ คำนับอย่างธรรมเนียมอเมริกัน เดินเกี่ยวแขนกันออกมา ส่วนสมเด็จพระราชินีพร้อมด้วยราชบริพารทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในก็พากันแลตามดูหมอบรัดเลกับภรรยา ซึ่งเดินเกี่ยวแขนกันเช่นนั้น ซึ่งเป็นภาพที่แปลกยังไม่มีใครได้เห็นเลย และแปลกกับธรรมเนียมของไทยมาก

วันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกคนไข้มาขอยากันเป็นจำนวนมาก

วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้เป็นวันพระของพวกมิชชันนารี มีการประชุมสวดมนต์ไหว้พระกันตามเคย และมีการแจกยาแก่ผู้ที่ไปขอที่โรงสวดด้วย

วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิชชันนารีเตรียมตัวจะไปเที่ยวอยุธยา ราชธานีเก่าของเมืองไทย เดิมคิดจะไปกันอย่างเงียบ ๆ แต่ ม. ฮันเตอร์มาแนะนำว่าตามหนทางที่ดีแล้วควรต้องขอหนังสือเดินทางจากเจ้าพระยาพระคลังเสียก่อน หาไม่อาจถูกจับ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ก็ได้ หมอบรัดเลรู้สึกว่า คำแนะนำของ ม. ฮันเตอร์สมควรดี เพราะหนังสืออนุญาตจากชาวต่านนั้น ชาวต่างประเทศใช้เป็นหนังสือเดินทางไม่ได้ นอกจากหนังสืออนุญาตจากเจ้าพระยาพระคลังฉบับเดียวเท่านั้น

วันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘

พวกมิชชันนารีที่จะไปเที่ยวอยุธยานั้น คือหมอบรัดเล เรเวอเรนต์รอบินสันและเรเวอเรนต์คิน เมื่อพวกมิชชันนารีมาพร้อมกันแล้ว ม. ฮันเตอร์จึงบอกว่าควรจะไปหาเจ้าพระยาพระคลังเสียวันนี้ทีเดียว

ในเวลาเย็น พวกมิชชันนารีและ ม. ฮันเตอร์ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง(๑) พบกำลังอยู่ในห้อง เป็นโรครูมะติซำ เจ้าคุณพระคลังมีความยินดีที่ได้ทราบว่าพวกมิชชันนารีจะไปเที่ยวอยุธยา แต่เสียใจว่าการออกหนังสือเดินทางให้นั้นไม่ใช่หน้าที่ของท่าน เป็นหน้าที่ของพระยาพิพัฒโกษา (เจ้าพระยาพระคลังที่ ๒) แล้วเจ้าคุณพระคลังได้เอื้อเฟื้อส่งล่ามปอดุเกตให้มากับพวกมิชชันนารีด้วย

ประมาณครึ่งชั่วโมงกว่า ๆ พวกมิชชันนารีข้ามแม่น้ำไปหาพระยาพิพัฒพบเจ้าคุณที่ท่าน้ำกำลังจะลงเรือ เมื่อได้ทราบข่าวว่าพวกมิชชันนารีจะไปเที่ยวอยุธยา ท่านเจ้าคุณกล่าวว่าไม่เป็นการสมควรที่พวกมิชชันนารีจะไปที่นั่น และว่าจะได้รับความลำบากทั้งพวกมิชชันนารีและพวกอื่นด้วย แล้วจึงได้ถามว่า พวกมิชชันนารีมีความประสงค์อย่างไรที่จะไปอยุธยา พวกมิชชันนารีตอบว่าต้องการจะไปแจกหนังสือสอนศาสนาคริสตังแก่ประชาชนที่เมืองนั้น และจะดูว่าเมืองนั้นสมควรจะเป็นแหล่งที่ประดิษฐานศาสนาหรือไม่ ดูท่านไม่พอใจ กลับถามว่าทำไม ก็ได้รับอนุญาตให้ไปตั้งได้ในจันทบุรีแล้ว ยังไม่พอใจอีกหรือ

---

(๑) เข้าใจว่าสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ เวลานั้นเป็นพระยาศรีพิพัฒน์ รั้งราชการกรมท่า เจ้าพระยาพระคลังลงไปสร้างเมืองใหม่ที่เมืองจันทบุรี

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เมื่อได้สนทนาโต้ตอบกันพักหนึ่งแล้ว ท่านกล่าวเป็นคำขาดว่าพวกมิซซันนารีจะไปอยุธยาไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว พวกมิซซันนารีก็จำเป็นต้องลาท่านกลับไปยังที่พักของตน คิดจะดื้อไปให้ได้ แต่ ม. ธันเตอร์ คัดค้านว่า ถ้าขืนไปเกิดถูกจับขึ้นแล้ว จะเกิดความลำบากมาก ทั้งจะทำให้เสียหนทางของพวกมิซซันนารีต่อไปในข้างหน้าด้วย พวกมิซซันนารีเห็นชอบด้วย จึงเป็นอันงดการไปเที่ยวเมืองอยุธยา

วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พอหมอบรัดเลกินอาหารเย็นแล้ว ภรรยาของพระยาพิพัฒโกษาส่งเรือมาให้รับหมอบรัดเลไปบ้านของท่าน เมื่อไปถึงบ้านแล้วก็ได้รับเชิญให้เข้าไปในห้องรับแขก บุตรีของพระยาพิพัฒโกษาคน ๑ เป็นไข้ทรพิษประมาณ ๑๐ ปีล่วงมาแล้ว ในตาข้างซ้ายของเธอเกิดเป็นต้อขึ้นเพราะการออกไข้ทรพิษนั้น พระยาพิพัฒโกษาต้องการจะให้หมอบรัดเลรักษาต้อนี้ บุตรีอีกคนหนึ่งในตระกูลนั้นจะให้รักษาโรคที่จมูก(๑) อีกคนหนึ่งจะให้รักษาที่ร่างกายส่วนอื่น ถามว่าจะรักษาได้หรือไม่ หมอบรัดเลตอบว่าจะรักษาได้หรือไม่นั้น ต้องตรวจดูเสียก่อนแล้วจึงเอื้อมมือไปจะจับศีรษะเพื่อตรวจดู เหมือนกับที่เคยทำแก่เด็ก ๆ ในประเทศของตน ในทันใดนั้น บุตรีของพระยาพิพัฒโกษา ร้องไห้โฮและห้ามไม่ให้หมอบรัดเลจับศีรษะของเธอเป็นอันขาด (ข้อนี้ทำให้หมอบรัดเลแปลกใจมากและชักโกรธ ด้วยยังไม่เคยรู้ธรรมเนียมของไทย ซึ่งถือกันว่าไม่สมควรจะจับศีรษะกันเล่นง่าย ๆ หมอบรัดเลเลยจำเป็นบทเรียนของตัว ไม่จับศีรษะของเด็กซึ่งมีสกุลเช่นนั้นเล่นอีก) ส่วนตัวของพระยาพิพัฒโกษาเอง ต้องการให้รักษาโรครูมะติซำซึ่งได้เป็นมานานแล้ว หมอบรัดเลรับรักษาอย่างดีและพอใจมาก

---

(๑) โรคริดสีดวง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้ หมอบรัดเลและภรรยาไปดูเรือสำเภาซึ่งพึ่งเข้ามาจากเมืองจีนเป็นครั้งแรกในปีใหม่ของฝรั่ง(๑) หมอบรัดเลเล่าว่า ในครั้งกระนั้นเมื่อมีเรือสำเภาเข้ามา นับว่าเป็นสิ่งที่พอใจของประชาชนยิ่งนัก ด้วยเรือสำเภาเหล่านั้น นำของดี ๆ ของที่หายากและของแปลก ๆ เข้ามาขายมากมาย เรือลำนี้ คนขายของเป็นจีนมากคนด้วยกัน ตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๖๐ คน ซึ่งอาศัยอยู่ในชั้นดาดฟ้าของเรือนั้นเอง พอเรือสำเภาเข้ามาถึงก็มีฝูงคนไปประชุมกันซื้อของหนาแน่น ฤดูที่มีเรือสำเภาเข้ามาเมืองไทยนั้น คือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ไปจนถึงเดือนเมษายน ตั้งแต่เดือนมิถุนายนไปจนถึงเดือนมกราคมเป็นฤดูสำเภาออก ในขาออกไปสำเภามักจะบรรทุกสินค้าต่าง ๆ ออกไปขายเมืองจีนอีก สินค้าเหล่านั้น คือ น้ำตาลทราย มะพร้าว กำยาน เปลือกไม้สำหรับย้อมสี ผ้าย เขา กระดูก และงาช้างเป็นต้น

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิซซันนารี รู้สึกว่าเป็นเกียรติยศมาก ที่มีพวกชาววังมาขอให้รักษาโรคที่ร้านจำหน่ายยาถึง ๓ คน คนที่มาก่อนยอมให้รักษาตามตำราของพวกมิซซันนารี ไม่มีความเห็นคัดค้านอย่างใดเลย แต่อีก ๒ คนหลัง ออกจะถือตัวอยู่บ้าง หรือออกจะถือธรรมเนียมจัดเกินไป จนไม่ยอมให้ผู้ช่วยของหมอบรัดเลทำการรักษาอย่างธรรมเนียมฝรั่ง

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๘

ในบรรดาคนไข้ของพวกมิซซันนารี มีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากเหมือนกัน หมอบรัดเลก็ให้เกียรติยศแก่พระมากกว่าพวกฆราวาสเล็กน้อย คือยอมให้พระ

---

(๑) ขึ้นต้นปีแต่เดือนมกราคม

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เข้านั่งบนม้าในร้านขายยาได้ ส่วนคนสามัญต้องนั่งคอยอยู่ข้างนอก หมอบรัดเลเล่าว่าในสมัยนั้น คนชั้นต่ำเมื่อเห็นพระเป็นแต่แสดงความเคารพเพียงเล็กน้อยเท่านั้น(๑) ส่วนคนชั้นสูงนั้น เคารพอย่างจริง ๆ จัง ๆ ทีเดียว ถึงกับต้องคลานเมื่อพบพระเข้าในที่เช่นนั้น คือเมื่อสองสามวันที่ล่วงมานี้เอง มีหญิงชาววังคนหนึ่งมาที่ร้านขายยาเพื่อต้องการยาบางอย่าง ชั้นแรกนางไม่เต็มใจจะเข้าไปข้างในด้วยเห็นมีพระอยู่มาก หมอบรัดเลขอเชิญให้เข้าไป แต่หมอประหลาดใจมากที่ได้เห็นหญิงชาววังผู้นั้น ลงคลานเข่าเข้าไปและไม่ยอมนั่งบนม้าเลย อ้างว่าการที่จะขึ้นนั่งบนม้าเสมอกับพระสงฆ์เช่นนั้น เป็นการแสดงความไม่เคารพและผิดธรรมเนียม แต่คนสามัญไม่ได้คิดที่จะคลานเช่นนั้นเลย เป็นแต่แสดงความเคารพยำเกรงนิดหน่อยเท่านั้น

วันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้หมอบรัดเลและภรรยากับพวกมิชชันนารีทั้งหมด รวมทั้ง ม. ชันเตอร์และ ม. เฮส์ด้วย ได้ไปในการพระราชพิธีแห่งพระศพของพระเจ้าลูกเธอพระองค์หนึ่ง(๒) ซึ่งได้สิ้นพระชนม์มาประมาณ ๑๐ เดือนแล้ว พระเจ้าลูกเธอพระองค์นี้พวกมิชชันนารีกล่าวไว้ว่า ถ้าท่านมีพระชนม์อยู่จะได้เป็นพระมหาอุปราชในอาณาจักร และว่าเป็นความจริงทีเดียวด้วย ตั้งแต่ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ไม่มีผู้ใดได้รับตำแหน่งนั้น มาจนถึง ปี พ.ศ. ๒๓๙๓

วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

วันนี้พวกมิชชันนารีได้ไปดูการพนัน ซึ่งเล่นกันที่แพริมบ้านของพวกมิชชันนารี พวกจีนเป็นหัวหน้าตั้งขึ้น พวกจีนออกจะเป็นครูสำหรับการพนันในกรุงเทพ ฯ ทุกอย่าง และไม่ใช่แต่การพนันเท่านั้น ในเวลาเล่นยังมีการมหรสพ

---

(๑) หมายความว่าเพียงยกมือไหว้

(๒) คือพระองค์เจ้าลักขนานุคุณ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

อีกด้วย ตามริมแม่น้ำได้เล่นกันหลายแห่ง และถ้าคิดทั่วทั้งกรุงเทพ ฯ บางทีจะกว่าร้อยแห่งด้วยกัน การเปิดโอกาสให้เล่นการพนัน โดยได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเช่นนี้ ในปีหนึ่งได้เล่นกันถึง ๙ วัน คือในวันขึ้นปีใหม่ของจีน ๓ วัน ขึ้นปีใหม่ของไทยอีก ๓ วัน และสงกรานต์อีก ๓ วัน

วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ ม. วัลดรอน นายทหารเรืออเมริกัน มาหาพวกมิชชันนารี ม. วัลดรอนมาจากปากน้ำตั้งแต่เมื่อวานนี้ เขาถูกกักอยู่ที่ปากน้ำหลายเวลา เกือบจะหมดหวังที่จะได้หนังสือเดินทางเข้ามากรุงเทพ ฯ เขาเป็นนายทหารเรือคนแรกของเรือสลุปปีก๊อก ผู้ซึ่งเข้ามาถึงประเทศไทย ม. โรเบิตส์ อัครราชทูตอเมริกันก็ว่าจะเข้ามาถึงในวันสองวันนี้ พวกมิชชันนารีมีความตื่นเต้นยินดีอย่างเหลือล้นที่ได้พบและสนทนากับชาวอเมริกันด้วยกันเป็นครั้งแรก ตั้งแต่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยอันอ้างว้างและเปล่าเปลี่ยวนี้

ในอาทิตย์นี้ คนไข้ของหมอบรัดเลมีจำนวนมาก คิดเฉลี่ยราววันละ ๑๔๐ คน แต่ที่ร้านขายยาไม่สู้จะยุ่งอะไรมากนัก เพราะหมอบรัดเลได้จัดระเบียบไว้เรียบร้อย แม้จะมีงานมากก็เรียกว่ามากอย่างมีระเบียบ คือจัดให้นางบรัดเลและหญิงผู้ช่วยเป็นผู้จ่ายยาให้แก่คนไข้พวกผู้หญิง ให้ ม. ยอนและจีนผู้ช่วยเป็นธุระจ่ายยาให้แก่พวกคนไข้ผู้ชาย ตัวหมอบรัดเลคอยดูแลกำกับงานทั่วไป และยังมีครูภาษาไทยของหมอบรัดเลนั่งโต๊ะตรงกับหมอบรัดเลอีกคนหนึ่ง คอยเขียนก๊าดคนป่วย และคำถามคำตอบในระหว่างหมอบรัดเลกับคนป่วย การที่หมอบรัดเลทำการเช่นนั้น โดยประสงค์จะเรียนภาษาไทยในเรื่องไข้เจ็บให้ชำนาญยิ่ง ๆ ขึ้น

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เรเวอเรนด์ร้อยบินสัน แสดงปาฐกถาที่แพของพวกมิซชันนารี มีคนไปฟังกันหนาแน่น จนถึงแพปริ่มน้ำ เฉพาะผู้ที่อยู่สวดมนต์ไหว้พระเวลาที่เลิกปาฐกถาแล้ว ยังมีจำนวนถึง ๑๗๐ คน

วันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ มีพวกนายทหารเรือในเรือสลุปชีก๊อก มาหาพวกมิซชันนารี ๔ คน คนหนึ่งเป็นนักประพันธ์ผู้มีนามโด่งดัง ชื่อหมอสวิเดนเบิกแพทย์ทหารเรือ ซึ่งเคยแต่งหนังสือชื่อ ตรี เยี่ย อิน ชิ แปซิฟิก พวกมิซชันนารีมีความยินดีมากที่พวกนายทหารเรือเหล่านั้นมาหา ทั้งได้ค้างอยู่กับพวกมิซชันนารีถึง ๓ คืน

ในวันนี้เอง เจ้าฟ้าใหญ่[๑] พระราชอนุชาของพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นประธานของพระสงฆ์ในอาณาจักร มีรับสั่งให้หมอบรัดเลไปเฝ้าที่วัด ซึ่งอยู่เหนือที่พักของพวกมิซชันนารีขึ้นไปราว ๑๒๐ เส้น[๒] หมอบรัดเลรู้สึกหนักใจอยู่บ้างในเรื่องพาภรรยาไปด้วย เพราะเจ้าฟ้าใหญ่เป็นพระที่มีพระเกียรติยศสูง ดูไม่สู้จะเหมาะนักในการที่จะนำผู้หญิงไปเฝ้าพระองค์ แต่คิดว่าเป็นการดีเหมือนกันที่จะให้คนไทยรู้เสียบ้าง ว่าชาวอเมริกันไม่นับผู้หญิงว่าเป็นเพศที่เลวกว่าชายเลย พอไปถึงพระองค์ทรงรับรองหมอบรัดเลอย่างดี และเชิญให้นั่งที่โต๊ะแห่งหนึ่งแล้วพระองค์เองก็ประทับที่เก้าอี้ ตรงข้ามกับเขาทั้ง ๒ ดูเหมือนว่าพระองค์มิได้ทรงรังเกียจในการที่หมอบรัดเลพาภรรยามาด้วยเลย เจ้าฟ้าใหญ่พระองค์นี้ หมอบรัดเลกล่าวว่า พระองค์สมควรจะเป็นรัชทายาทโดยตรงทีเดียว แต่ตามขัตติย

---

(๑) คือพระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยนั้นเรียกกันว่า เจ้าฟ้าใหญ่ หรือทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่

(๒) คือวัดราชาธิวาส เวลานั้นยังเรียกวัดสมอราย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ราชประเพณี ราชสมบัติต้องได้แก่พระเชษฐาธิราชก่อน เหตุนั้นพระองค์จึงเสด็จออกทรงผนวชเสีย

วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้เป็นวันพระของพวกมิซชันนารี มีการสวดมนต์ไหว้พระกันที่บ้านของพวกมิซชันนารีตามเคย

วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้มีการเลี้ยงน้ำชาที่บ้านของ เรเวอเรนต์ รอบินสัน ม. โรเบิตส์ อัครราชทูตอเมริกัน เรเวอเรนต์ เทเลอร์ และ ม. ฮันเตอร์ หมอบรัดเลพร้อมทั้งภรรยา ได้มาประชุมที่บ้านเรเวอเรนต์รอบินสัน มีการสนทนาปราศรัยกันเป็นอย่างดี เมื่อเลี้ยงน้ำชาเสร็จแล้ว มีการสวดมนต์ไหว้พระ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระเป็นเจ้าด้วย

วันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ ม. โรเบิตส์ อัครราชทูตอเมริกัน เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน

วันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ ม. ยอน ผู้ช่วยในร้านขายยา ลาหยุดพักไปรับใช้ท่านอัครราชทูตอเมริกัน และในเย็นวันนี้เองเป็นวันที่ท่านอัครราชทูตออกจากกรุงเทพฯ กลับไปประเทศอเมริกา

วันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เวลาเช้าหมอบรัดเลได้รับสั่งจากเจ้าฟ้าน้อย ขอเชิญให้หมอบรัดเลไปเฝ้าเจ้าฟ้าใหญ่ ไปพร้อมกับพระองค์ และส่งเรือเก๋งประทานมาให้รับหมอบรัดเลไปก่อน ส่วนพระองค์เสด็จโดยเรือพระที่นั่งอีกลำหนึ่งต่างหากตามไปข้างหลังที่วัดวันนี้มีผู้คนมาทำบุญกันแน่นหนา เมื่อไปถึงแล้วคอยอยู่สักครึ่งชั่วโมงจึงได้เข้า

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เฝ้า เจ้าฟ้าใหญ่เสด็จออกมาประทับบนพระเก้าอี้ตรงหน้าหมอบรัดเล หมอบรัดเลนั่งเฝ้าอยู่บนเก้าอี้ซึ่งสูงกว่าบรรดาผู้ที่หมอบเฝ้าอยู่ทุก ๆ คน สงสัยว่าจะต้องกล่าวคำขอโทษหรือไม่ แต่ถือเสียว่าเป็นธรรมเนียมฝรั่งและทั้งไม่มีผู้ใดต้องการให้กล่าวคำขอโทษด้วย จึงมิได้กล่าวคำขอโทษอย่างใด ๆ หมอบรัดเลเห็นว่าอาการประชวรของพระองค์ไม่ใช่โรคเล็กน้อย โรคชนิดนี้ หมอไทยเรียกกันว่า โรคลม (๑) เดิมจับตั้งแต่พระบาทแล้วลามสูงขึ้นไปโดยลำดับจนถึงเท่าที่เป็นอยู่ในบัดนี้ (๒) และเท่าที่หมอไทยได้รักษากันมาแล้วนั้น ใช้ยาชนิดร้อน ๆ พอก หมอบรัดเลตรวจอยู่เป็นเวลานาน จึงเห็นว่าตามที่หมอไทยว่าเป็นโรคเกิดแต่ลมและรักษาโดยวิธีนั้นไม่ถูกเสียแล้ว เมื่อเจ้าฟ้าใหญ่และเจ้าฟ้าน้อยได้ทรงสดับคำชี้แจงกราบทูลของหมอบรัดเลเช่นนั้น ก็ทรงเห็นว่ามีความจริงมาก ใคร่จะทรงเลิกหมอไทยและให้หมอบรัดเลรักษาต่อไป แต่ชั้นต้นก็ยังทรงลังเลพระหฤทัยอยู่ จนเมื่อหมอบรัดเลได้ชี้แจงถวายให้ชัดเจนอีกครั้งหนึ่งแล้ว จึงตกลงให้เลิกหมอไทย แล้วมอบภาระในเรื่องการรักษาพระโรคให้แก่หมอบรัดเลต่อไป ในเวลาที่หมอบรัดเลออกจากที่เฝ้าแล้ว มีคนนำไปพักยังตึกเล็ก ๆ หลังหนึ่ง ซึ่งมีหน้าต่างเปิดได้รอบ มีพรมปูพื้นและเครื่องประดับห้องอย่างธรรมเนียมอเมริกัน และมีอาหารลูกไม้ขนมจัดไว้เรียบร้อย สำหรับรับรองหมอบรัดเลด้วย ในระหว่างที่หมอบรัดเลรับประทานอาหารอยู่นั้น มีคนไปล้อมดูกันมาก เพราะยังไม่เคยเห็นฝรั่งชาวอเมริกันกินอาหารเลย

วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เช้าวันนี้เจ้าเมืองนคร (๓) ซึ่งเข้ามาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินไทยให้มาเชิญหมอบรัดเลกับ ม. ฮันเตอร์ไปหา หมอบรัดเล และ ม. ฮันเตอร์ ก็ไปหาตามความ

---

(๑) อัมพาต

(๒) ถึงพระพักตร

(๓) เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย)

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ประสงค์ เจ้าเมืองนครผู้นี้หมอบรัดเลว่าเป็นคนที่มีอัธยาศัยใจคอดีนัก และว่าชอบชาวประเทศที่เจริญรุ่งเรือง เพื่อเป็นที่ระลึกของตัวเจ้าเมืองและของลูกสาวเจ้าเมืองนครได้ให้ผ้านุ่งไหมแก่หมดบรัดเล ๓ ผืน และสั่งว่ามะรินนี้ให้ไปหาอีก

วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ หมอบรัดเลกับภรรยา ไปหาเจ้าพระยานครตามที่ได้รับเชิญไว้ว่าจะไป เจ้าพระยานครรับรองเป็นอย่างดี ชั้นแรกรับที่เรือนหลังหนึ่งริมแม่น้ำ(๑) ภายหลังชวนหมอบรัดเลไปยังเรือนอีกหลังหนึ่งใหญ่โตกว้างขวางมาก เรือนเหล่านี้ดูเหมือนว่าจะพึ่งสร้างขึ้นเป็นที่พักของเจ้าพระยาคนนี้ ในระหว่างที่เข้ามาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินคราวนี้เอง เจ้าพระยาคนนี้ได้แสดงกิริยาตามแบบอเมริกันและอังกฤษทุกอย่างเท่าที่ตนรู้ จัดให้หมอบรัดเลกับภรรยานั่งเก้าอี้นวมยาวตัวเดียวกัน หมอบรัดเลนั่งข้างซ้ายของภรรยา ในระหว่างที่นั่งสนทนากันนี้ เจ้าพระยาเรียกผู้หญิงหลายคนเข้ามาในห้องนั้น พวกผู้หญิงเหล่านี้ หมอบรัดเลนึกว่าเป็นภรรยาของเจ้าเมืองคนนี้แทบทุกคน ด้วยหมอบรัดเลได้เห็นเองในระหว่างเวลาอยู่ณที่นั้นขึ้นไปนั่งร่วมอาศน์กับ เจ้าพระยานครอันเป็นการผิดธรรมเนียมของคนที่ไม่ใช่สามีภรรยากัน เจ้าพระยานครได้ให้จัดโต๊ะเลี้ยงน้ำชาแก่หมอบรัดเลและภรรยา การจัดโต๊ะพยายามจะทำให้เป็นไปตามแบบของชาวอเมริกันทุกอย่าง ชาก็เลือกชนิดที่ดี ขนมก็ล้วนแต่อย่างอร่อย มะปรางก็หวานสนิทน่ารับประทานทุกอย่าง

เมื่อกินน้ำชากันเสร็จแล้ว เจ้าพระยานครให้หมอบรัดเลตรวจโรคลูกชายซึ่งมีอายุได้ ๑๘ หรือ ๒๐ ปี และตรวจตัวเจ้าพระยานครเอง เพื่ออยากทราบว่ากินยาชนิดไรจึงจะดี ที่สุดให้ตรวจโรคเนื่องอกที่ข้อมือของลูกสาวคนหนึ่งด้วย

---

(๑) อยู่ริมแม่น้ำตรงหน้ วัดมหาธาตุ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

บ่ายวันนี้ หมอบรัดเลกับเรเวอเรนต์รอบินสันไปหาเจ้าพระยานครอีก คอยอยู่ประมาณชั่วโมง ๑ เจ้าพระยานครจึงได้ออกมา ยาดีเกลือซึ่งหมอบรัดเลให้ไว้แต่คราวก่อนก็ยังไม่ได้กิน โดยกลัวว่าจะเป็นยามีพิษ หมอบรัดเลได้พยายามอธิบายให้เห็นว่า ไม่จำเป็นต้องกลัว แต่เจ้าพระยานครต้องการจะพิศูจน์ให้เห็นประจักษ์แก่จักษุ จึงได้เรียกคนใช้มาคนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนมีความปรกติสุขดี ให้กินยาดีเกลือนั้นต่อหน้าของตน โดยกล่าวว่า ถ้ายานี้ดีจริงแล้วท่านจึงจะขอใหม่ คนใช้นั้นก็กระทำตามคำสั่ง

วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยา กลับมาจากเมืองจันทบุรีซึ่งได้ไปอยู่ถึง ๖ เดือน ในระหว่างที่อยู่เมืองจันทบุรีนั้น เขาได้สอนศาสนาและแจกจ่ายหนังสือทุก ๆ วันแก่พวกจีนนับด้วยจำนวนพัน เขาเดินทางมา ๔ วัน ถึงปากน้ำ และเดินทางจากปากน้ำเข้ามากรุง ฯ อีก ๓ วัน เสียเวลาอยู่ที่ปากน้ำเสีย ๒ วันเปล่า ๆ โดยความเฉื่อยชาของเจ้าหน้าที่

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

บรรดาคนไข้ของพวกมิชชันนารีมีทั้งต่างจังหวัดและในพระนคร โดยมากมาจากอยุธยา สามโคก ปากลัด และปากน้ำ ซึ่งไกลจากที่อยู่ของพวกมิชชันนารีออกไปตั้งหลาย ๆ ไมล์ ในเวลานี้ชื่อเสียงของหมอบรัดเลเลื่องลือไปทั้งในที่ใกล้และที่ไกล มีคนนับหน้าถือตากันมากว่าเป็นหมอที่มีความรู้ดี

วันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เจ้าฟ้าใหญ่มีลายพระหัตถ์ฉบับหนึ่งมาถึงหมอบรัดเลว่า บัดนี้พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชโองการจะให้หมอหลวงมาประจำรักษาพระองค์ และได้ทรง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

สัญญาว่าหมอหลวงนั้นจะรักษาให้หายได้ภายใน ๓ วันเท่านั้น พระองค์ได้ทูลพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงทราบเหมือนกันว่า เวลานี้หมอบรัดเลได้ถวายพระโอสถอยู่ และว่าพระองค์ทรงสบายขึ้นมาก ตั้งแต่ได้เสวยพระโอสถที่หมอบรัดเลถวาย แต่ครั้นจะทรงปฏิเสธหมอหลวงเสียทีเดียว ก็เกรงว่าจะเป็นการขัดพระราชโองการ ฉะนั้น พระองค์จึงได้แจ้งแก่หมอบรัดเลว่า ขอให้หมอหลวงได้รักษาพระองค์ตามพระราชประสงค์ ขอหมอบรัดเลอย่าได้มีความรังเกียจเลย ถ้าว่าหมอหลวงไม่สามารถรักษาพระองค์ให้หายตามกำหนดนั้นแล้ว พระองค์จึงจะขอให้หมอบรัดเลถวายพระโอสถต่อไปใหม่ หมอบรัดเลทูลตอบไปว่ามีความยินดีจะให้หมอหลวงได้ถวายพระโอสถตามพระราชโองการของพระเจ้าแผ่นดิน และให้อยู่ในความรับผิดชอบของหมอหลวงนั้นทีเดียว และไม่ยอมรับถวายพระโอสถพระองค์อีกต่อไป ด้วยเกรงว่าจะเกิดมีการแกล้งกันขึ้นในระหว่างหมอซึ่งอาจจะเป็นอัตรายแก่คนไข้(๑) อนึ่งหมอบรัดเลเชื่อว่าพระอาการโรคของเจ้าฟ้าใหญ่เท่าที่ตนได้รักษาไปแล้วนั้น นับว่าเกือบหายดีแล้ว และถึงแม้ว่าจะไม่ได้เสวยพระโอสถอย่างใด ๆ อีก พระองค์ก็มีแต่จะทรงสบายขึ้นทุก ๆ วัน เรื่องนี้ หมอบรัดเลเชื่อว่าเจ้าฟ้าใหญ่ทรงทราบอยู่ในพระหฤทัยเป็นอันดี และปอร์ดกัปตัน ก็เห็นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะว่าพระโรคที่เจ้าฟ้าใหญ่ทรงประชวรนั้น หมอบรัดเลเชื่อว่าหมอไทยน้อยตัวนักที่จะรู้ถึง และหมอบรัดเลอยากรู้นักว่าหมอไทยคนไหนที่ได้กล้าสัญญาว่าจะรักษาให้หายได้ภายใน ๓ วัน เท่านั้น ตัวเขาจะได้สบายใจไม่ต้องเกี่ยวข้องอีกต่อไป

---

(๑) คือว่าเมื่อต้องการจะให้หมออีกฝ่ายหนึ่งเสียชื่อ ก็จะแกล้งเอายาที่แสลงแก่โรคอาจแล้วก็ทั้งเสีย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ หมอบรัดเลไปหาเจ้าพระยานครอีก ไปคราวนี้เอาหนังสือใบเบลคัมภีรแมตธิว ซึ่งมิซซิส จัดสัน แปลไว้เป็นภาษาไทย ไปให้เจ้าพระยานครด้วย หมอบรัดเลอ้อนวอนพระเป็นเจ้าขอให้ดลใจเจ้าพระยาคนนี้ให้อ่านหนังสือนี้ให้จงได้ อนึ่ง วันนี้เองเป็นวันที่เจ้าพระยานครเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ ลูกชายของเรเวอเรนต์ รอบินสัน ถึงแก่ความตาย(๑) หมอบรัดเลพยายามรักษาอย่างเต็มความสามารถ แต่เกินกำลังที่หมอบรัดเลจะเอาไว้ได้ หมอบรัดเลโทมนัสถึงแทบจะเลิกเป็นหมอ

วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เรเวอเรนต์รอบินสัน ได้ส่งหนังสือพิมพ์แผ่นหนึ่งเป็นตัวอักษรไทยมาให้หมอบรัดเล พิมพ์แยกถ้อยคำถูกต้องดีมาก หนังสือฉบับนี้ หมอบรัดเลว่าเป็นหนังสือไทยฉบับแรกที่พิมพ์ขึ้นในเมืองไทย

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เย็นวันนี้ เจ้าพระยาพระคลังกลับจากจันทบุรี กล่าวกันว่า ท่านเดินทางบกมาจนถึงบางปลาสร้อย แล้วจึงได้ลงเรือต่อมายังกรุงเทพ ฯ เพราะระหว่างเมืองจันทบุรีกับบางปลาสร้อย มีคลื่นลมจัดเรือเดินไม่ได้ เจ้าพระยาพระคลังไปสร้างป้อมป้องกันพวกญวนที่จันทบุรีซึ่งเป็นราชการสำคัญ อยู่เสียเป็นเวลานานจึงพึ่งกลับมากรุงเทพ ฯ วันนี้เอง

วันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เย็นวันนี้ ขณะที่หมอบรัดเลนั่งอยู่ในห้องอ่านหนังสือ มีเสียงร้องทักเป็นภาษาอังกฤษว่า Hallo Doctor ! How do you do ? เป็นอย่างไรหมอ สบายดี

---

(๑) ลูกชายของรอบินสันคนนี้ หมอบรัดเลว่าเป็นบิด

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

หรือ หมอบรัดเล ได้ยินเช่นนั้น จึงหันไปดูทางนอกชานว่าจะเป็นชาวอังกฤษที่ไหนมา เมื่อได้เห็นคนรูปร่างสันทัดผิวเนื้อดำแดง แต่งตัวเป็นทหารเรือ มีกระบี่กาไหล่ทองแขวนอยู่ข้าง ๆ จึงเดินตรงเข้าไปหา ขณะที่หมอบรัดเล เดินตรงเข้าไปหานี้เอง นายทหารเรือผู้นี้นอดขึ้นไม่ได้ หัวเราะออกมาดัง ๆ อาการเช่นนั้น ทำให้หมอบรัดเลจำได้ว่าไม่ใช่ใครที่ไหนมา คือเจ้าฟ้าน้อยนั่นเอง พระองค์ทรงเครื่องทหารเรือที่ได้รับพระราชทานเมื่อเร็ว ๆ นี้ และการที่ทรงเครื่องมาเช่นนี้ ก็โดยพระประสงค์จะทรงสัพยอกหมอบรัดเลกับภรรยาเล่นเพื่อเป็นการสนุกซึ่งพระองค์ทรงโปรดนัก

วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๓๙

เย็นวันนี้ มีการประชุมสวดมนต์ที่บ้านหมอบรัดเล การประชุมชนิดนี้มีทุกวันพุธ ที่บ้านของพวกมิชชันนารีคนใดคนหนึ่ง พวกมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในกรุงเทพ ฯ มากันทั้งหมด เมื่อสวดมนต์แล้วมีเทศน์ด้วย แต่ผู้ที่จะเทศน์นั้นผลัดเปลี่ยนกันเวียนไปตามตัวอักษร เมื่อถึงชื่อผู้ใด ผู้นั้นต้องเป็นผู้เทศน์

วันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๓๙

พระยาพิพัฒและพระยาโชฎึกต้องรับพระราชอาชญา

วันนี้ ประชาชน มีความตื่นตกใจกันเป็นอันมาก โดยที่ได้ทราบว่าข้าราชการผู้ใหญ่ ๒ คน คือ พระยาโชฎึก กับพระยาพิพัฒต้องรับพระราชอาชญา เรื่องที่เกิดขึ้นนั้น เป็นเช่นนี้ คือ

พระเจ้าแผ่นดิน ได้ทรงทราบว่าเรือสำเภาจีนทั้งหมด เมื่อขายสินค้าหมดแล้ว บรรทุกข้าวสารกลับออกไปแทนไม้ฝาง ซึ่งเป็นไม้ที่ได้ภาษีขาออกสูง ส่วนข้าวสารได้ภาษีขาออกต่ำ ปีนี้พระเจ้าแผ่นดินตั้งพระหฤทัยจะให้ไม้ฝางออกจากประเทศให้มาก จะได้รับภาษีงาม ๆ เมื่อมาทรงทราบว่าไม่เป็นไปดังพระราชดำริเช่นนั้น พระองค์จึงมีพระราชโองการให้จำพระยาทั้ง ๒ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

นั้นทันที โดยมิได้มีผู้พิพากษาหรือตุลาการตัดสินเลย เป็นด้วยปีนี้ พระองค์ต้องพระราชประสงค์จะได้พระราชทรัพย์มาก ๆ เพื่อจะเอามาทรงใช้จ่ายในการสร้างวัด ซึ่งทรงตั้งพระหฤทัยจะให้แล้วเสร็จโดยเร็วที่สุด

วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ หมอบรัดเลได้รับจาก ม. รีด และ ม. เดเวนปอต ซึ่งพึ่งมาจากสิงคโปร์ ถึงกรุงเทพ ฯ ในวันนี้ ด้วยความยินดี นางรีดยังอยู่ที่เรือ และนางเดเวนปอตยังป่วยอยู่ที่สิงคโปร์ เขาทั้ง ๒ มาเที่ยวนี้เตรียมพร้อมสำหรับการงานของมิซชันนารี คณะแบบติสต์ บอด คือคนหนึ่งเป็นช่างพิมพ์หนังสือ ได้นำเครื่องพิมพ์อย่างดีมาด้วยเครื่อง ๑ พร้อมทั้งเครื่องอะไหล่สำหรับใช้ในการพิมพ์หนังสือด้วย เดเวนปอต จะเข้าสมทบกับแผนกไทย (๑) รีดจะเข้าสมทบกับแผนกจีน (๒)

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เป็นวันมีเหตุสำคัญของหมอบรัดเล คือเป็นวันที่เจ้าพระยาพระคลังสั่งให้หมอบรัดเล นำเครื่องมือที่ใช้ในการตัดผ่า ทั้งหมดไปแสดง ที่บ้านของท่านหมอบรัดเล ยอมทำตามความประสงค์ มีข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นเจ้าเมืองซึ่งอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ มาดูกันมาก เจ้าพระยาพระคลังเข้าใจ และรู้จักวิธีใช้เครื่องมือเหล่านี้ดีกว่าคนที่มาดูทั้งหมด

ในวันนี้เอง หมอบรัดเลเห็นว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะร้องความช่วยเหลือจากเจ้าพระยาพระคลังสักอย่างหนึ่ง คือมีที่ดินแปลงหนึ่งของเจ้าพระยาพระคลังซึ่งหมอบรัดเล คิดว่าเป็น สถานอันเหมาะ สำหรับ จะตั้ง โรงสวด สำหรับคนไทยขึ้น ถ้าขอเช่าจากเจ้าพระยาพระคลังได้ คำขอร้องเรื่องนี้ก็เป็นผลสำเร็จ เจ้าพระยา

---

(๑) คือพวกที่มีธุระเกี่ยวข้องกับคนไทย

(๒) คือพวกที่มีธุระเกี่ยวข้องกับจีน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสุรัตน์ ยาหมดอายุ 08/06/2564

พระคลังยอมให้พวกมิชชันนารีเช่าที่แห่งนั้น เมื่อพวกมิชชันนารีเช่าที่ตรงนั้นได้แล้ว จึงได้สร้างโรงสวดสำหรับคนไทยขึ้นในระหว่างบ้านอัครราชทูตและคลอง นับว่าเป็นสาขาแห่งหนึ่งของคณะ อเมริกัน บอด ออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เมื่อวันที่ ๑๕ ม. รีด กับ ม. เดเวนปอต ไปหาเจ้าพระยาพระคลังเรียนถามเรื่องจะอนุญาตให้เขาทั้งสองอยู่ตรงไหน และจะให้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่แห่งใด เจ้าคุณพระคลังตอบว่า พวกฝรั่งจะต้องอยู่ในหมู่เดียวกับ ม. ชันเตอร์[๑] ทั้งหมด (คือ โรงงานของ ม. ชันเตอร์ อยู่ตรงกลาง พวกมิชชันนารีคณะแบบติสต์ บอด อยู่ข้างขวา พวกคณะอเมริกัน บอด ออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ อยู่ข้างซ้าย)

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้เป็นวันฉลองวัดเกิดของหมอบรัดเล เป็นวันตายของมารดาหมอบรัดเล และเป็นวันที่หมอบรัดเลมาถึงกรุงเทพ ฯ แต่นางบรัดเลกับมาดิลดาไปเปลี่ยนอากาศที่ปากน้ำ นางบรัดเลขึ้นไปเที่ยวบนเรือของพวกแขกชาวเมืองสุหรัดลำหนึ่ง ได้พบจดหมายและกระดาษต่าง ๆ เข้าหีบหนึ่ง จดหมายและกระดาษต่าง ๆ เหล่านี้ พวกมิชชันนารีคอยรับมา ๑๘ วันแล้ว ตั้งแต่เรือลำนี้ข้ามสันดอนเข้ามา (สมัยนั้นเป็นสมัยที่การคมนาคมยังไม่เจริญ เมล์จากสิงคโปร์มากรุงเทพ ฯ อย่างเร็วที่สุด ๔ เดือนจึงจะมีครั้งหนึ่ง จดหมายและสรรพหนังสือต่าง ๆ ๖ เดือนจึงจะมาถึงสักครั้งหนึ่ง)

---

(๑) ที่ตำบลกะดีจีน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้เรือแฟตเติส บาร์รี ของบริษัทบอมเบ ซึ่งเป็นเรือลำที่หมอบรัดเล และครอบครัวพร้อมทั้งพวกมิซชันนารี โดยสารมากรุงเทพ ฯ คราวแรกนั้น เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เรเวอเรนต์โยนส์ พร้อมด้วยภรรยาและลูก กับนางเดเวน ป่อต โดยสารเข้ามากรุงเทพ ฯ ในเที่ยวนี้

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เช้าวันนี้ ช้างเผือกเชือกหนึ่งของพระเจ้าแผ่นดิน เจ็บมาก พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงสบายพระหฤทัย เพราะความตายของพญาช้างซึ่งเป็นที่นับถือกันเช่นนั้น ถือกันว่าเป็นลางร้ายสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน และเรื่องราวก็ได้เคยเป็นมาแล้ว คือพระราชบิดาและพระอัยกา ของพระองค์ก็ เสด็จสวรรคตภายหลังเมื่อพญาช้างเผือกล้มในไม่สู้ช้านักเหมือนกัน

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๙

พญาช้างเผือกตัวสำคัญของอาณาจักร ยังคงอยู่ในอาการหนัก พระเจ้าแผ่นดินทรงตกพระหฤทัยมาก

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๙

เจ้าพระยาพระคลังมีธุระยุ่งด้วยเรื่องช้างเผือกเจ็บมาก ต้องไปคอยดูอาการทั้งกลางวันและกลางคืน พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และหมอหลวง พวกมิซชันนารีคอยจะพบท่านเพื่อต้องการพูดจาเรื่องเรือนที่จะให้ท่านปลูกให้เช่า แต่หมดหวังที่จะได้พบ จะพบกับท่านได้ก็เมื่อพญาช้างเผือกได้ถึงแก่ความตายหรือหายนั่นแหละ

วันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๓๗๙

แม้ว่าเจ้าพระยาพระคลังจะอยู่บ้าน พวกมิซชันนารีก็ไม่มีโอกาสจะพบท่านได้ ด้วยท่านมัวแต่กังวลปรึกษาหารือถึงเรื่องพญาช้างเผือกป่วยเท่านั้น จนแทบ

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสมรรถ บานชื่นสูง หมดอายุ 08/08/2564

ว่าจะไม่มีเวลาพักผ่อนหลับนอนเลย (แต่พญาช้างเผือกนั้นหายป่วย พระเจ้าแผ่นดินมีพระชนม์ครองราชสมบัติยืนนานมาได้อีกถึง ๑๕ พระพรรษา)

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ สมเด็จพระราชินี พระชนนีของเจ้าฟ้าใหญ่และเจ้าฟ้าน้อยเสด็จสวรรคต ครั้งนี้ข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งหมดต่างมีธุระยุ่งไม่น้อยไปกว่าคราวที่พญาช้างเผือกได้ป่วยลงนั้น พวกราชบริพารทั้งฝ่ายหน้า และฝ่ายในทั้งหมด ได้โกนศีรษะกันเพื่อเป็นการไว้ทุกข์

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เช้าวันนี้ มีผู้หญิงบ้านนอกคนหนึ่ง ชาวเมืองอยุธยา มาหาหมอบรัดเล ในขณะที่หมอบรัดเลพูดกับหญิงนั้นถึงเรื่องสวรรค์และนรก หล่อนตอบว่าไม่ได้ตั้งใจจะไปอยู่ที่ไหนทั้งนั้น จนกว่าหล่อนจะได้พูดจาตกลงกับสามีเสียก่อน ถ้าสามีจะไปสวรรค์ หล่อนก็จะไปด้วย ถ้าสามีจะไปนรก หล่อนก็จะไปอยู่กับเขายังที่นั้นด้วยเหมือนกัน การที่หล่อนพูดเช่นนี้ เห็นได้ว่ามีความรักสามีผิดกับคนธรรมดา และมีความเมตตาปรานีแก่ลูกชายและลูกสาวทั้ง ๒ ซึ่งพามาให้หมอบรัดเลรักษาโรคหูหนวกนั้นเป็นอันมาก

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เมื่อวานนี้ เรเวอเรนต์ รอบินสัน ได้พิมพ์หนังสือไทยขึ้นฉบับหนึ่งโดยเครื่องพิมพ์ของพวกมิชชันนารี คณะแบบติสต์ พิมพ์คราวนี้ ดีกว่าพิมพ์คราวก่อนซึ่งตัวพิมพ์ยังแกะด้วยไม้นั้นมาก พวกมิชชันนารีหวังว่าการพิมพ์หนังสือนี้ต่อไปข้างหน้าคงจะทำให้ประชาชนไทยมีความนิยมกันมาก

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ พวกมิชชันนารี ไปดูเรือรบซึ่งหลวงนายสิทธิต่อที่อู่เมืองจันทบุรีเมื่อเร็วๆนี้ เรือลำนี้มีน้ำหนัก ๗๐๐ ถึง ๘๐๐ ตัน ดาดกันว่าจะเป็นเรือที่ใช้การได้ดีและเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่อเป็นอันมาก เป็นเรือลำที่ ๔ ซึ่งไทยต่อตามแบบฝรั่ง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ เรือคราบดิเลยอย ของแขกอาหรับเข้ามาจากสิงคโปร์ลำ ๑ แต่ไม่ได้เอาเมล์เข้ามาด้วย ทำให้พวกมิชชันนารีหลง หวังใจผิด

วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้เป็นวันแรกที่หมอบรัดเล ได้เริ่มปลูกฝีกันไข้ทรพิษ โดยวิธีฉีดหนองเชื้อเข้าไปในแขนของเด็ก ๆ ประมาณ ๑๕ คน ถ้าหากว่าการปลูกฝีเป็นผลสำเร็จดีแล้ว จะเป็นประโยชน์แก่ชาวไทยซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการออกฝีตาดกันทุก ๆ ปีนั้นมากทีเดียว

หมอบรัดเล ไปหาเจ้าพระยาพระคลัง หารือเรื่องปลูกฝีกันไข้ทรพิษ เจ้าพระยาพระคลังเห็นชอบด้วย และกล่าวว่าเป็นการบุญอย่างยิ่ง จะหาการบุญอย่างอื่นมาเปรียบเทียบได้โดยยาก ถ้าว่า หมอบรัดเลคิดการปลูกฝีเป็นผลสำเร็จ และท่านจะยินดีอนุญาตให้หมอบรัดเลเรียกเอาขวัญข้าวจากคนที่ได้ปลูกฝีขึ้นแล้ว คนละ ๑ บาท แต่หมอบรัดเลทำการครั้งนั้นยังไม่สำเร็จอยู่ตั้ง ๔ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๘๓ การปลูกฝีจึงได้เป็นผลสำเร็จ

จดหมายเหตุทั่วไป สำหรับ พ.ศ. ๒๓๗๙

พวกมิชชันนารีแยกกันตั้งอยู่ ๓ แห่ง คือ เรเวอเรนต์ รอบินสัน ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา หรือฝั่งพระนคร ใต้พระราชวังลงไปประมาณ ๘๐ เส้น ใกล้กับโรงสวดของคณะแบบติสต์ เรเวอเรนต์ ยอนสัน ตั้งอยู่ฝั่งพระนครเหมือนกัน ใต้พระราชวังไปประมาณ ๒๐ เส้น หรือเหนือบ้านเรเวอเรนต์รอบินสัน ขึ้นมาประมาณ ๖๐ เส้น หมอบรัดเลตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาเยื้องกับรอบินสันเล็กน้อย ในบริเวณที่พวกมิชชันนารีตั้งอยู่นั้น นับว่าเหมาะทั้ง ๒ ฝั่ง เพราะอยู่ในที่ประชุมชนชาติต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนตั้งล้านกว่า แต่เป็นจีนโดยมาก พวกมิชชันนารียังได้เที่ยวไปตามบริเวณห่างจากที่อยู่ออกไป

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

๑๒๐๐ เส้น ซึ่งเต็มแน่นไปด้วยหมู่ราษฎร ผู้มีความกระหายอยากได้หนังสือแจกยิ่งนัก ทั้งในทิศเหนือและทิศใต้ของพระนคร ในบรรดาฝูงชนเหล่านั้น มีพวกพม่าและญวนอยู่ไม่ต่ำกว่า ๕๐๐๐๐ คน ซึ่งสมควรจะแจกหนังสือและสั่งสอนศาสนา

พวกมิซชันนารี ๒ คน คือ เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยา ได้ไปจังหวัดจันทบุรี ซึ่งเป็นเมืองอยู่ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงเทพฯ ไกลออกไปประมาณ ๖๔๐๐ เส้น ใกล้กับเขตแดนเขมร เมืองนี้มีราษฎรประมาณ ๑๐๐๐๐ คน เฉพาะแต่ในเมืองมีราษฎรประมาณ ๑๐๐๐ ถึง ๕๐๐๐ คน พวกมิซชันนารีได้รับอนุญาต ให้แจกหนังสือและสอนศาสนาแก่จีนที่เมืองนี้ได้ตามความชอบใจ เรเวอเรนต์ ยอนสันกับภรรยาได้อยู่ที่เมืองจันทบุรี กับครอบครัวของหลวงนายสิทธิ์ ลูกชายเจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งเป็นผู้เชิญให้ไปถึง ๖ เดือน

แผนกจีน ได้แจกหนังสือไปเป็นจำนวนมาก แก่พวกจีนที่อยู่ในเมือง และพวกจีนที่มาลำเภาจากเมืองจีน หนังสือจีนทั้งหมดที่ได้แจกไปประมาณ ๒๐๐๐๐ เล่มกว่า พวกคณะแบบติสต์ก็ได้แจกไปเท่า ๆ กับจำนวนนี้เหมือนกัน

แผนกไทย ได้แจกหนังสือไปเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะหนังสือมีไม่พอแจก ถ้ามีมากจะแจกสักกี่พันก็ได้ หนังสือภาษาไทย (๑) คัมภีร์ยอน ๒–๓ฉบับ (ฉบับแล ๔–๕ ตอน) เท่านั้น ที่ได้พิมพ์และแจกจ่ายไปในเมืองไทย ในระหว่างที่พวกมิซชันนารีอยู่ที่สิงคโปร์ ได้พิมพ์หนังสือ คัมภีร์ลูก ซึ่ง ม. กัตส์ลาฟ แปลออกไว้ ๓๐๐ ฉบับ แล้วนำเข้ามาด้วย และต่อมา เรเวอเรนต์โยนส์ ได้พิมพ์คัมภีร์แมตธิวขึ้นอีก ๒๐๐๐ ฉบับ ในแผนกนี้ ได้แจกหนังสือไทย ทั้งที่

(๑) พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมัน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

พิมพ์ด้วยตัวอักษรโรมันและตัวอักษรไทย ไปได้รวมทั้งสิ้นประมาณ ๔๐๐๐ ฉบับเท่านั้น

แผนกยา ในแผนกนี้ ได้ทำประโยชน์มากที่สุด กล่าวคือ ได้รักษาคนไข้ทั้งชั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ เกินกว่า ๓๘๐๐ คน นับว่าได้ทำการช่วยเหลือคนทุก ๆ ส่วนของประเทศ และได้ทำให้เกิดวิชาหมออย่างใหม่ขึ้นในเมืองไทยด้วย

เรื่องราวของพวกมิชชันนารี คณะ" อเมริกัน แบปติสต์ บอด แอนด์ อเมริกัน บอด ออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรน มิชชันส์ ที่ได้เข้ามาทำการในเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๘ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๙ หมดใจความเพียงเท่านี้

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ตอนที่ ๒

ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๘๐ มีพวกมิชชันนารีอเมริกันอยู่ในกรุงเทพฯ รวมทั้งผู้หญิงผู้ชาย ๑๓ คน เป็นพวกคณะแบบติสต์ ๗ คน คือเรเวอเรนต์ จี. ดี. โอนส์ กับภรรยา เรเวอเรนต์ อาร์. ดี. เดเวนปอตกับภรรยา เรเวอเรนต์อาร์ริด กับภรรยา เรเวอเรนต์วิลเลียมดีน คณะคองคริเกชันแนล คณะอเมริกัน บอดออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรนมิชชันส์ ๖ คน คือ เรเวอเรนต์รอบินสันกับภรรยา เรเวอเรนต์ สเตเฟน ยอนสันกับภรรยา หมอ ดี. บี. บรัดเลกับภรรยา นางดีนไปถึงแก่กรรมเสียที่เมืองสิงคโปร์ในระหว่างเดินทางกลับจากประเทศไทยไปอเมริกาเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๘ นางดีนมีลูกสาวคนหนึ่งฝากไว้กับหมอบรัดเลได้ ๒ ปีกว่า แล้วเรเวอเรนต์ดีนก็รับเอาไปเมืองมาเก๊าในประเทศจีน แล้วส่งให้ไปอยู่เมืองบอสตันในอเมริกา ในเวลานั้นห้างฝรั่งในกรุงเทพฯ มีอยู่แต่ห้างฮันเตอร์เฮส์แอนด์กำปนีห้างเดียวเท่านั้น นางฮันเตอร์เป็นชาวปอตุเกต (๑) ยังมีชีวิตอยู่ มีลูกชายกับ ม. ฮันเตอร์คน ๑ แต่ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ลูกชายของ ม. ฮันเตอร์ผู้นั้น ยังมีฝรั่งซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ รู้จักและจำได้บ้างบางคน ผู้เป็นหุ้นส่วนห้างอังกฤษที่อยู่ในประเทศนี้มีแต่ ม. รอเบิต ฮันเตอร์ผู้เป็นบิดา กับ ม. เฮส์ ในต้นปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ม. เฮส์เป็นโรคบิดแทบถึงแก่ปางตาย แต่พอค่อยยังชั่วขึ้นเล็กน้อยก็ออกจากเมืองไทยไปยังสิงคโปร์ ให้หมอมอนต์โกเมอรีรักษาอยู่ ๕ - ๖ เดือน แล้วกลับมาเมืองไทยในราวต้น พ.ศ. ๒๓๘๐ แต่ไม่สามารถจะประกอบการงานได้เหมือนแต่ก่อน ฉะนั้นต่อมาอีก ๒—๓ เดือนเขาก็ออกจากเมืองไทยเดินทางไปยังประเทศยุโรป โดยหวังว่าจะกลับมีความสุขสบายขึ้นกว่าเดิม แต่ไปถึงแก่กรรมเสียในกลางทาง หาทันได้กลับไปเห็นบ้านเกิดเมืองนอนของตนไม่

---

(๑) คือหญิงชาวกะดีจีน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ม. เฮส์ มีหลานชายคนหนึ่ง เป็นเสมียนอยู่ในห้างอันเดอร์เฮส์แอนด์กำปนี หลานชาย ม. เฮส์คนนี้ก็อีกนะแหละ ต่อจาก ม. เฮส์ตายได้ ๒—๓ ปีก็เริ่มป่วย ได้ไปยังเมืองสิงคโปร์และเมืองอื่น ๆ เพื่อหาความสุขสบาย แต่ได้ถึงแก่กรรมเสียในระหว่างที่ไปเปลี่ยนอากาศนั้นเอง ภรรยาและลูกน้อย (ไม่ปรากฏว่าหญิงหรือชาย) คนหนึ่งคงอยู่ในกรุงเทพ ฯ ต่อมา

ในต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๘๐ มีเรือใบฝรั่งเข้ามาถึง ๗ ลำ ซึ่งนับว่ามีจำนวนมากกว่าธรรมดา ในสมัยที่ประเทศไทยเริ่มมีการค้าขายกับพวกฝรั่งใหม่ ๆ เมื่อปีที่แล้วมา (พ.ศ. ๒๓๗๙) มีเรือมาจากต่างประเทศเพียง ๖ ลำเท่านั้น

ต่อไปนี้เป็นบัญชีรายชื่อเรือต่างประเทศ และเรือไทย ซึ่งเข้ามาถึงท่าเรือเมืองไทยในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ และ พ.ศ. ๒๓๘๐

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นชิป (คือกำปั่นใบสามเสา) ชื่อสะเซม ของอเมริกัน กัปตันเดวิสัน มาถึง

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นบริค (คือกำปั่นใบสองเสา) ชื่อเอมมา มะติลดา ของอเมริกัน กัปตันจันเสน มาถึง

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

เรือกำปั่นบาก (คือกำปั่นใบสองเสาครึ่ง) ชื่อมาริชาร์ป ของอังกฤษ กัปตันเดวิดเบรา มาถึง

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นบริค ชื่อแฟนนี ของอังกฤษ มาถึง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นบาก ชื่อฮีโร ของอังกฤษ กัปตันสุมอลวุด มาถึง

วันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นชิป ชื่อพิคเติลราแม่น ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นบริค มาถึง

วันที่ ..... ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นชิป ชื่อคองเกอเรอร์ของไทย กัปตันตรีกซ์ มาถึง

วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือกำปั่นบริค ชื่อ แฟนนี ของอังกฤษ มาถึง

วันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้พวกมิชชันนารีคณะแบบติสต์ และคณะอเมริกันบอดออฟคอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ฟอเรนมิชชันส์ ได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันในเรื่องที่จะแปลคัมภีร์ไบเบล ข้อใหญ่ใจความของการประชุมคือจะกะโครงการสำหรับแปลหนังสือพระคัมภีร์ต่อไป โดยให้มิชชันนารีทั้ง ๒ คณะได้มีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งจะแปลให้ลงรอยเดียวกันด้วย พระคัมภีร์ที่พิมพ์ออกเป็นภาษาไทยจะได้ไม่แตกต่างกันเป็นหลายสำนวน เรเวอเรนต์โยนส์กับรอบินสันคิดกัน ว่าการแปลพระคัมภีร์ทั้งหมดออกเป็นภาษาไทย คงจะสำเร็จในเวลาไม่สู้ช้านัก แต่จนปี พ.ศ. ๒๔๑๕ ก็ยังหามีผู้ใดทำต่อให้จบบริบูรณ์ไม่ ภาคต่าง ๆ ของพระคัมภีร์ที่ยังไม่ได้แปลออกคือแซมมูอลภาคที่ ๒ กิงค์ภาคที่ ๑ และที่ ๒ เอซรานิเหมิอู, โฮซีและโจเอล

ในเวลาที่มีการประชุม มิชชันนารี คณะแบบติสต์กล่าวว่าโยนส์ควรจะเป็นผู้แปลคัมภีร์ใหม่ซึ่งได้ตั้งต้นแปลไว้แล้วนั้น ต่อไปให้จบบริบูรณ์ และรอบินสัน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ควรจะแปลคัมภีร์เก่าต่อไปให้จบ คณะอเมริกันบอด ออฟ คอมมิซชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรนมิซชันส์ คัดค้านว่าไม่เห็นมีเหตุผลเพียงพออย่างไรที่จะกะไม่ให้พวกเขามีส่วนช่วยแปลคัมภีร์ใหม่ ซึ่งต้องการใช้มากกว่าคัมภีร์เก่า ที่ยังไม่ได้แปลก็ยังมีอยู่อีกเป็นส่วนมาก แต่เมื่อได้โต้เถียงกันประมาณ ๒–๓ ชั่วโมงแล้วก็ยุติกันลง ว่ารอบินสันเป็นผู้แปลคัมภีร์เก่า และโยนส์เป็นผู้แปลคัมภีร์ใหม่ต่อไป

โยนส์ได้แปลคัมภีร์ใหม่ต่อไปจนจบบริบูรณ์ก่อน พ.ศ. ๒๓๙๓ และได้พิมพ์ฉบับที่แก้ไขใหม่ขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๓๙๙ ซึ่งเป็นปีที่โยนส์ถึงแก่กรรม ส่วนรอบินสันแปลคัมภีร์เก่าจบแต่ เจนิสิส และเอกโซดัสสองตอนเท่านั้น ได้พิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๐ อันเป็นปีที่รอบินสันกลับไปเปลี่ยนอากาศที่ประเทศอเมริกา และเลยถึงแก่กรรมเสียในระหว่างเดินทางนั้นเอง

การแปลพระคัมภีร์เก่าช้าถึงเพียงนั้น เพราะเหตุสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑ พวกมิซซันนารีในสมัยนั้นและสมัยต่อมาจนบัดนี้ ไม่มีใครมีความรู้ภาษาฮีบรูจนถึงสามารถทำการได้อย่างจริงจัง ๒ มิซซันนารีคนหนึ่งได้แปลคำภีร์เก่าจากภาษาอังกฤษไว้เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๓๘๓ มีจำนวนมากและได้พิมพ์ขึ้นแล้วในประเภทประวัติพระคัมภีร์เก่าหลายตอน ฉะนั้นจึงยังไม่เป็นการจำเป็นอย่างใดที่จะแปลคัมภีร์เก่าออกทั้งหมด นี่เองเป็นเหตุให้การแปลคัมภีร์เก่าผัดวันประกันพรุ่งเนิ่นช้ามาจนบัดนี้ ประวัติคัมภีร์เก่าที่ได้แก้ไขแล้วนั้นได้พิมพ์ออกชุดหนึ่ง ๑๒ เล่มเป็นหนังสือถึง ๙๕๗ หน้ากระดาษ ขนาดหน้า ๑๒

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้มีการฉลองวัดอันงดงามของสมเด็จองค์ใหญ่[๑] บิดาของท่านผู้สำเร็จ

---

(๑) จดหมายเหตุนี้มาตรวจชำระใหม่ เมื่อหมอบรัดเลจะพิมพ์ จึงเรียกว่าสมเด็จองค์ใหญ่ ที่จริงเวลาเมื่อฉลองวัดประยูรวงศ์ยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ราชการแผ่นดิน[๑] มีการมหรสพมากมายหลายอย่าง ประชาชนมาประชุมกันมากมายหลายพัน ทั้งชาวพระนครและสัญจรมาจากที่ต่าง ๆ ของประเทศ เต็มแน่นไปในบริเวณของวัดและที่ใกล้เคียง บ้างก็เที่ยวดูงานมหรสพต่าง ๆ มีละครเป็นต้น บ้างก็เที่ยวซื้อหาของดี ๆ และของกินในโอกาสเช่นนั้น สมเด็จองค์ใหญ่เป็นผู้ที่ได้ศึกษาขนบธรรมเนียมอย่างฝรั่งอยู่บ้าง คิดว่าจะเป็นการดีที่จะเอาปืนใหญ่ทำเป็นไฟพะเนียงอย่างดอกไม้ไฟธรรมดา เพื่อทำให้เป็นของแปลกประหลาดเลื่องลือในครั้งนั้น[๒] แต่เกรงว่าปืนจะถีบแรงนักจะเป็นอันตรายแก่คนดู จึงให้เอาโคนกระบอกปืนฝังลงไปในแผ่นดิน แต่กลับถีบแรงกว่าที่คาดกันมาก พอจุดปืนใหญ่ก็ระเบิด แตกออกเป็นชิ้นน้อยและชิ้นใหญ่ ถูกคนที่อยู่ในที่นั้นตาย ๘ คน และเจ็บป่วยอีกมากกว่ามาก หมอบรัดเลอยู่ห่างจากที่เกิดเหตุราว ๆ ๖ เส้น ๕ วา (๑๐๐ รอด) ในทันใดนั้นเอง เจ้าพระยาพระคลังก็ให้มาเรียกไปรักษาผู้ที่ถูกบาดเจ็บ แต่มีน้อยคนที่เต็มใจให้หมอบรัดเลรักษา โดยมากนิยมหมอไทยซึ่งไม่รู้จักการใช้มีดหรือเครื่องมือผ่าตัดอย่างใดๆ แก่ผู้ต้องบาดเจ็บ ใช้แต่น้ำมันมะพร้าวทาที่แผลหรือต้มยาให้กินเท่านั้น ในพวกคนบาดเจ็บที่ให้หมอบรัดเลรักษา มีพระสงฆ์ไทยองค์หนึ่งซึ่งกระดูกแขนแตก อันจำเป็นต้องตัดแขนทิ้งทีเดียว หมอบรัดเลจึงตัดแขนพระองค์นั้นในที่เกิดเหตุนั้นเอง ถึงเลื่องลือกันว่าก่อนนี้คนไทยไม่รู้เลย ว่าจะตัดร่างกายมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เช่นนี้ ด้วยพระสงฆ์ที่ทนการผ่าตัดได้ไม่นานเท่าใดก็หายดี ในเวลานั้นยังไม่มีโคลโรฟรอมหรืออีเธอใช้ในการหมอพวกมิชชันนารีอยู่คอยดูแลปฏิบัติคนบาดเจ็บอยู่จนถึงเที่ยงคืน เรเวอเรนต์ยอนสันและโรเบิตชันเตอร์ เพื่อนของพวกมิชชันนารีก็อยู่คอยช่วยเหลือด้วย คนบาดเจ็บที่ยอมอยู่ในความรักษาของพวกมิชชันนารีหายดีหมดทุกคน แต่ผู้ที่ปฏิเสธ

---

(๑) คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

(๒) ได้ยินว่าความที่จริงนั้น พระสงฆ์องค์ ๑ เป็นผู้คิดทำ สมเด็จองค์ใหญ่เป็นแต่อนุญาตกับให้ปืนใหญ่

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ความช่วยเหลือของพวกมิชชันนารีนั้น ได้ตายเพราะบาดแผลเป็นจำนวนมาก เช่นนี้ยังไม่เห็นประจักษ์อีกหรือว่า พระเจ้าได้ประทานความช่วยเหลือแก่พระเจ้าแผ่นดินและอาณาประชาราษฎรเพียงไร

เศษของปืนใหญ่ที่ระเบิดครั้งนั้นกระเด็นไปไกล ๆ มาก บางชิ้นกระเด็นมาถูกบ้านเรือนทางฝั่งพระนคร แต่ก็ไม่ถูกผู้คนบาดเจ็บ นอกจากผู้ที่อยู่ในบริเวณวัดเท่านั้น ละครและการมหรสพต่าง ๆ ซึ่งได้ตระเตรียมว่าจะเล่นกันอย่างขนานใหญ่ในคืนวันนั้นหยุดหมด ด้วยความเศร้าโศกและถือกันว่ามีเหตุการณ์เช่นนั้นขึ้นเป็นลางร้าย ถึงเช่นนั้นก็ดีพอรุ่งขึ้นก็มีงานและการมหรสพต่อไปอีก ๑๖ วัน

วันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เรเวอเรนต์คินและเรเวอเรนต์รีดขึ้นไปอยุธยา ซึ่งพวกมิชชันนารีเชื่อกันว่าเป็นครั้งแรกที่พวกโปรเตสแตนต์ขึ้นไปถึงราชธานีเก่าของประเทศไทย ก่อนนี้ (พ.ศ. ๒๓๗๘) พวกมิชชันนารีได้พยายามจะขึ้นไปกันครั้งหนึ่งแล้ว แต่ต้องงดด้วยขออนุญาตจากรัฐบาลไม่เป็นผลสำเร็จ ในเวลานี้ (พ.ศ. ๒๓๗๙) ครั้นไปโดยไม่ขอหนังสือเดินทางก็ไปได้

วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๙

เดวิสัน กัปตันเรือสะเซม มาหาพวกมิชชันนารี กัปตันเดวิสันเดินทางมาจากประเทศอเมริกาประมาณ ๔ เดือน พวกมิชชันนารีมีความตื่นเต้นยินดีอย่างใหญ่หลวงในการต้อนรับเพื่อนที่พึ่งมาจากประเทศอีกครั้งหนึ่ง การที่กัปตันเดวิสันมาเยี่ยมเปรียบเสมือนหนึ่งว่า พวกมิชชันนารีทุก ๆ คนได้พบพี่ชายของตน ๆ และการสนทนากับเดวิสัน พวกมิชชันนารีรู้สึกเสมือนหนึ่งว่า "เอาน้ำเย็นมาให้แก่บุคคลผู้กระหายน้ำ ฉะนั้น" พวกมิชชันนารีได้พบกับกัปตันเดวิสันครั้งนี้ ดีใจเสียจนยกโทษให้เดวิสันในการที่ลืมเมล์ของพวกมิชชันนารีไว้

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

บนเรือเป็นหลายวัน ยังมิได้นำมาให้พวกมิชชันนารี เรือสะเซมเป็นเรืออเมริกันลำสุดท้ายที่เข้ามาสู่ท่าเรือเมืองไทย ก่อนที่ไทยได้ทำสัญญาฉบับใหม่กับอเมริกันเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙

วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

ร้านขายยาของพวกมิชชันนารี คณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. ก็ยังคงทำการอยู่ตามเคย ได้รักษาคนป่วยเฉลี่ยกันราววันละ ๙๐ คน

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้เรือใบอังกฤษชื่อเอมมา มะติลดา ม. จันเสน เป็นกัปตันมาจากสิงคโปร์ถึงกรุงเทพ ฯ นำเครื่องพิมพ์มาให้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. ๒ เครื่อง ๆ หนึ่งเป็นแบบโอติส อีกเครื่องหนึ่งเป็นแบบสแตนดิง กับกระดาษสำหรับพิมพ์ ๑๐๐ ริม พวกมิชชันนารีมีเครื่องพิมพ์อย่างเก่าซึ่งทำด้วยไม้และแท่นเป็นหินอยู่เครื่อง ๑ แล้ว พร้อมทั้งตัวพิมพ์อักษรไทยบ้างเล็กน้อย หมอบรัดเลนำมาจากสิงคโปร์ และได้พิมพ์หนังสือไทยขึ้นด้วยเครื่องนี้เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๙ ครั้นวันที่ ๒ กรกฎาคม พวกมิชชันนารีคณะแบบติสต์ได้รับเครื่องพิมพ์จากประเทศอเมริกา ทั้งแบบโอติสและสแตนดิงอย่างเดียวกับของคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. กับกระดาษและเครื่องใช้ในการพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ครบที่จะตั้งเป็นโรงพิมพ์ขึ้นเป็นพิเศษได้ทีเดียว แต่พวกคณะแบบติสต์ไม่มีที่ ๆ จะตั้งโรงพิมพ์ พวกคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. จึงได้อนุญาตให้ตั้งรวมอยู่ในโรงพิมพ์เดียวกัน ให้เรเวอเรนต์ อาร์. ดี. เดเวนปอต เป็นผู้ดูแลการทั่วไป รวมอยู่ราว ๆ ปีหนึ่งหรือสองปี

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๗๙

วันนี้ในเวลาแต่เช้า พวกมิชชันนารีไปหาเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีกระทรวงกรมท่า โดยประสงค์จะขอให้ท่านเร่งการสร้างเรือนสำหรับอยู่ ๒ หลัง

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ให้แก่พวกมิซชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. ซึ่งท่านได้สัญญาไว้และลงมือสร้างแล้วนั้น ให้สำเร็จในเวลาเร็วขึ้นสักหน่อย พบท่านยืนอยู่ที่หน้าประตู ใส่บาตรพระสงฆ์ซึ่งเรียงกันเข้ามารับทีละองค์ ๆ ท่านเอาทัพพีตักข้าวใส่ในบาตร แล้วพวกบ่าวซึ่งคุกเข่าอยู่ริมเท้าท่านก็เอาลูกไม้ใส่ในย่าม และเอาหมากพลูบุหรี่ใส่ในฝาบาตร เมื่อใส่บาตรพระประมาณ ๕๐ รูปกว่า ๆ แล้ว ท่านก็เข้าไปที่หอนั่งซึ่งมีโตกใส่ของบริโภคต่าง ๆ ตั้งอยู่ประมาณ ๑๐ หรือ ๒๐ ใบ สำหรับพระสงฆ์อีกหลายองค์ซึ่งท่านนิมนต์ให้มาฉันนั้น ไม่สู้ช้านักพระก็เข้ามาทีละรูปถือตาลิปัตรทุกองค์ ขึ้นนั่งบนอาสนะที่มีโตกตั้งอยู่นั้นตามลำดับที่มาถึง เจ้าพระยาพระคลังคุกเข่าลงกราบพระโดยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วก็รับศีล พอพระสวดถวายพรพระจบลง ท่านก็ยกโตกประเคนองค์ละโตกให้พระฉัน ของโตกหนึ่ง ๆ มากมาย ดูเหมือนว่าพระจะฉันเช้า เพล และวันรุ่งขึ้นอีกก็ยังจะพอ เมื่อพระฉันอิ่มแล้วก็สวดอนุโมทนาอีกครั้งหนึ่ง แล้วคนใช้จึงยกโตกที่พระฉันแล้วนั้นมาถ่ายใส่โอของพระซึ่งเอามาด้วยให้ท่านเอาไปวัด เสร็จพิธีเลี้ยงพระแล้วเจ้าพระยาพระคลังจึงได้มารับรองพวกมิซชันนารี และพูดถึงกิจการของพวกมิซชันนารีต่อไป

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ. ศ. ๒๓๘๐

เจ้าพระยาพระคลัง ให้คนมายืมเครื่องพิมพ์ของพวกมิซชันนารี คณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. เพื่อจะเอาไปพิมพ์หนังสือเรื่องอ่านเล่นที่บ้านของท่านนับเป็นครั้งที่ ๓ วันรุ่งขึ้นพวกมิซชันนารีไปหาท่าน และได้อธิบายให้ท่านทราบว่าเหตุใดเครื่องพิมพ์จึงย้ายมาบ้านท่านไม่ได้ และจะให้ยืมไปทำอะไรก็ไม่ได้ เจ้าพระยาพระคลังดูเหมือนจะเข้าใจคำชี้แจงของพวกมิซชันนารีอันมีเหตุผลดีทีเดียว เพราะเครื่องพิมพ์นั้นหนักนัก จึงเป็นอันยืนยันยืมเครื่องพิมพ์ไม้ ซึ่งพวกมิซชันนารีเต็ม

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ใจยอมให้ยืม เจ้าพระยาพระคลังกล่าวแก่พวกมิซชันนารีว่า ถ้าเช่นนั้นตัวพิมพ์ไม้คนของท่านก็อาจทำได้

ในปีนี้ (พ.ศ. ๒๓๘๐) ฤดูร้อนช่างเป็นข้าศึกแก่ความสุขของชาวยุโรปและอเมริกันเสียจริง ๆ พวกลูกเรือพากันเป็นโรคบิดซุกซุมจนพวกนายตกใจกลัวมาก หมอมิซชันนารีเกือบจะรักษาพวกลูกเรือทั้งหมดไม่ไหว และทั้งต้องรักษาคนพื้นเมืองประจำที่ร้านอีกวันหนึ่งตั้ง ๖๐ ถึง ๗๐ คนด้วย การรักษาเป็นรักษาให้เปล่าทั้งนั้น เรือใบมาร์ชาร์ป กัปตันดี. เบราของอังกฤษ ซึ่งในเวลานั้นทอดสมออยู่ ได้อาศัยใช้เป็นโรงพยาบาลอย่างดีของพวกมิซชันนารีที่เจ็บป่วย

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้เป็นวันถวายเพลิง สมเด็จพระราชินี พระราชมารดาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชาชนพากันมาจากที่ต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขตประชุมกันหนาแน่น พวกมิซชันนารีเห็นเป็นโอกาสดี จึงเอาหนังสือเรื่องศาสนาคริสตังคัมภีร์แมตธิวตอนหนึ่ง ซึ่ง ม. โยนส์ แปลออกไว้เป็นภาษาไทยไปแจกหลายร้อย และหนังสืออย่างอื่นอีกบ้างเล็กน้อย คนเบียดเสียดกันเข้าไปรับแจกไม่สะดวก พวกมิซชันนารีจึงได้เอาหนังสือลงไปแจกเสียในเรือก็แน่นอีก จึงถอยเรือออกจากฝั่งห่างไปเล็กน้อย ทำให้ผู้ที่จะรับต้องลุยลงไปในน้ำลึกตรือบางคนถึงกับว่ายจึงจะได้หนังสือ การแจกหนังสือ ก่อนนี้พวกมิซชันนารีเห็นว่าเป็นของสำคัญและนิยมนัก แต่เดี๋ยวนี้ (พ.ศ. ๒๔๑๖) เห็นว่าเป็นของไม่สู้จะมีผล (ทำให้เลื่อมใสได้) มากนัก

วันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๐

ดอกเตอร เอช. มัลคัม มาจากสิงคโปร์ถึงกรุงเทพฯ วันนี้โดยฐานเป็นผู้แทนของมิซชันนารีคณะแบบติสต์ปอดที่เมืองบอสตัน มาตรวจการมิซชันนารีคณะแบบติสต์ทั้งที่ในกรุงเทพฯ และในพม่าและในเมืองอื่น ๆ ทางตะวันออกด้วย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ดอกเตอร เอช. มัลคัม พักอยู่กับพวกมิซชันนารี ๕๐ วัน ทำให้เกิดความยินดีและผลประโยชน์แก่พวกมิซชันนารีมาก ด้วยดอกเตอรมัลคัมผู้นี้เป็นสุภาพบุรุษผู้มีความรู้ดี และกิริยาอาการก็น่ารับรองอย่างยิ่ง

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เจ้าพระยาพระคลังส่งคืนเครื่องพิมพ์ไม้ ซึ่งได้ยืมไปจากคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. ว่าพอแก่ความต้องการแล้ว ดูเหมือนเจ้าพระยาพระคลังจะแลเห็นแล้วว่าวิชาทำเครื่องพิมพ์ด้วยไม้ ไม่เป็นสิ่งที่ง่ายอย่างท่านเข้าใจแต่ก่อน ทั้งการทำตัวอักษรไทยด้วยไม้ก็เป็นสิ่งที่เกินความรู้ช่างในประเทศไทยในเวลานั้น

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้ เรเวอเรนต์ สเตเฟน ย้ายไปอยู่ที่เรือนซึ่งได้ปลูกขึ้นในที่ดินของพวกปอตุเกต (๑) เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๘ รัฐบาลให้พวกมิซชันนารีย้ายจากวัดเกาะ ยอนสันรื้อเรือนไปปลูกอยู่กับพวกคณะแบบติสต์ชั่วคราว แล้วจึงได้ย้ายมาปลูกที่ ๆ ของปอตุเกตนี้ เรเวอเรนต์ ซี. รอบินสัน ก็เช่าเรือนของพวกปอตุเกตอยู่ใกล้ ๆ กันนี้ พวกมิซชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. อื่น ๆ ได้รวมอาศัยอยู่ที่เรือน ๒ ห้องหลังหนึ่ง อยู่ในระหว่างพวกปอตุเกตกับกะดีจีน คอยให้เจ้าพระยาพระคลังสร้างเรือนขนาดใหญ่ให้เช่าตามสัญญาแล้วเสร็จ จึงจะไปอยู่รวมกันที่เรือนนั้น เรือนหลังที่อาศัยอยู่นี้ทั้งคับแคบและรุงรังมาก

วันที่ ๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้เป็นวันครบสองปีบริบูรณ์ ตั้งแต่พวกมิซชันนารีตั้งร้านขายยามา คิดจำนวนคนไข้ทั้งหมดตามที่ปรากฏในบัญชีเป็น ๕๐๒๕ คน

---

(๑) ในหมู่บ้านกะดีจีน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้พวกมิซซันนารี ได้รับเชิญให้ไปรับประทานอาหารเช้ากับเจ้าชายองค์หนึ่ง (๑) พอพวกมิซซันนารีไปถึง เธอก็ออกมารับ แสดงความยินดีมากในการที่พวกมิซซันนารีมารับประทานอาหารด้วย เจ้าชายองค์นี้ตั้งพระหฤทัยจะทำให้ถูกธรรมเนียมและจรรยาแห่งชาวอเมริกันอย่างที่สุด จนถึงสวมรองเท้าอย่างยืดยาว แต่ไม่เหมาะกับเท้าดูเร่อร่า เธอได้นำพวกมิซซันนารีเข้าไปยังตำหนักเล็ก ๆ ซึ่งถึงแม้ว่าจะดูไม่สมแก่เกียรติยศเจ้า ก็เป็นตำหนักที่มีความสุขสบายสำหรับครอบครัวเล็ก ๆ อันไม่มีบุตรเช่นเธอนี้ แล้วให้พวกมิซซันนารีนั่งที่เก้าอี้ฝรั่งซึ่งได้เตรียมไว้เพียงพอ ในทันใดนั้นน้องชายของเธอเป็นใบ้คน ๑ อายุสัก ๕ ขวบเข้ามาหา เปลือยกายเหมือนกับเมื่อแรกเกิด แต่การเปลือยกายสำหรับเด็ก ๆ เช่นนี้ ตามธรรมเนียมไทยแต่ก่อนเป็นสิ่งที่ไม่ถือกัน ท่านชายน้อยผู้นี้มีความยินดีมากที่ได้พบพวกมิซซันนารี ไม่สู้ช้านักเจ้าชายก็ได้พาพวกมิซซันนารีไปยังเรือนหลังนอก ซึ่งเป็นเรือนหลังที่พวกมิซซันนารีจะนั่งรับประทานอาหาร เจ้าชายได้ยืมมีดและช้อนซ่อมมาจากพวกมิซซันนารีเพื่อให้ครบโต๊ะ ทุกสิ่งทุกอย่างได้จัดตามแบบอเมริกันพอใช้ได้ทั้งนั้น และอาหารก็ทำอย่างดี พอทำให้พวกมิซซันนารีมีความอยากรับประทาน แต่เจ้าชายไม่ได้เสวยร่วมมิซซันนารี เป็นแต่นั่งอยู่ข้าง ๆ และคอยบัญชาให้พวกข้าเลี้ยงพวกมิซซันนารี ในระหว่างที่รับประทานอาหาร พวกมิซซันนารีทราบว่า เธอมีม้าหลายม้า จึงถามว่าเอาไว้ที่ไหน เธอจึงตอบทันทีว่าเอาไว้ที่นี่ในเรือนหลังนี้เอง พวกมิซซันนารีมองไปมองมา จึงรู้ว่ารับประทานอาหารเช้าอยู่ในโรงม้า ในทันใดนั้นเองม้ากลับมาโรง เจ้าชายถึงกับต้องใช้ข้าและสุนัขไปไล่ไม่ให้มันกรูกันเข้ามาเหยียบพวกมิซซันนารี เพราะถือกรรมสิทธิ์โรงของมันเสียชั่วคราว

---

(๑) คือหม่อมราชวงศ์กระต่าย อิศรางกูร ณ อยุธยา ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้เป็นที่หม่อมราโชทัย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เจ้าชายองค์นี้ ได้เป็นศิษย์ของพวกมิชชันนารีอยู่พักหนึ่ง แต่มิชชันนารีมิได้สอนเธอถึงเรื่องคนกับม้ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างใด เธอได้พยายามเรียนภาษาอังกฤษกับพวกมิชชันนารี ต่อมาเป็นครั้งเป็นคราวอีกหลายปี จนได้รับความรู้ใช้ภาษาอังกฤษรับราชการได้ เพราะฉะนั้นจึงได้เป็นอัตตาเชของคณะทูตไทย ซึ่งไปเมืองลอนดอนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ และได้เป็นล่ามสำคัญของอัครราชทูตด้วย เมื่อมาจากประเทศอังกฤษไม่สู้ช้านัก ได้แต่งหนังสือจดหมายเหตุระยะทางเรื่องทูตไทยไปเมืองลอนดอน ทั้งได้แต่งนิราสลอนดอนไว้อีกเรื่องหนึ่งด้วย โดยที่เธอเป็นผู้มีความสามารถปรากฏอยู่เช่นนี้ จึงได้รับเกียรติยศเลื่อนขึ้นเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลต่างประเทศเป็นคนแรก เธอได้ถึงอนิจกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๐

เรเวอเรนต์ เอ. ริด ถึงแก่กรรมด้วยโรคปิดเรื้อรัง

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้เวลาบ่ายได้มีพิธีสมรสระหว่างนางพยาบาลไทยแม่หม้าย คนหนึ่งซึ่งอยู่กับพวกมิชชันนารี กับชายหนุ่มซึ่งเป็นหัวหน้าคนเรียงพิมพ์อยู่ในโรงพิมพ์ของพวกมิชชันนารี พิธีได้ทำกันที่บ้านของพวกมิชชันนารี เรเวอเรนต์ จี. ดี. โยนส์ เป็นประธานในการพิธีนี้ มีคนไทยและพวกมิชชันนารีทั้งผู้หญิงผู้ชายได้รับเชิญไปประชุมกันเป็นจำนวนมาก การแต่งงานอย่างธรรมเนียมศาสนาของพวกมิชชันนารี ดูเหมือนจะเป็นครั้งแรกที่มีขึ้นในเมืองไทย ยกเว้นแต่พวกโรมันคาธอลิก

วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

กัปตันตรีกซ์ ชาวอังกฤษซึ่งมาจากสิงคโปร์เมื่อเร็ว ๆ นี้ เพื่อจะหางานทำในรัฐบาลไทย พอมาถึงไม่สู้ช้านักเขาก็ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ดูแลการเดินเรือใบฝรั่ง เงินเดือน ๑๔๐๐ เหรียญ ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะเป็นผู้เรียกกัปตันตรีกซ์มา

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บ้านชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

รับตำแหน่งนี้ ในสมัยนั้นรัฐบาลมีเรือซึ่งต่อขึ้นใหม่ตามแบบชาวตะวันตก ๔—๕ ลำ เป็นความจำเป็นที่จะต้องมีชาวตะวันตกผู้มีความชำนาญจารเดินเรือไว้สักคนหนึ่ง เพื่อสอนวิชาเดินเรือ วิชาเดินเรือสินค้าและเรือรบของไทยนับว่ามีเค้ามูลตั้งแต่นั้นมา

วันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๐

พวกมิชชันนารีมีความตื่นเต้นยินดีเป็นอันมาก ที่ได้เห็นหนังสือเรื่องศาสนาพระเยซู ซึ่งโรงพิมพ์ของพวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. พิมพ์ขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคมนั้น มีคนพอใจอ่านกันโดยมาก

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. ได้พิมพ์หนังสือขึ้นชุดหนึ่งสามเล่ม ๆ ๑ ชื่อลักษณะและพระราชบัญญัติของพระยะโฮวา (The Character & laws af Yahovah) เล่ม ๒ ชื่อความแตกต่างกันในระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระเยซูคริสต์ (The histories of Buddha & Christ Jesus Contrasted) เล่ม ๓ ชื่อหนทางอันแท้จริงที่จะไปสวรรค์ (The true and only way to Heaven)

หนังสือเล่มที่ ๒ นี้ ทำให้พวกเพื่อนของมิชชันนารี ซึ่งทำงานติดต่อกับรัฐบาลไทยมีความตกใจเป็นอันมาก เกรงว่าถ้าพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงแล้วจะกริ้วพวกมิชชันนา ในการที่พยายามทำลายความเชื่อถือในพระพุทธเจ้าของประชาชนเช่นนั้น หนังสือเล่มนี้ได้ทำให้มีคนเกลียดชังพวกมิชชันนารี จนถึงพวกมิชชันนารีต้องหยุดแจกชั่วคราว แต่กว่าจะหยุดได้แจกไปเสียหลายร้อยเล่มแล้ว

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

เรือนที่เจ้าพระยาพระคลังสัญญาว่าจะปลูกให้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. นั้น แล้วเสร็จหลัง ๑ และคนของเจ้าพระยาพระคลังมาอาศัยอยู่

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

พวกมิซชันนารีสองคนไปหาท่าน ขอให้ท่านสั่งให้ผู้ที่มาอาศัยอยู่นั้นออกไปเสีย และอนุญาตให้พวกมิซชันนารีครัว ๑ ย้ายไปอยู่ที่นั้น เจ้าพระยาพระคลังยอมรับว่าจะสั่งให้ผู้ที่มาอาศัยอยู่ออกไปโดยเร็ว และท่านอยากจะให้พวกมิซชันนารีตรวจฟันของท่านซึ่งโยกอยู่ซี่หนึ่งปวดมาก วันรุ่งขึ้นขอให้พวกมิซชันนารีเอาเครื่องมือถอนฟันมาด้วย พวกมิซชันนารีมีความยินดีที่จะปฏิบัติตามประสงค์ของท่าน วันรุ่งขึ้นจึงได้ไปหาท่านพร้อมด้วยหีบเครื่องมือ แต่เจ้าพระยาพระคลังได้เห็นเครื่องมือถอนฟันเข้าก็ตกใจ ให้เรียกคนใช้คนหนึ่งซึ่งมีฟันโยกและปวดเหมือนกับท่าน เข้ามาให้พวกมิซชันนารีถอนฟันต่อหน้าท่าน เพื่อท่านจะดูว่ามีความเจ็บปวดและเลือดจะออกมาสักเพียงไร คนใช้คนนั้นเข้ามา พวกมิซชันนารีจัดการถอนฟันออกโดยมิทำให้เจ็บปวดเลย แต่เมื่อเจ้าพระยาพระคลังเห็นคนใช้คนนั้นบ้วนโลหิตออกมาจากปากเพียงเล็กน้อยก็กลัว สั่งให้พวกมิซชันนารีนำเครื่องมือกลับไป และกล่าวว่าท่านไม่สามารถทนการถอนเช่นนั้นได้ เกรงว่าถ้าเลือดไม่หยุดก็จะต้องตายเป็นแน่

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้เรเวอเรนต์ ซี. รอบินสัน ย้ายไปอยู่เรือนที่เจ้าพระยาพระคลังสร้างให้ รอบินสันได้อยู่ที่เรือนอันคับแคบมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๘ และพวกมิซชันนารีซึ่งถูกไล่จากวัดเกาะคราวเดียวกันนั้น ก็อาศัยอยู่ด้วยถึง ๒ ครัวเรือน

วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๐

วันนี้พวกมิซชันนารีคนหนึ่ง (หมอบรัดเล) กลับจากไปเที่ยวมา ๔ วัน ทีแรกเข้าคลองบางกอกน้อยไปแล้วเข้าคลองโยงไปทลุแม่น้ำท่าจีน เป็นหนทาง ๘๐๐ เส้น ออกจากท่าจีนไปมหาชัยซึ่งเป็นตำบลที่มีโรงทำน้ำตาลทรายมาก แล้วลัดคลองเล็กมากรุงเทพฯ นี่เป็นครั้งแรกที่พวกมิซชันนารีโปรเตสแตนต์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ไปเที่ยวยังตำบลเหล่านั้น การไปเที่ยวครั้งนี้ไปเรือลำนั้น ๔ แวว เอาหนังสือเรื่องศาสนาคริสตังไปแจกด้วยเป็นอันมาก

วันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๐

ม. โรเบิต ฮันเตอร์ เพื่อนของพวกมิซชันนารีได้สร้างเรือเดินทะเลขึ้นลำหนึ่ง ชื่อ "เฟรนด์" เรือลำนี้มีห้องสำหรับตัว ม. ฮันเตอร์เองและพวกมิซชันนารี ในเวลาที่จะไปเที่ยวทะเลและเมืองต่าง ๆ บนฝั่งอ่าวไทย พวกมิซชันนารี ๔ คนโดยสารเรือเฟรนด์ไปยังสันดอนในวันนี้ รอบินสันและครอบครัวไปเรือใบแฟนนีของอังกฤษวันรุ่งขึ้น คนโดยสารอื่น ๆ จะไปเรือคองเกอเรอร์ของไทย แต่เรือคองเกอเรอร์รั่วไปไม่ได้ เรือคองเกอเรอร์ได้รั่วเช่นนี้ถึงสองครั้งแล้ว

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิซชันนารีมีความรื่นเริงมาก ที่ได้ทราบข่าวแต่เช้าตรู่ว่า ดอกเตอร์สเตเฟน เตรซีกับภรรยา โดยสารเรือไทยคองเกอเรอร์ กับกัปตันตรีกซ์มาถึงสันดอน และต่อมาอีกชั่วโมงเศษพวกมิซชันนารีได้พบเรเวอเรนด์รอบินสันกับภรรยา ซึ่งกลับมาจากสิงคโปร์โดยเรือกลาสโคของอังกฤษ ถึงสันดอนแล้วลงเรือเฟรนด์ของม. ฮันเตอร์ เข้ามาอีกต่อหนึ่ง ส่วนดอกเตอร์เตรซีกับภรรยารุ่งขึ้นจึงได้มาถึง อนึ่งบรรดาผู้ที่เป็นคริสตังมีความยินดีกันทั่วหน้า ที่ภรรยาของกัปตันตรีกซ์และบุตรน้อยมาถึงในวันนี้ด้วยเหมือนกัน เพราะภรรยาของกัปตันตรีกซ์ผู้นี้มีความประพฤติและนิสัยใจคอเป็นคริสตังอย่างแท้จริง พวกมิซชันนารีรู้สึกขอบคุณพระเป็นเจ้ามาก ที่โปรดส่งคนดี ๆ เช่นนี้มาให้พวกมิซชันนารีเสมอ ๆ

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พระเจ้าแผ่นดินโปรด ฯ ให้เชิญพวกมิซชันนารีทั้งหมดไปในการถวายเพลิงพระศพสมเด็จพระชนนี[๑] ของพระองค์ ซึ่งเสด็จสวรรคตมาได้ ๕ หรือ ๖

(๑) สมเด็จพระศรีสุลาลัย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เดือนแล้ว พวกมิชชันนารีทั้งหมดได้ไปยังพระเมรุท้องสนามหลวง เจ้าพระยาพระคลังมีความยินดีมากที่พวกมิชชันนารีไปในการนี้ ด้วยส่อว่าเป็นผู้มีความจงรักภักดีและกตัญญูกตเวทีต่อประเทศไทย พวกชาวต่างประเทศอื่น ๆ (มีเพียงสองสามคนเท่านั้น) ซึ่งอยู่ในกรุงเทพ ฯ ในเวลานั้นก็ได้ไปอยู่ที่นั่นด้วยกันทั้งหมด พระเจ้าแผ่นดินเสด็จทรงพระราชยานจากพระราชวังไปยังพระเมรุท้องสนามหลวง พระราชยานนั้นยัดทองทึบเหมือนกับทำด้วยทองทั้งแท่ง มีคนหาม ๖ คน[๑] อีกคนหนึ่งเชิญพระกลดสีเหลืองเดินไปข้าง ๆ พระราชยาน มีสิ่งที่สมควรจะสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือพระเจ้าแผ่นดินผู้มีพระเกียรติยศ ยังทรงเห็นว่าบิดามารดาควรจะรักใคร่บุตรธิดาของตน แม้ว่าจะเป็นแต่เพียงสตรีเพศก็ตาม พระองค์จึงได้ทรงอุ้มพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง[๒] มีพระชนม์ได้ ๘ หรือ ๑๐ พรรษา ประทับบนพระเพลาทั้งเที่ยวเสด็จไปและเสด็จกลับ ให้ปรากฏแก่พศกนิกรของพระองค์อันมีจำนวนตั้งหมื่น ๆ ในที่นั้น ในเวลาที่พระองค์เสด็จไปโดยพระราชยานนั้น ทรงทอดพระเนตรไปทั้งทางข้างขวาและข้างซ้าย และทรงยิ้มแก่พศกนิกรซึ่งหมอบราบถวายบังคมอยู่ ณ ที่นั้น พวกมิชชันนารีรู้สึกละอายที่ระลึกขึ้นว่าพวกมิชชันนารีและชาวต่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งไปอยู่ ณ ที่นั้น ได้กระทำอาการแสดงความเคารพเป็นอย่างพวกประชาชนคือนั่งราบและก้มศีรษะลงคำนับ

ในชั่วเวลาสัปดาห์หนึ่งกว่า ๆ เท่านั้น พวกมิชชันนารีแจกหนังสือสอนศาสนาไปได้เป็นอันมาก พวกมิชชันนารีเล่าว่าบรรดาผู้ที่ได้รับแจกหนังสือไปมีจำนวนกว่า ๒๐๐ คนนั้น[๓] มีคนที่อ่านหนังสือไม่ได้อยู่เพียง ๒๐ กว่าคนเท่านั้น

---

(๑) ดูไม่ถ้วนขาดไป ๒ คน

(๒) เข้าใจว่า พระองค์เจ้าหญิงบุตรี คือกรมหลวงวรเสรฐสุดา เวลานั้นพระชันษาได้ ๑๑ ปี

(๓) ผู้แต่งมิได้ตั้งใจจะสรรเสริญ แต่เห็นได้ว่าแม้ในสมัยนั้นการเรียนอักษรของราษฎรไทยก็แพร่หลาย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

และคนที่อ่านหนังสือได้ ถ้าอ่านโดยความตั้งใจเพียงเล็กน้อยก็เข้าใจภาษาได้ดี ด้วยหนังสือนั้นเป็นภาษาไทยสามัญที่ใช้กันทั่วไป

วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้ได้มีพระราชทานเพลิงเจ้านายพระองค์อื่นอีก ในพระเมรุที่ถวายพระเพลิงสมเด็จพระพันปีตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น (๑) ในครั้งนี้พวกมิชชันนารีก็ได้พยายามจะทำการให้เป็นประโยชน์แก่พระเป็นเจ้าของพวกเขาอีกเหมือนกัน ในขณะที่เข้าไปปะปนกับฝูงชนในงานพระเมรุนั้น เผอิญพวกมิชชันนารีได้พบกับกรมหลวงรักษ์ (รณเรศ) ซึ่งนับว่าเป็นที่ ๒ ในพระราชอาณาจักรในครั้งนั้น เมื่อได้สนทนากันเพียงเล็กน้อยแล้ว พวกมิชชันนารีขอให้พระองค์ท่านทรงรับหนังสือเรื่องประวัติพระเยซูสักฉบับหนึ่ง พระองค์ท่านก็ไม่ปฏิเสธ พวกมิชชันนารีสำคัญใจว่าเห็นจะโปรด จึงได้เตรียมห่อหนังสือเล่มนั้นพร้อมทั้งหนังสือชุด ๓ เล่ม (ที่พิมพ์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายนนั้น) ด้วย เอาเข้าไปให้โดยความยินดี แต่พระองค์ท่านหาทรงรับไม่ และไม่ทรงอธิบายด้วยว่าไม่ทรงรับเพราะเหตุใด แต่พวกมิชชันนารีเข้าใจเอาเองว่าที่พระองค์ท่านไม่ทรงรับนั้น เพราะเหตุว่าไม่เป็นการสมควรที่จะทรงรับหนังสือของพวกคริสตังในที่อันเปิดเผยและพลุกพล่านเช่นนั้น

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้เจ้าพระยานาครมหาพวกมิชชันนารีพร้อมด้วยหมู่คนใช้เป็นจำนวนมาก เมื่อมาถึงเชิงบันไดห้องรับแขก เจ้าคุณก็มลงพิจารณาเครื่องพิมพ์ซึ่งกำลังทำการในห้องข้างล่าง พวกมิชชันนารีเชิญท่านให้เข้าไปดูใกล้ ๆ แต่ท่านปฏิเสธ ว่าไม่เป็นการสมควรที่ผู้ถือพุทธศาสนาจะเข้าไปใต้ถุนเรือนที่มีผู้หญิงอยู่ด้วย นี่ยังไม่แปลกเท่าที่เจ้าคุณกล้าซื้อยืมเครื่องพิมพ์จะเอาไปบ้าน

---

(๑) พระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทพพลภักดิ์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนพวกมิซชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. ได้พิมพ์หนังสือไทยขึ้นอีกเล่มหนึ่งมี ๒๐ หน้า ว่าด้วยเรื่อง (Eternal Judgment) เป็นคำถามและคำตอบต่าง ๆ หนังสือเล่มนี้พิศูจน์ว่าพิมพ์ขึ้นเหมาะแก่คนไทยเสียนักกระไร เพราะมีคนไทยหลายคนที่ได้อ่านแล้วกลับมาหาพวกมิซชันนารีเล่าได้ถูกต้องอย่างน่าประหลาดใจ หนังสือเรื่องนี้ได้พิมพ์ขึ้นก่อนี้ พ.ศ. ๒๓๘๗ เป็นขนาดใหญ่อีก ๔ หรือ ๕ เล่ม

ในวันนี้เอง มีหญิงคนหนึ่งพาลูกชายตาบอดสองคนมายังร้านยาของพวกมิซชันนารี หญิงคนนี้เดิมมีลูกหลายคนแต่ออกผีดาดตายเสียหมดเมื่อเร็ว ๆ นี้ เหลืออยู่สองคนเท่านั้น มารดาผู้เจ้าทุกข์ได้ทราบชื่อเสียงของหมอต่างประเทศจากเพื่อนบ้านกัน ๓ คน ซึ่งได้มารักษาโรคตาเป็นต้อ แล้วกลับไปหายแลเห็น เขาจึงคิดว่าถ้าได้พาลูกมาก็คงจะได้รับผลเช่นเดียวกันนั้น แต่เมื่อหมอมิซชันนารีตรวจดูตาเด็กทั้งสองแล้ว จึงได้รู้ว่าตาของเขาหาได้เป็นโรคต้ออย่างเช่นเพื่อนบ้านที่รักษาหายไปแล้วนั้นไม่ เป็นโรคตาบอดตาใส แววลูกตาเสีย ๆ แล้ว เมื่อเป็นอันหมดหวังเช่นนี้พวกมิซชันนารีจึงได้บอกว่า ไม่มีหนทางใดอีกแล้วที่จะช่วยเหลือได้ นอกจากอ้อนวอนให้พระเป็นเจ้าช่วยเปิดดวงใจของเขาให้สว่างไสวเท่านั้น

เด็กตาบอดสองคนที่กล่าวข้างบนนี้ เป็นลูกพี่ลูกน้องกับเด็กไทยแฝด(๑) ที่มีชื่อเสียงโด่งดังนั้น มารดาของเด็กตาบอดนี้ได้ถามถึงเด็กแฝด และกล่าวว่ามารดาของเขา (เด็กแฝด) ซรามากและเจ็บออดแอดยังระลึกถึงลูกอยู่ทุกวัน ๆ และร้องไห้ถึงอยู่เสมอ

---

(๑) คือเด็กแฝดติดกันชื่ออินและจัน ซึ่งกัปตันดอฟพื่น อเมริกันได้พาไปยังอเมริกา

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิซซันนารีมีความยินดีเป็นมาก ที่ได้เห็นคนแก่คนหนึ่งซึ่งนัยน์ตาเป็นต้อจนมองไม่เห็น และมาให้พวกมิซซันนารีรักษานั้น กลับหายแลเห็นเป็นปรกติขึ้น แต่พวกมิซซันนารีไม่แน่ใจเลยว่าแกกลับไปแล้วจะหายขาดได้ ถึงกระนั้นการที่สามารถรักษาตามีดให้กลับเห็นได้เช่นนี้ ก็ทำให้พวกมิซซันนารีดีใจยิ่งกว่าได้เงินได้ทองอีก แม้ว่าคนป่วยนั้นจะไม่นำอะไรมาให้พวกมิซซันนารีเลย พวกมิซซันนารียังได้ทราบจากผู้เฒ่าคนนี้ว่า พวกเพื่อนบ้านของแก่อีกสองคนซึ่งมาให้พวกมิซซันนารีรักษาตานั้น นัยน์ตาก็หายเป็นปรกติ

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิซซันนารีได้รับหนังสือไทยซึ่งน่าดูเล่ม ๑ ว่าด้วยเรื่องพงศาวดารไทยที่เก่าที่สุด ทั้งมีตำนานอักษรไทยและอื่น ๆ อีก ในหนังสือเล่มนี้ กล่าวว่าตัวอักษรไทยได้ประดิษฐ์ขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๙๒๔ โดยใช้อักษรเขมรเป็นแบบ แล้วเปลี่ยนแปลงแก้ไขจากต้นฉบับเพียงเล็กน้อย และว่าประเทศไทยตั้งแต่ปากอ่าวขึ้นไปจนถึงใต้อยุธยาหน่อยหนึ่ง แต่ก่อนนี้เป็นทะเล เรือสำเภาจีนแล่นขึ้นไปถึงอยุธยาได้อย่างสบายทีเดียว (๑)

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้เป็นวันที่เจ้าคุณบดินทร์ซึ่งเป็นคนสำคัญคนหนึ่งของเมืองไทย ได้อนุญาตให้พวกมิซซันนารีเช่าตึกของท่านหลังหนึ่งริมวัดสามปลื้ม สำหรับเป็นที่เทศนาและเก็บรักษาหนังสือ ก่อนนี้ไม่มีใครยอมให้พวกมิซซันนารีเช่าเรือนอยู่แถวนี้เลย ถ้าและยิ่งจะเช่าเป็นที่เทศนาด้วยแล้วยิ่งรังเกียจใหญ่ทีเดียว เพราะที่

(๑) หนังสือเรื่องพงศาวดารเหนือความเช่นกล่าวนี้ มีฉบับ ๑

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ตรงนี้เป็นตลาดใหญ่ (ในท้องสำเพ็ง) พอเช่าจากเจ้าคุณบดินทร์ได้ พวกมิชชันนารีจึงใช้เป็นที่เทศนาและเก็บหนังสือมาจนถึงต้นรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๕

วันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. ได้พิมพ์หนังสือพระคัมภีร์เก่าขึ้น ๒ เล่ม คือ เจนิสิสเล่ม ๑ เอกโซดัสเล่ม ๑

วันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๑

พวกมิชชันนารีกลับจากเดินทางไปเที่ยว ๗ วัน คือไปบางปลาสร้อย อ่างหิน บางปะกง มหาชัย ท่าจีน แม่กลอง แล้วกลับมากรุงเทพฯ ทางเมืองสมุทปราการ พวกมิชชันนารีเล่าว่าเมื่อเดินจากบางปลาสร้อยไปยังภูเขา (เขียว) ซึ่งอยู่หลังบางปลาสร้อยนั้นสนุกสนานมาก ในบริเวณนั้นมีเนื้อที่อย่างดี พวกจีนได้ทำไร่ปลูกครามไว้น่าดูนัก

วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

สมัยนี้เป็นสมัยเกิดไข้ทรพิษชุกชุม พวกมิชชันนารีได้พยายามที่จะช่วยป้องกันอย่างเต็มความสามารถ พวกมิชชันนารีคิดหาวิธีฉีดหนองเชื้อเข้าไปในตัวโค แล้วเอาหนองโคนั้นมาใช้ฉีดกันไข้ทรพิษ วิธีนี้คิดและทดลองอยู่ถึง ๕ ปี จึงได้สำเร็จ ได้ใช้หนองนั้นฉีดกันพวกบุตรธิดาของตนไว้ได้เป็นอันมาก พอพวกมิชชันนารีคิดเรื่องหนองฝีสำเร็จ พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบก็ดีพระทัยมาก โปรดให้หมอหลวงทั้งหมดมาหัดฉีดหนองฝีกันไข้ทรพิษ แล้วจะให้ไปปลูกทั้งที่ในวังและนอกวัง ตลอดจนพวกราษฎรตามมณฑลอื่น ๆ อีก การปลูกฝีจึงเกิดเป็นธุระสำคัญขึ้นในครั้งกระนั้น ไม่จำเพาะแต่ในพวกหมอหลวงเท่านั้น แม้หมอเชลยศักดิ์ก็พากันมาขอฝึกหัดอยู่หลายเดือน ต่อมาไม่สู้ช้านักพระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานรางวัลให้แก่พวกหมอหลวงทั่วทุกคน แล้วพระราชทานเงินแก่

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

พวกมิซชันนารีด้วยถุงหนึ่ง เป็นบำเหน็จในการที่ได้สอนวิชาปลูกผีแก่หมอหลวง เป็นเหตุให้ช่วยชีวิตเจ้านายและข้าราชการไว้ได้เป็นจำนวนมาก

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เวลานั้นเป็นเวลาที่ (ไทย) จะสืบหาความจริงกันจากคัมภีร์ใบเปล มีคนหลายคนมาหาพวกมิซชันนารี เล่าเรื่องที่ตนอ่านไปแล้วนั้นจำได้ถูกต้องอย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งมีความปรารถนาจะทราบเรื่องสร้างโลกตั้งแต่ต้นจนปลายจากคัมภีร์ใบเปลกันมากกว่ามาก เรื่องที่ ๑ ของคัมภีร์เก่า ซึ่งมิซชันนารีพิมพ์ขึ้นนั้น ได้แจกไปเป็นส่วนมากแล้ว มีเด็กคนหนึ่งอายุ ๑๔ ปีมาหาพวกมิซชันนารีและเล่าเรื่องสร้างโลก เรื่องสร้างมนุษย์ และเรื่องของอัประชัมได้คล่องแคล่วและถูกต้องเป็นอันดี เหมือนกับที่พวกมิซชันนารีเคยได้ยินในโรงเรียนวันอาทิตย์ในประเทศอเมริกา เรื่องนี้เป็นข้อพิศูจน์ได้ดี ว่าคนสามัญจะต้องเข้าใจภาษาหนังสือของพวกมิซชันนารีดีทีเดียว แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ยังอ่านได้และรู้สึกติดใจในหนังสือนั้น แต่ความจริงพวกมิซชันนารีไม่ได้เรียงสำนวนไทยเอง พวกมิซชันนารีเป็นแต่บอกด้วยปากเปล่า แล้วล่ามหรือเสมียนผู้รู้หนังสือไทย จึงได้เรียงให้เป็นสำนวนไทยที่ดีอีกต่อหนึ่ง เมื่อเรียงแล้วก็อ่านให้พวกมิซชันนารีฟัง โดยวิธีนี้เอง ต่อมาภายหลังทำให้พวกมิซชันนารีรู้ภาษาไทยดีถึงเรียงเองได้

วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้หมอบรัดเลรู้สึกว่าเป็นวันที่มีเหตุการณ์สำคัญมากในชีวิตของเขา เพราะเขาได้คิดอยู่ในใจเป็นเวลานานทีเดียว ที่จะบวชเป็น (พระ) ผู้สอนศาสนาโดยพระเมตตาของพระเจ้า เขาได้รับตำแหน่งนั้นในวันนี้สมดังที่เขาปรารถนา คิดว่าถ้าได้เป็นแล้วจะมีผลอะไรในแผ่นดินเสมอเหมือน และความรับผิดชอบใด ๆ ไม่มีน้ำหนักเท่าเลย ผู้ที่เป็นคนโปรดในการบวชนั้น คือเรเวอเรนด์ ซี. รอบินสัน

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

เอส. ยอนสัน เอส. พี. รอบบินซ์ และวิลเลียมดีน วันที่ ๕ พฤศจิกายนนี้ ตรงกับวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๗๖ (๕ ปีล่วงมาแล้ว) ซึ่งหมอบรัดเลเขียนหนังสือไปถึงผู้อำนวยการใหญ่ของมิชชันนารีคณะ เอ. บี. ซี. เอฟ. เอม. เพื่อขอให้ตั้งมิชชันนารีคนใดคนหนึ่ง เป็นหัวหน้าในสถานมิชชันนารีในอาเซียตะวันออก ตัวเขากลับมาได้รับตำแหน่งนั้นเข้าเอง และวันเดียวกับที่ออกความเห็นด้วย ฉะนั้นวันที่ ๕ เขาจึงได้ถือเป็นวันที่มีเหตุการณ์สำคัญมากในชีวิตของเขา

วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรเวอเรนต์ ออร์ มิชชันนารี คณะปรีบิเตอร์เรียน บอด ออฟ มิชชันส์ มาจากสิงคโปร์ถึงกรุงเทพ ฯ เพื่อมาดูภูมิลำเนาว่าเขาอาจตั้งมิชชันนารีคณะนั้นขึ้นได้หรือไม่ ภายหลังเขาได้มาตั้งมิชชันนารีคณะนั้นขึ้นได้ที่ในกรุงเทพ ฯ เพชรบุรี เชียงใหม่ และพระนครศรีอยุธยา เป็นผลสำเร็จ

วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันนี้พวกมิชชันนารีกลับจากแม่กลอง ซึ่งได้ไปเที่ยวกับเรเวอเรนต์มา ๔ วัน ในคราวไปเที่ยวนี้พวกมิชชันนารีว่าฝนที่แม่กลองตกมากผิดธรรมดาของฤดูเดือน ๑๒

บัญชีเรือกำปั่นใบที่เข้าเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๑

วันที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสองเสา ชื่ออาเรียลของไทยมาจากสิงคโปร์

วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั่นสามเสา ชื่อคองเกอเรอร์ของไทยกัปตันตรีกซ์มาจากสิงคโปร์

เรือกำปั่นสองเสาครึ่งของอังกฤษ ชื่อกลาสโค กัปตันเฮมิลตันมาจากสิงคโปร์

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

วันที่ ๒๐ มิถุยายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั้นสามเสาของอังกฤษ มาจากสิงคโปร์

วันที่ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั้นสองเสาของอังกฤษ ชื่อฮีโร กัปตันฮิวซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั้นสามเสาของอังกฤษ ชื่อคาสสะเว กัปตันแยกสัน มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั้นสามเสาของไทย ชื่อไลน์นิง กัปตันตริกซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั้นสองเสาของอังกฤษ ชื่อฮีโร กัปตันฮิวซ์ มาจากสิงคโปร์

วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๑

เรือกำปั้นสามเสาของอังกฤษ เฮมิลตัน กัปตันดี. เปรา มาจากสิงคโปร์

ข้อความเพิ่มเติม

ตามจดหมายเหตุของพวกมิซชันนารีสำหรับ พ.ศ. ๒๓๘๐ และ ๒๓๘๑ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างบนนี้ ยังขาดเหตุการณ์สำคัญอยู่อีก ๒ ข้อ ฉะนั้นหมอบรัดเลจึงได้เล่าต่อไว้ข้างท้ายนี้

คือข้อ ๑ เรื่องคณะแบบติสต์ ตั้งคฤสต์สมาคม ขึ้นในเมืองไทย เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๐ นับว่าเป็นสมาคมอันมีระเบียบดีที่ได้ตั้งขึ้นในเมืองไทย

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

สมาคมนี้มีชาวอเมริกัน ๗ คน จีน ๔ คน หมอโฮวาร์ตมัลคัม เป็นผู้จัดระเบียบการ การตั้งสมาคมนี้สำหรับจีนธรรมดาแล้ว ย่อมเห็นว่าเป็นแต่เพียงเหตุการณ์เล็กน้อยเท่านั้น แต่สำหรับพระเป็นเจ้าแล้วย่อมจะทรงเห็นว่าเป็นเหตุการณ์อันดีมาก สมาคมนี้ตั้งแต่ตั้งมาจนบัดนี้ก็ค่อยเจริญขึ้นโดยลำดับ และขยายการออกไปทุกที จนถึงมีสาขาขึ้นที่บางปลาสร้อยแห่งหนึ่ง และที่เล้เกียจู (ที่ไหนคิดไม่เห็น) อีกแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีชาวไทยอีกถึง ๑๖๙ คน และพวกฝรั่งนอกจากพวกมิซชันนารีและครอบครัวอีก ๕ คนเป็นสมาชิกของสมาคมนี้ ใครจะรู้ล่วงหน้าได้ว่า เมื่อพระผู้เป็นเจ้าโปรดปรานแล้ว สมาคมนี้จะเจริญใหญ่โตและกว้างขวางสักเพียงไร

อีกข้อ ๑ เรื่องนางอิลิซา จี. โยนส์ ภรรยาของเรเวอเรนต์ จี. ตี. โยนส์ เป็นโรคอหิวาต์ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๘๑ เขามีอาการเหมือนกับเรเวอเรนต์ เอ. รีด มิซชันนารีคณะแบบติสต์ ซึ่งถึงแก่กรรมก่อนสอนเมื่อ ๗ เดือนล่วงมาแล้วนี้ คือมีความสงบไม่กระวนกระวาย มีความสุขจนเวลาสิ้นใจ กล่าวคำฝากฝังพวกครอบครัว และดวงวิญญาณของเขาแก่พระเยซูคริสต์ และทั้งยังได้อุตส่าห์สอนพวกไทยซึ่งมาแวดล้อมเขาอยู่ในเวลาสิ้นใจนั้น ให้ระลึกถึงพระเยซูให้มาก ๆ จนกว่าจะถึงอมตธรรม โรคของเขารวดเร็วมากไม่ถึง ๒๔ ชั่วโมง โรคอหิวาต์ชนิดนี้เป็นของไม่ใคร่จะมีในกรุงเทพ ฯ นัก แต่จะมีชาวต่างประเทศหรือคนพื้นเมืองในกรุงเทพ ฯ หรือในประเทศนี้เป็นกันบ้างหรือเปล่าหมอบรัดเลมิได้ทราบ.

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

พิมพ์ที่ บริษัทการพิมพ์ไทยสามัคคี จำกัด
ลี่แยกแม้นศรี ถนนบำรุงเมือง พระนคร
นายสวัสดิ์ สิริสวัสดิ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา
๒๖ ธ.ค. ๙๓

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำรวย บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564

ดาวน์โหลดจากระบบ TUDC โดย นายสำราญ บานชัยภูมิ หมดอายุ 08/06/2564